

R A S A A Š K I N Y T Ė

Filosofija vaikams

Mokytojo knyga

Filosofija vaikams

Mokytojo knyga

R A S A A Š K I N Y T Ė

Filosofija vaikams

Mokytojo knyga

VILNIUS

UDK 1(072)
Aš-13

Autorė dėkoja:
leidyklai „Tyto alba“ – už pagalbą leidžiant
programos *Filosofija vaikams* knygas,
Monttclair valstybinio universiteto (JAV) profesoriui
Mathew Lipmanui – už idėjas ir už tai, kad jis yra.

ISBN 9986-16-306-4

© Rasa Aškinytė, 2003
© Ilona Kukenytė, dizainas, 2003
© Tadas Grybauskas, piešiniai, 2003
© „Tyto alba“, 2003

Turinys

Įvadas	10
Trumpi problemų komentarai	12
Ugdomų įgūdžių ir gebėjimų lentelė	14
1 dalis. Galimybės	19
Istorija: KOSTAS IR JEIGU	20
1 pratimas	20
2 pratimas Lietuvių kalba	21
3 pratimas Pasaulio pažinimas: istorija, gamta	22
4 pratimas Lietuvių kalba	23
5 pratimas Lietuvių kalba	24
6 pratimas Etika	25
7 pratimas	26
8 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta	26
Pasaulio pažinimas: ekonomika	27
Lietuvių kalba	27
9 pratimas	28
10 pratimas Matematika	29
11 pratimas Etika	30
12 pratimas	31
13 pratimas Matematika	32
2 dalis. Priežastys ir padariniai	33
Istorija: KOSTAS IR TODĖL	34
1 pratimas Lietuvių kalba	34
2 pratimas	36
3 pratimas	38
4 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta, ekologija	39
5 pratimas Pasaulio pažinimas: istorija	42

6 pratimas Matematika	44
Lietuvių kalba	44
7 pratimas Etika	46
8 pratimas Lietuvių kalba	48
3 dalis. Susikalbėjimas	49
Istorija: KOSTAS IR TIN	50
1 pratimas	50
2 pratimas Lietuvių kalba	52
Matematika	52
3 pratimas Matematika	53
4 pratimas Etika	54
5 pratimas	55
6 pratimas Lietuvių kalba	57
7 pratimas Lietuvių kalba	58
8 pratimas Pasaulio pažinimas: istorija	58
9 pratimas Pasaulio pažinimas: geografija	59
10 pratimas Lietuvių kalba	61
11 pratimas	62
12 pratimas Etika ir etiketas	64
4 dalis. Panašumai ir skirtumai	65
Istorija: KOSTAS IR VĖŽLYS	66
1 pratimas	66
2 pratimas Etika	67
3 pratimas Lietuvių kalba	68
4 pratimas Dailė	68
5 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta	70
6 pratimas	71
7 pratimas Etika	72
8 pratimas Pasaulio pažinimas	73

9 pratimas	74
10 pratimas Matematika	75
11 pratimas	76
5 dalis. Priešingos reikšmės žodžiai	79
Istorija: KOSTAS, TAIP IR NE TAIP	80
1 pratimas Lietuvių kalba	80
2 pratimas Lietuvių kalba	82
3 pratimas Lietuvių kalba	85
4 pratimas Dailė	86
5 pratimas Etika	87
6 pratimas Etika	89
7 pratimas Pasaulio pažinimas	90
8 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta	92
9 pratimas Etika	93
10 pratimas Pasaulio pažinimas: istorija	95
11 pratimas Matematika	96
6 dalis. Lyginimas ir santykiškumas	97
Istorija: KOSTAS IR AKYS	98
1 pratimas	98
2 pratimas	99
3 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta	100
4 pratimas Lietuvių kalba	101
5 pratimas Matematika	102
6 pratimas Matematika: geometrija	104
7 pratimas Matematika	104
8 pratimas	106
9 pratimas Etika	108
10 pratimas Pasaulio pažinimas	110

7 dalis. Faktai ir nuomonės	111
Istorija: KOSTAS IR OBUOLYS	112
1 pratimas	113
2 pratimas	114
3 pratimas Lietuvių kalba	115
Matematika: geometrija	116
4 pratimas Lietuvių kalba	117
5 pratimas	118
6 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta	120
7 pratimas	121
8 pratimas Pasaulio pažinimas	121
9 pratimas	124
10 pratimas Etika	125
8 dalis. Klausinėjimas	127
Istorija: KOSTAS IR BEGEMOTAS	128
1 pratimas	128
2 pratimas	129
3 pratimas	131
4 pratimas Matematika	132
5 pratimas	132
6 pratimas	134
7 pratimas Pasaulio pažinimas: gamta	135
8 pratimas Pasaulio pažinimas: istorija	136
9 pratimas Lietuvių kalba	137
9 dalis. Dalis ir visuma	145
Istorija: KOSTAS, PLAUKAI IR MINTYS	146
1 pratimas	146
2 pratimas	149
3 pratimas Lietuvių kalba	150

4 pratimas	Lietuvių kalba	152
5 pratimas	Pasaulio pažinimas: geografija	153
6 pratimas	Pasaulio pažinimas: istorija	154
7 pratimas	Pasaulio pažinimas: anatomija	157
	Etika	157
8 pratimas	Etika	158
9 pratimas	Matematika	160
10 dalis.	Jausmai ir emocijos	161
Istorija:	KOSTAS IR BAIMĖ	162
1 pratimas	Etika	162
2 pratimas	Etika	164
3 pratimas	Etika	166
4 pratimas	Etika	168
5 pratimas	Etika	170
6 pratimas	Lietuvių kalba	171
7 pratimas	Pasaulio pažinimas: istorija	172
11 dalis.	Paslaptys ir keistenybės	175
Istorija:	KOSTAS IR SAPNAI	176
1 pratimas	Ar pasaulis tikrai yra toks, koks mums atrodo?	176
2 pratimas	Ar pasaulis tikrai yra toks, koks mums atrodo?	178
3 pratimas	Ar laikas tikrai yra toks, koks mums atrodo?	179
4 pratimas	Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo?	180
5 pratimas	Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo?	182
6 pratimas	Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo?	183
7 pratimas	Ar laisvė tikrai yra tokia, kokia mums atrodo?	185
8 pratimas	Ar aš tikrai esu toks, koks atrodau?	186
9 pratimas	Ar paslaptys tikrai yra tokios, kokios mums atrodo?	187

Ivadas

METODINĖS PASTABOS:

1. Užduočių knygos „Filosofija vaikams“ tikslas yra padėti vaikams mokytis:

- a) sklandžiai kalbėti;
- b) suprasti, ką kalba patys;
- c) suprasti, ką kalba kiti;
- d) matyti ir suprasti, kas vyksta aplinkui;
- e) logiškai ir kūrybiškai mąstyti.

2. Šioje knygoje pateiktus pratimus galite atlikti mokykloje per **pasaulio pažinimo, gimtosios kalbos, matematikos, etikos, dailės** pamokas arba namuose.

Prieš kai kuriuos pratimus nurodyta, kokiose pamokėlėse galite juos atlikti. Šie pratimai skirti konkrečioms temoms analizuoti. Kiti pratimai skirti kritiniam ir kūrybiniam mąstymui lavinti, todėl konkrečiau nenurodoma, per kokias pamokėles reikėtų juos atlikti. Taigi mokytojai patys turėtų nuspręsti, koku lygiu, kokio sunkumo pratimus atlikti, per kokias pamokėles, kokia eilės tvarka ir t. t.

3. Užduočių knyga „Filosofija vaikams“ reikalauja glaudaus vaikų ir mokytojų bendradarbiavimo. Daugelį pateiktų pratimų vaikai savarankiškai galės atlikti tik po to, kai jūs drauge atliksite pratimus, aprašytus šioje mokytojams skirtoje knygoje.

4. Nenustebkite ir nenusivilkite, jei nepavyks pirmosios pamokos. Gali būti, kad pratimai vaikams bus sunkūs, o gal tiesiog iki šiol vaikai dar nebuvo susidūrę su tokia veikla. Vaikai tik pradeda mokytis, todėl nieko keista ir nieko bloga, jei jiems kas nors nepavyksta.

Per pamokas dažniau dirbkite su kiekvienu vaiku individualiai, keletą kartų paašškinkite sudėtingesnes vietas.

5. Pagrindinius diskusijos teiginius, klausimus ar atsakymus trumpai užsirašykite. Be to, visada užsirašykite ir teiginį pasakiusio vaiko vardą. Prireikus galėsite paklausti, pasitikslinti, pamokos eigoje prisiminti ir išnagrinėti visus neaiškumus, atsakyti į neatsakytus klausimus.

Visko, ką sako vaikai, prisiminti neįmanoma, o ir vaikams turbūt patiks, kad jų

mintys tėvams ar mokytojai/-ui atrodo tokios svarbios, kad ji/jis jas net užsirašo. Vėliau iš savo užrašų galėsite spręsti, ar vaikai įgijo mąstymo įgūdžių, ar išmoko išsakyti savo mintis. Pastebėsite, kaip vaikai „bręsta“, kaip tampa drąsesni ir laisvesni.

6. Pasistenkite, kad visos šioje knygoje išsakytos mintys ir teiginiai būtų vaikams aiškūs ir suprantami. Nuolat klauskite, ar vaikai suprato, ką kalbantysis norėjo pasakyti.

7. Neužmirškite, kad dažniausiai į klausimą negalima atsakyti vienareikšmiškai, taigi teisingų atsakymų gali būti daug. Svarbiau ne rasti vieną ir neabejotinai teisingą atsakymą, o paskatinti vaikus išsakyti kuo daugiau prieštaringų nuomonių ir jas argumentuoti.

8. Visi eilėraščiai, literatūros ir istorijos tekstai yra tik priemonė sužadinti diskusijoms. Todėl visai nebūtina juos mokytis atmintinai, įsiminti autorius ar istorijos faktus. Svarbu, kad vaikai pajautų atmosferą, nuotaiką, stilių, pamąstyti apie įvykių ar kūrinių reikšmę ar prasmę.

BENDROS PASTABOS:

1. Pratimus galima atlikti tiek mokykloje, tiek namuose. Juos nesunkiai atliks jaunesni vaikai, jie bus naudingi ir vyresniems.

2. Pratimai „Filosofijoje vaikams“ dažnai baigiasi tokiu sakiniu: „Visus piešinius pakabinkite ant virvės“. Taigi jums prireiks ilgos virvės ir daugybės spalvotų skalbinių segtukų, kuriais po kiekvienos užduoties vaikai galės prisegti lapus su atliktomis užduotimis.

3. Pratimai, kurie yra ir užduočių knygoje, pažymėti taip: .

Trumpi problemų komentarai

Nr.	Istorija	Tema	Trumpas problemos komentaras
1.	KOSTAS IR JEIGU	Galimybės	Norėdami numatyti savo veiksmų padarinius, turime mokėti numatyti įvairias galimybes.
2.	KOSTAS IR TODĖL	Priežastys ir padariniai	Kiekvienas įvykis (ar padarinys) turi priežastį, o kiekviena priežastis turi savo padarinius. Tačiau tas pats padarinys gali atsirasti dėl skirtingų priežasčių, o ta pati priežastis gali sukelti skirtingus padarinius.
3.	KOSTAS IR TIN	Susikalbėjimas	Mes susikalbame tik todėl, kad vartojame tas pačias raides, skaičius, žodžius ir kitas išraiškos priemones.
4.	KOSTAS IR VĖŽLYS	Panašumai ir skirtumai	Ieškodami panašumų ir skirtumų, išmokstame pamatyti įvairias daiktų savybes ir palyginti vienus daiktus su kitais.
5.	KOSTAS, TAIP IR NE TAIP	Priešingos reikšmės žodžiai	Išmokę rasti daiktų ir reiškinių skirtumus, galime nustatyti ir priešingos reikšmės žodžius (opozicijas). Tačiau gyvenime mes retai susiduriame su kraštutinumais. Ši tema padeda pamatyti, kad būtinas laipsniavimas.
6.	KOSTAS IR AKYS	Lyginimas ir santykiškumas	Gyvenimas nėra vien juodas ir baltas, todėl dažnai sunku griežtai vertinti ar spręsti. Mes laipsniuojame, o laipsniavimas yra santykinis, t. y. priklauso nuo to, kas lygina ir su kuo lygina.

7.	KOSTAS IR OBUOLYS	Faktai ir nuomonės	Norėdami suprasti ir vertinti, turime mokėti: a) atskirti faktą nuo nuomonės; b) atskirti teisingą faktą nuo neteisingo; c) suprasti, kad faktai gali būti interpretuojami skirtingai.
8.	KOSTAS IR BEGEMOTAS	Klausinėjimas	Norėdami gauti mums rūpimus atsakymus, turime mokėti tiksliai ir prasmingai paklausti.
9.	KOSTAS, PLAUKAI IR MINTYS	Dalis ir visuma	Svarbu suprasti dalies ir visumos santykį, t. y. suvokti, kad visumą turi sudaryti visos būtinos dalys ir kad jos turi būti tinkamai pagal taisykles sujungtos į darnią visumą.
10.	KOSTAS IR BAIMĖ	Jausmai ir emocijos	Savo emocijas mes galime reikšti įvairiai – tiek ramiai, tiek audringai. Žinodami, kokio tikslą siekiame, galime pasirinkti ir tinkamas priemonės, t. y. atitinkamą savo jausmų ar emocijų išraišką.
11.	KOSTAS IR SAPNAI	Paslaptys ir keistenybės	Šioje dalyje aptariamas sąvokų „yra“ ir „atrodo“ santykis (tiksliau, neatitikimas): Ar pasaulis tikrai yra toks, koks mums atrodo? Ar laikas tikrai yra toks, koks mums atrodo? Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo? Ar laisvė tikrai yra tokia, kokia mums atrodo? Ar aš tikrai esu toks, koks atrodau? Ar paslaptys tikrai yra tokios, kokios mums atrodo?

Ugdomų įgūdžių ir gebėjimų lentelė

* – nurodyta dalis

** – nurodytas pratimų numeris

UGDOMI ĮGŪDŽIAI IR GEBĖJIMAI	1d.*	2d.	3d.	4d.	5d.	6d.	7d.	8d.	9d.	10d.	11d.
I. Loginio ir matematinio mąstymo įgūdžiai ir gebėjimai											
Prisiminti, ką žinojai ar išmokai anksčiau	7**	5	5	3,5	1,2	3	1,6, 8	5-7			
Savarankiškai ieškoti informacijos		5	9	5	11	3	2,6		6		
Abstrakčiai mąstyti	1,10	2				5	3		1	3	3
Argumentuoti, pagrįsti, turėti ir mokėti išsakyti prieštaringą nuomonę	1,6, 11	2,4, 5,7	1,4, 11	1-3, 5,8, 11	2,4, 5,9	8,9	5,6, 8-10		1,2, 6,7	5,6	3-6
Paaiškinti kitam			1,5								
Būti pastabiam, įžvelgti smulkmenas	7	1,5, 6		4,6	2,9	2,5	3		2,4		
Sukurti arba rasti asociacijų					11				6		
Pateikti pavyzdžių	11	1, 5-7	4	11	5,8	9			6	1,4,5	8
Pritaikyti žodžius ar pavyzdžius kitame kontekste			7								
Nu(si)statyti kriterijus				2	2,4, 5,9						

UGDOMI ĮGŪDŽIAI IR GEBĖJIMAI	1d.	2d.	3d.	4d.	5d.	6d.	7d.	8d.	9d.	10d.	11d.
Įvertinti, išsirinkti vieną objektą iš kitų objektų				2	2, 3, 9	2			2		4, 5
Numatyti galimybes	2-4, 6-10, 12	2, 4, 6-8	10		8	9	10			2, 4, 6	
Atskirti fantazijas nuo realybės, suprasti, kaip gali ir kaip negali būti	3, 12, 13	5			7		2				
Numatyti savo veiksmų padarinius		4, 6, 7	12		5	9				4	
Plačiai ir visapusiškai žvelgti į problemą, suprasti problemos esmę	9	4, 5			6			7, 9	1	3, 5	1-9
Formuluoti klausimus	6	5		2	10	7		2-4, 6-9	1, 6-8	2, 5	3, 4
Suvokti, kas yra subjektyvumas ir kaip jis reiškiasi					2, 4	8	5, 10				1, 2, 4
Suprasti kitų žmonių ir savąsias vertybes, suprasti moralinių taisyklių prasmę		4	12	2		9, 10				6	
Suprasti susitarimų reikšmę ir prasmę			1-6, 8-12	4	9	8			7		
Įžvelgti daiktų savybes, mokėti apibūdinti daiktą				1, 2, 4, 6	7	2	7	5	2	5	4
Išskirti aspektą	8			4							

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

UGDOMI ĮGŪDŽIAI IR GEBĖJIMAI	1d.	2d.	3d.	4d.	5d.	6d.	7d.	8d.	9d.	10d.	11d.
Rasti panašumus ir skirtumus, palyginti, laipsniuoti		4		1–6, 8, 10	2, 6–7	1–6, 9		1	2	5	4, 9
Sugrupuoti daiktus pagal tam tikras savybes				9–10					2		
Rasti logiškai priešingos reikšmės žodžius					1, 2, 5, 7						
Atskirti teisingą faktą nuo neteisingo							1, 2, 6				
Atskirti faktą nuo nuomonės		4					4–9				
Suprasti reiškinių priežastis		1–6, 8						8		2	
Suprasti dalies ir visumos santykį									1–9		
Orientuotis žemėlapyje			9						5, 6		
Pažinti skaičius, žinoti jų seką, skaičiuoti, išspręsti matematikos uždavinį	10, 13		2, 3			5, 6, 7		4	9		
Atlikti eksperimentą, patikrinti		4				7	1, 2, 5, 6		9		
Sukurti matematikos uždavinį	10, 13		3	4		7					

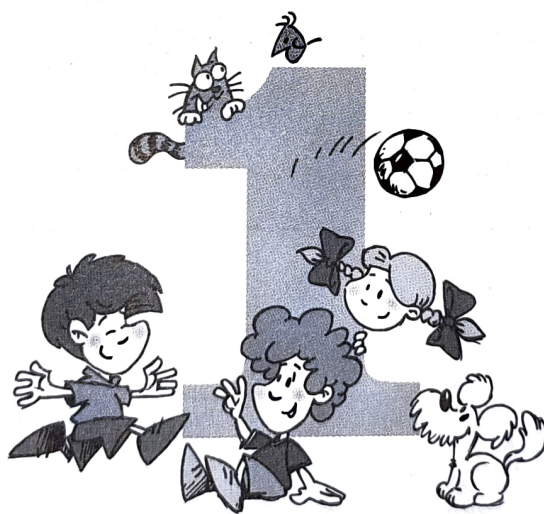
UGDOMI ĮGŪDŽIAI IR GEBĖJIMAI	1d.	2d.	3d.	4d.	5d.	6d.	7d.	8d.	9d.	10d.	11d.
II. Teksto analizės ir kūrybinio mąstymo įgūdžiai ir gebėjimai											
Pažinti raides, skaityti	8		2, 7, 10	11	2			9		7	
Rašyti	2		2, 5, 10	3					4	7	6
Suprasti žodžių prasmę	4, 5	1, 5	6, 7	4	1, 2	4			3	7	
Išsiaiškinti žodžių kilmę			6								
Praturtinti savo žodyną, pagyvinti kalbą		1, 5	5, 7			4					
Suprasti tekstą	4		11	11			4, 8		1, 9	7	6
Rasti paslėptą prasmę	4, 11		11	11	5			6	9	5, 7	
Suformuluoti pagrindinę idėją			11	11					9		
Įsiminti	4		7, 9, 11	11	2, 5		3, 4, 8		1		6
Pasakoti, sklandžiai kalbėti	4, 2, 11	5, 6		11			3, 8		3, 5, 6	1, 5, 7	
Parengti pranešimą ir jį pristatyti		5	9		10						
„Jausti“ kalbą, stilių				3	3				3	7	
Kurti pasitelkiant vaizduotę	1–4, 7, 10	5, 6	2, 5, 8–10		3, 8		8	8	3, 6, 7	6	6

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

UGDOMI ĮGŪDŽIAI IR GEBĖJIMAI	1d.	2d.	3d.	4d.	5d.	6d.	7d.	8d.	9d.	10d.	11d.
Piešti, lipdyti ir t. t.	1, 3, 4	4, 5		4	4	6		1, 8	1, 5-8	6	5, 9
Vaidinti, išreikšti save neverbaline kalba		6	4		7			1	6, 8	1, 7	
III. Psichologiniai ir socialiniai įgūdžiai ir gebėjimai											
Pažinti ir suprasti save	6			7						1	4, 8
Suprasti savo vietą pasaulyje									8		
Suvokti savo tapatybę, unikalumą	6			7					7		
Suprasti ir mokėti valdyti savo emocijas			4		6						
Gerbti save ir pasitikėti savimi				7					8		
Suprasti kitą žmogų (mokėti jį užjausti, gerbti ir t. t.)		7	4	7	9				8	1, 2	2
Bendradarbiauti	1		3-5, 8	9		2				7	
Toleruoti kitus		4	4	7, 8	2, 9	8	5, 10		1	1	1, 4
Pastebėti gerąsias kitų savybes					9						
Mandagiai, tolerantiškai diskutuoti	6				2, 4		5				4

Galimybės

KOSTAS IR JEIGU

D A L I S

Istorija:

KOSTAS IR JEIGU

Šiandien Kosto gimtadienis. Kostui sukanka šešeri.

Kostas sako:

- Jeigu vaikai nešvęstų gimtadienių, jie neužaugtų.
- Jeigu vaikai nevalgytų saldinių, saldainiai valgytų vaikus.
- Jeigu vaikai nesapnuotų, jų sapnus susapnuotų drambliai.
- Jeigu vaikai negalvotų, jie pamestų galvas.
- Jeigu vaikai mokėtų skraidyti, gandrums nereikėtų jų atnešti.
- Jeigu namai būtų apvalūs, mamos negalėtų pastatyti savo vaikų į kampa.

Kostas sako:

- Gražus žodis „jeigu“. Noriu, kad mano vardas būtų Jeigu. Aš – ne Kostas. Aš – Jeigu.

Tada iš palovio išlindo JEIGU ir sako:

- Aš esu JEIGU. O tu esi Kostas.

1 pratimas

Paprašykite vaikų, kad jie nupieštų Kostą ir Jeigu.

Prieš piešiant paprašykite, kad vaikai užsimerktų ir pagalvotų, kaip Kostas ir Jeigu atrodo.

Gal abu aukšti ir stori, gal vienas mažas, o kitas – kuprotas?

Kokios jie spalvos?

Kaip jie apsirengę? O gal nuogi?

Kur jie yra? Ką jie veikia?

Ar jie linksmi, ar liūdni? Šypsosi ar susiraukę?

Visus piešinius pakabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Galite Kostą ir Jeigu nupiešti ir Jūs, o savo piešinius pakabinti šalia vaikų piešinių. Piešdami Kostą vaikai gali piešti save ar kokį kitą pažįstamą vaiką (jei jiems atrodo, kad šis panašus į Kostą).

Ypač skatinkite vaikus nupiešti Jeigu – personažą, kurio nėra realybėje ir kurį reikia sukurti. Šis pratimas padeda lavinti *abstraktųjį mąstymą* ir vaikų *vaizduotę*. Be to, šis pratimas ugdo *toleranciją nežinomymui* – vaikas turi atsikratyti baimės ir nupiešti istorijos veikėją Jeigu – t. y. tokį dalyką, kurio jis ne tik nėra matęs, bet kuris realybėje išvis neegzistuoja. O tai daug sunkiau, nei piešti realius daiktus. Todėl atlikdamas šią užduotį vaikas mokosi *įveikti psichologinį pasipriešinimą* ir nugalėti sunkumus.

Pabandykite palyginti piešinius. Kiekvieno vaiko paklauskite, kodėl Kostą ir Jeigu jis nupiešė būtent tokius. Taip jūs mokysite vaikus *argumentuoti*, pagrįsti, kodėl jis mano vienaip ar kitaip. Jei vaikas atsakys „nežinau“, „man taip atrodo“, „kokius noriu, tokius piešiu“ ir panašiai, padėkite jam sugalvoti atsakymą. Taip pat galite paprašyti kitų vaikų, kad jie padėtų draugui, – vaikai mokysis *bendradarbiauti*.

Kostą ir Jeigu vaikai gali ne tik nupiešti, bet ir padaryti papjė mašė, aplikaciją, nulipdyti iš plastilino.

2 pratimas

Lietuvių kalba

A. Kostą ir Jeigu vaikai gali ne nupiešti, o apibūdinti žodžiu (gal net trumpai aprašyti).

B. Paprašykite vaikų, kad jie pratęstų istoriją „Kostas ir Jeigu“ arba sukurtų naują, tačiau su tais pačiais veikėjais – Kostu ir Jeigu.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Apibūdindami istorijos veikėjus vaikai mokysis *sklandžiai kalbėti*, tobulins *pasakojimo įgūdžius*.

Ir Kostų, ir Jeigu vaikai *sukurs* visokių, net ir labai skirtingų. Tai rodo, kad Kostas ir Jeigu (kaip ir beveik visi kiti dalykai) *gali būti* kokie tik nori, t. y. labai įvairūs.

3 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija, gamta

Paprašykite vaikų, kad šie nupieštų iliustraciją kokiai nors konkrečiai temai, pavyzdžiui, iliustruotų kokį nors istorijos įvykį (Žalgirio mūšį, kunigaikščių vestuves ir kt.). Gamtos pamokai tegul nupiešia kokį nors gamtos reiškinių (pavyzdžiui, uraganą). Prieš piešdami susitarkite, kokia tema piešite iliustracijas. Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Iš pradžių paprašykite, kad vaikai nupieštų Kostą ir Jeigu. O kitą pamoką, prieš aptardami kokią nors konkrečią temą, paprašykite, kad vaikai nupieštų tai temai iliustraciją. Per gamtos pamoką vaikai gali piešti ne tik gamtos, bet ir kokį nors fizikos reiškinių (pvz., elektros tekėjimą laidais. Tik atkreipkite vaikų dėmesį, kad reikia piešti tekėjimo procesą, o ne laidus).

Istorijos įvykių ar daugelio gamtos reiškinių (kaip ir istorijos veikėjo Jeigu) vaikai nėra matę, todėl norėdami juos nupiešti ar aprašyti turi pasitelkti ne tik sukauptas žinias, bet ir *vaizduotę*.

Piešinius aptarkite, išanalizuokite, ar vaikų įsivaizduoti įvykiai sutampa su realybe. Žinoma, niekas nežino, kaip buvo iš tikrųjų, tačiau galima nuspėti, kaip *galėjo būti*, o kaip – *negalėjo*. Pavyzdžiui, Žalgirio mūšio kareiviai negalėjo turėti pistoletų, o Vytautas negalėjo kalbėti mobiliuoju telefonu. Taip vaikai mokysis *atskirti realybę nuo fantazijų*.

4 pratimas

Lietuvių kalba

Perskaitykite vaikams šią legendą:

Kartą Romos imperatorius atsiuntė Lakonijos šalies karaliui laišką. Tame laiške buvo parašyta:

„Mes ruošiamės užkariauti jūsų šalį. Ir *jeigu* mes ją užkariausime, mano armija sumuš tavo armiją, mes pasigrobsime visas jūsų brangenybes ir turtus, sudeginsime jūsų kaimus, sugriausime jūsų miestus. Jeigu mes užkariausime jūsų šalį, tai papjausime ir išsivesime visus jūsų gyvulius, pagrobsime gražiausias jūsų merginas, vergais paversime stipriausius jūsų vyrus“. Lakonijos šalies karalius perskaitė šį laišką, pasvarstė ir parašė Romos imperatoriui atsakymą. O tame laiške tebuvo vienas žodis. Kaip manote, koks? Tas žodis – „Jeigu“.

O nuo tų laikų sakoma, kad tas, kas kalba trumpai ir aiškiai, kalba „lakoniškai“.

Paprašykite vaikų atsakyti į šiuos klausimus:

1. Kodėl savo laiške Lakonijos šalies karalius parašė žodį „jeigu“?
2. Kodėl karaliui nereikėjo rašyti jokių kitų žodžių? Kodėl jam užteko pasakyti vieną vienintelį žodį – „jeigu“?
3. Kaip manai, ar Lakonijos karalius buvo išmintingas?

Pasiūlykite vaikams nupiešti Lakonijos šalies karaliaus laišką ir įrašyti jame tą vienintelį žodį.

Visus piešinius pakabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Ši istorija padės vaikams geriau suvokti, ką reiškia žodis „jeigu“.
- | Vaikai, išgirdę istoriją, turės ją *įsiminti*, nes vėliau reikės diskutuoti, atsakyti į klausimus. Galite paprašyti vaikų, kad prieš atsakinėdami į klausimus jie istoriją *papasakotų*. Vaikams bus lengviau įsiminti, nes tekstą jie išgirs keletą kartų. Be to, vaikai turės *suprasti tekstą*, tai yra išvelgti tekste *paslėptą prasmę*, paslėptą atsakymą.

5 pratimas

Lietuvių kalba

Paprašykite vaikų, kad jie pabaigtų teiginius:

1. Jei nebūtų išrastas stiklas, tai
2. Jei vabalai būtų didesni nei žmonės, tai
3. Jei laikas eitų ne pirmyn, o atgal, tai
4. Mane mylės žmonės, jeigu aš
5. Aš galėsiu nusukti į Mėnulį, jeigu
6. Vieną dieną visame pasaulyje nebeliks nė lašelio vandens, jeigu

Pasiūlykite vaikams sugalvoti savo teiginių pagal formulę:

Jei, tai

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas padės vaikams išsiaiškinti, *ką reiškia žodis „jeigu“* ir kokią prasmę turi sakiniai, prasidedantys šiuo žodžiu.

Atkreipkite vaikų dėmesį, kad tik su ta sąlyga, jog įvyksta kažkas, būtinai įvyksta ir kažkas kita, apie ką buvo kalbama antroje teiginio dalyje. O jei pirmoji sąlyga neįvykdoma, neįvyksta ir tai, kas nurodyta antroje teiginio dalyje. Todėl sakiniai, prasidedantys žodžiu „jeigu“, yra vadinami *sąlygos sakiniais*. Šių sakinių struktūra tokia: Jei ... , tai Pavyzdžiui, jei pažinsi raides, mokėsi skaityti, jei būsi geras, gausi šokolado.

Apie tai plačiau galite paskaityti dalyje „Priežastys ir padariniai“.

Atlikdami pratimą, skatinkite vaikus pasakyti kuo daugiau *galimų teiginio tęsinių*. Pavyzdžiui, jei nebūtų išrastas stiklas, tai namai būtų be langų, nebūtų televizorių, nes nebūtų iš ko padaryti ekrano, nebūtų akinių, be to, galėtų atsirasti koks stiklo išradėjas ir t. t.

Neužmirškite, kad vaikų *vaizduotė* labai laki, o šis pratimas ją dar labiau išlaisvins.

Nuolat priminkite vaikams, kad teiginiai turi būti *logiškai tvarkingi*, tai yra jie turi būti sukurti pagal formulę „Jei..., tai...“. O tai reiškia, kad teiginys, prasidedantis žodžiu „jei“, būtinai turi būti teiginio, prasidedančio žodžiu „tai“, svarbiausioji sąlyga. Pavyzdžiui, neteisingas toks teiginys: „Jei nebūtų išrastas stiklas, tai nebūtų išrastas ir metalas“, nes tai, kad neišrastas stiklas, visiškai nėra būtina sąlyga, kad nebūtų išrastas ir metalas. Stiklo ir metalo išradimai nėra tarpusavyje susiję.

6 pratimas

Etika

Paprašykite vaikų, kad jie atsakytų į žemiau pateiktus klausimus.

1. Jei tavo vardas būtų kitoks, nei yra iš tikrųjų, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
2. Jei tavo pavardė būtų kitokia, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
3. Jei tavo gimtadienis būtų kitą dieną, nei yra iš tikrųjų, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
4. Jei tavo tėvai būtų visai kiti žmonės, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
5. Jei tavo draugai būtų visai kiti, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
6. Jei tavo mintys būtų visiškai kitokios nei dabar, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
7. Jei tu žaistum su visiškai kitokiais žaislais, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?
8. Jei tavo namai (arba tavo kambarys) būtų visiškai kitokie, ar tu vis tiek būtum tas pats vaikas? Kodėl?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kad vaikas galėtų suprasti kitą žmogų, pirmiausia jis turi *pažinti save*. Gali būti, kad rytoj ar po metų tu visai kitaip atrodysi, kitaip jausiesi ar galvosi. Gali būti, kad persikraustysi į kitą butą, pereisi į kitą mokyklą, susirasi naujų draugų. Iš kur žinai, kad po visų šitų permainų tu vis dar būsi tu?

Šis pratimas padeda vaikams ugdyti savo *tapatybės suvokimą*, t. y. skatina pagalvoti, „kas aš esu, kokie dalykai mane daro manimi, ar visi šie dalykai vienodai svarbūs, jei tie dalykai pasikeistų, ar aš vis dar išlikčiau aš?“ Aptarkite ir kitus žmones bei daiktus, supančius vaikus (senelius, jų mėgstamą maistą ir t. t.).

Paprašykite vaikų, kad jie *diskutuotų mandagiai, tolerantiškai*, kad išklausytų kiekvieno nuomonę. Pasistenkite prakalbinti visus vaikus. Skatinkite vaikus padėti kitam atsakyti į klausimą ar argumentuoti, *išsakyti prieštarinę nuomonę ir užduoti patikslinančius klausimus*. Pirmiausia į klausimus leiskite atsakyti vaikams, tik tada sakykite savo nuomonę.

Kiekvieną kartą, atsakydamas į klausimą kodėl, vaikas mokosi *argumentuoti*, pagrįsti savo mintis.

7 pratimas

Paprašykite vaikų, kad jie pagalvotų ir atsakytų į klausimą:

Kas atsitiktų, jei vanduo jūroje pavirstų uogiene?

(pagal Berrie Heesen)

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Visus vaikų atsakymus trumpai užsirašykite, bus lengviau juos prisiminti.

Nepamirškite užsirašyti teiginį pasakiusio vaiko vardą!

Šiandieniniame pasaulyje viskas taip greitai keičiasi, kad nebeįmanoma žinoti, kas mūsų laukia rytoj. Vienintelė galimybė pasiruošti rytojui – mokėti numatyti, kas *gali* atsitikti. Šis pratimas padės vaikams mokytis *kurti ir numatyti galimybes*.

Prieš atlikdami šią užduotį, paskatinkite vaikus *prisiminti*, kaip atrodo tikra jūra. Prisiminkite kiek galima daugiau *smulkmenų*: bangas, gintarą, smėlį, žuvis, maudynes ir t. t. Tik tada užduokite vaikams klausimą apie uogienę.

Šiam pratimui atlikti reikės įtempti *vaizduotę*, pasitelkti *žinių*. Nenustebkite, jei vaikai sugalvos tokių atsakymų, kurie jums net į galvą nešautų (pavyzdžiui: „Jei vanduo jūroje pavirstų uogiene, sunkiau būtų rasti gintarų“, „Uogienė surūgtų, ir jūra imtų smirdėti“, „Jūra būtų nebe jūra, o uogūra“ ir t. t.).

Galite surengti konkursą, kas sugalvos daugiau ir įdomesnių atsakymų.

Nugalėtojas turėtų gauti prizą!

Pasiūlykite vaikams nupiešti, kas atsitiktų, jei vanduo jūroje pavirstų uogiene.

Visus piešinius pakabinkite ant virvės.

8 pratimas

Pasaulio pažinimas: gamta

Iš visų atsakymų į klausimą „Kas atsitiktų, jei vanduo jūroje pavirstų uogiene?“ išrinkite tik tuos, kurie įvardija pokyčius gamtoje.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Paklauskite vaikų, ar *gali būti*, kad taip atsitiks iš tikrųjų? Kaip tokiu atveju pasikeistų mums įprasta gamta?
- | Šis pratimas padės vaikams suvokti, kokia trapi yra gamta ir kad viskas gamtoje labai susiję – pajudinus vieną grandį, pajuda ir kitos (pavyzdžiui, jei vanduo pavirstų uogiene, išdvėstų žuvis, taip pat ir žuvėdros, kurios minta žuvimi).
- | Tai gali būti puikus įvadas pokalbiui apie *ekologiją* – kas *gali* atsitikti, jei mes nesirūpinsime gamta.

Pasaulio pažinimas: ekonomika

Iš visų atsakymų į klausimą „Kas atsitiktų, jei vanduo jūroje pavirstų uogiene“ išrinkite tik tuos, kurie įvardija tai, kokie pokyčiai įvyktų pramonėje ir ekonomikoje.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Atlikdami šį pratimą, vaikai, be abejo, išvelgs *ir ekonominį aspektą* – jūros vandeniui pavirtus uogiene nebegalės plaukioti laivai, išdės žuvis, žvejai ir jūreiviai neteks darbo. Be to, žlugs uogienės pramonė ir t. t.
- | Ar *gali būti*, kad tokių pokyčių pramonėje bei ekonomikoje atsiras ir dėl kitų priežasčių, ne tik todėl, kad jūra pavirto uogiene? (Pavyzdžiui, žvejai ir jūreiviai gali netekti darbo ir todėl, kad žmonės nebepirks jų pagaunamos žuvies, arba todėl, kad bus sukurti robotai, kurie gaudys žuvis be žmonių pagalbos, ir t. t.)

Lietuvių kalba

Iš anksto parenkite galimus atsakymus į klausimą „Kas atsitiktų, jei vanduo jūroje pavirstų uogiene“ ir surašykite juos ant paskirų lapelių. Pavyzdžiui, prie tokios jūros atskristų daugybė bičių ir širšių; dantistai turės daugiau darbo, nes nuo saldžios uogienės dažniau ges dantys, ir t. t. Kai vaikai išsakys savo mintis, leiskite jiems ištraukti po vieną ar kelis lapelius su galimais atsakymais. Paprašykite vaikų, kad jie garsiai perskaitytų, kas parašyta jiems tekusiuose lapeliuose. Galbūt bus tokių atsakymų, kurių patys vaikai atlikdami ankstesnius pratimus nepasiūlė.

P

9 pratimas

Paprašykite vaikų, kad jie pagalvotų ir atsakytų į klausimus:

1. Ką galima (reikia) padaryti, kad per lietu nesušlaptum?
2. Ką galima (reikia) padaryti, kad neištirtų plombyriniai ledai?
3. Ką galima (reikia) padaryti, kad tavo kambarys visada būtų tvarkingas?
4. Ką galima (reikia) padaryti, kad išsipildytų didžiausia svajonė?
5. Ką galima (reikia) padaryti, kad būtum pirmūnas?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas taip pat moko *numatyti galimybes*. Prieš atlikdami matematikos užduotį (t. y. dešimtą pratimą), pasiūlykite vaikams pasitreniruoti – atsakyti į penkis pirmuosius klausimus. Jais siūloma apsvarstyti keletą gyvenimiškų situacijų ir numatyti galimybes, kaip spręsti tose situacijose iškylančias problemas.

Paskatinkite vaikus į problemą žvelgti *plačiai ir visapusiškai*. Pavyzdžiui, kad nesušlaptum per lietu, galima ne tik užsidengti skėčiu ar pasislėpti po medžiu, bet ir išvis nekelti kojos iš namų.

10 pratimas

Matematika

Su kokiais skaičiais ir kokias matematinės operacijas atlikus atsakymas bus 10?

Pavyzdžiui: $0 + 10 = 10$; $1 + 9 = 10$ ir t. t.

Arba: $12 - 2 = 10$; $11 - 1 = 10$ ir t. t.

Paprašykite mokinių, kad jie sugalvotų kuo daugiau galimų variantų.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pagrindinis šio pratimo klausimas – ar *gali būti*, kad tą patį atsakymą (pvz., 10) galima gauti atlikus įvairias matematinės operacijas?

Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų visą įmanomą operacijų eilę ir skaičiais arba vertikaliais brūkšneliais „užrašykite“ ją lentoje. Pavyzdžiui:

$$0 + 10 = 10$$

$$1 + 9 = 10$$

$$2 + 8 = 10$$

$$7 + 3 = 10$$

$$8 + 2 = 10$$

$$9 + 1 = 10$$

$$10 + 0 = 10$$

Šio pratimo tikslas – išmokyti vaikus *abstrakčiai mąstyti*, šiuo atveju – *kaitalioti operacijas*.

Padėkite vaikams suvokti, kad tokį patį atsakymą galima gauti atliekant įvairias operacijas. Neskubėkite ir palaukite, kol vaikai patys tai pastebės.

Dažnas nustemba įsitikinęs, kad ir $2 + 8 = 10$, ir $8 + 2 = 10$. Jei pasirinksite mažesnę atsakymo skaičių, pavyzdžiui, šešis, dauguma vaikų mokės atlikti tokias nesudėtingas daugybos operacijas: $3 \times 2 = 6$ ir $2 \times 3 = 6$.

Svarbiausias šio pratimo tikslas: vaikas pats turi *sugalvoti, sukurti, atrasti* tinkamus skaičius ir tinkamą operaciją.

Galite pasirinkti mažesnę arba didesnę atsakymo skaičių. Vaikams pasiūlykite atlikti sumos ir skyrybos, taip pat daugybos ir dalybos operacijas, jei yra vaikų, kurie moka dauginti ir dalyti.

P

11 pratimas

Etika

Paprašykite vaikų, kad jie pagalvotų ir pasakytų, ką reiškia šios patarlės:

1. *Jei nori įlipti į medį, reikia pradėti lipti nuo apačios, o ne nuo viršaus* (japonų patarlė).
2. *Jei neužmigsi, tai ir nesusapnuosi* (korėjiečių patarlė).
3. *Jei maišas tuščias, jis nestovi* (kinų patarlė).
4. *Jei ruošiesi kam nors kasti duobę, kask ją pagal savo ūgį* (armėnų patarlė).

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Galite aptarti visas patarles, galite išsirinkti tik labiausiai patikusią.

Prieš atlikdami šį pratimą, paaiškinkite vaikams, kad patarlės – tai metaforos, „užšifruotos“ mintys. Patarlės *nurodo, kas gali atsitikti*, jei elgsies vienaip ar kitaip, *bando patarti žmonėms*, kaip reikia elgtis, jei nori išvengti nelaimių, gerai ir dorai gyventi. Tačiau tikroji patarlių prasmė nebūna išsakyta tiesiogiai, ją reikia surasti ir suprasti pačiam, todėl, atlikdami šį pratimą, vaikai mokysis „iššifruoti“, t. y. *rasti paslėptą prasmę*.

Patarlėje glūdi apibendrinta informacija, t. y. patarlės atsiranda tada, kai ta pati ar panaši situacija pasikartoja daugybę kartų. Tuomet žmonės apibendrina informaciją, „užšifruoja“ ir sutalpina ją į vieną sakinį, todėl *patarlė niekada nekalba apie vieną konkrečią situaciją*.

Pavyzdžiui, patarlė „Jei nori įlipti į medį, reikia pradėti lipti nuo apačios, o ne nuo viršaus“ iš tikrųjų kalba ne tik apie lipimą į medį. Ji kalba ir apie bet kokius kitus pasiekimus. Jei nori išmokti skaityti, turi pradėti „nuo apačios“, t. y. pirmiausia išmokti raides. Jei nori žaisti krepšinį, turi mokėti varytis kamuolį. Patarlė „Jei neužmigsi, tai ir nesusapnuosi“ kalba ne tik apie miegą. Iššifravus ji reiškia: „Jei ko nors nedarysi, tai ir nepadarysi“. Pavyzdžiui, jei nesimokysi plaukti, tai ir nemokėsi. Norint ką nors padaryti, reikia norėti tai daryti, taigi labai stengtis ir nebijoti.

Yra daug patarlių apie gyvūnus ar daiktus, tačiau tikroji jų prasmė visada kalba *tik apie žmones*. Pavyzdžiui, patarlė „Jei maišas tuščias, jis nestovi“ iš tikrųjų kalba apie žmones ir reiškia, kad „tuščias“ žmogus (t. y. negeras, neišsimokslinęs, neapsiskaitęs, nieko nežinantis ir t. t.) negali nieko gera pasiekti, negali būti visų mylimas.

Kai kurios patarlės moko mus dorai elgtis. Patarlė „Jei ruošiesi kam nors kasti

duobę, kask ją pagal savo ūgį“ sako, kad jei norėsi bloga kitam, tai tas blogis anksčiau ar vėliau atsisuks prieš tave patį. Kitaip sakant, „nekask kitam duobės, nes pats į ją įkrisi“.

Prieš atlikdami šį pratimą, pirmiausia paprašykite vaikų, kad jie *įsivaizduotų* tai, apie ką kalbama patarlėje. Pavyzdžiui, kaip jie lipa į medį arba kaip negali pastatyti tuščio maišo. Paskui paklauskite vaikų *apie ką*, jų manymu, *iš tikrųjų kalbama šioje patarlėje*. Jei vaikams bus sunku atsakyti, padėkite užduodami papildomus klausimus.

Pavyzdžiui, pirmai patarlei: „Ar tik į medį reikia pradėti lipti nuo apačios?“, „Ką tu norėtum padaryti ar pasiekti?“, „Ką reikia daryti, kad to pasiektum?“ Antrai patarlei: „Ar šioje patarlėje kalbama tik apie miegą?“, „Ar galima ką nors padaryti to nedarant?“, „Kaip tu išmokai važiuoti dviračiu?“, „Ar buvo taip, kad tu labai norėjai ką nors padaryti ir padarei? Kaip tu tai padarei ir kodėl, tavo manymu, pasisekė tai padaryti?“ Trečiai patarlei: „Ar tik maišas tuščias nestovi?“, „Kaip manai, ką reiškia žodžiai „tuščias žmogus“?“ Ketvirtai patarlei: „Ką reiškia kasti kitam duobę?“

Aptardami kiekvieną patarlę, paprašykite vaikų, kad jie *pateiktų pavyzdžių* iš savo gyvenimo, *papasakotų* jiems patiems nutikusią istoriją, kurios galėtų iliustruoti aptariamą patarlę. Taip patarlės taps nebe tokios abstrakčios, be to, vaikams bus lengviau suprasti, ką jos iš tikrųjų reiškia.

Gali atsitikti ir taip, kad vaikai patarlėms sugalvos ir kitų galimų, jiems priimtinių patarlių reikšmių. Nedrauskite jiems to daryti – juk galimybių gali būti kuo įvairiausių! Vaikai gali turėti *skirtingų nuomonių*, tik priminkite, kad savo nuomonę, kad ir kokia ji būtų, reikia *argumentuoti*.

P

12 pratimas

Pasiūlykite vaikams sugalvoti dalykų, kurie yra negalimi ir neįmanomi. Pavyzdžiui, vaikai negali gimti ar būti vyresni už savo tėvus, o karvė negali padėti kiaušinio.

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Nors galimybių tikrai daug ir gyvenime gali atsitikti daug kas, tačiau yra dalykų, kurie beveik niekada ir beveik jokiais aplinkybėmis negalimi ar net visai *neįmanomi*. Šis loginis pratimas moko *numatyti galimybes*, tiksliau, numatyti tai, kad tokios

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

galimybės nėra. Kai sakai, kad „karvė negali padėti kiaušinio“, pirmiausia turi prisiminti tai, ką ji daro, o tik po to vardyti dalykus, kurių ji negali padaryti. Net ir norėdamas nustatyti tai, ko negali būti, pirmiausia turi aiškiai apibrėžti ir suprasti, kas realiai gali būti.

Paklauskite vaikų, kaip jie nustatė, kas gali būti, o kas ne. Dažniausias atsakymas turbūt bus toks: „Tiesiog taip niekada nebuvo“. Tačiau ar tai, ko nebuvo, tikrai negali būti?

Pasiūlykite vaikams nupiešti tai, ko negali būti.

Visus piešinius pakabinkite ant virvės.

13 pratimas

Matematika

Paprašykite vaikų, kad jie sugalvotų tokių uždavinių, kurių negalima išspręsti (kurių, jų manymu, tiesiog negali būti).

Pavyzdžiui: $2 - 6 = ?$ arba $2 + 2 - 6 = ?$

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Tokio amžiaus vaikai žino tik sveikuosius ir tik teigiamus skaičius, todėl jiems atrodo, kad kai kurių uždavinių negalima išspręsti. Savo pastabų jiems nesakykite, galite tik paminėti, kad vaikai vėliau sužinos, ar galima išspręsti tuos uždavinius.

Kada nors bus dar įdomiau sužinoti, kad tokie uždaviniai išsprendžiami (tiesa, atsakymas būna neigiamas skaičius). Tada jūs galėsite akcentuoti, kad vaikai jau paaugo, kad jie gali sužinoti ir išmokti netgi tai, kas atrodė neįmanoma. Todėl „neišsprendžiamus“ uždavinius (ir autorių vardus) užsirašykite, vėliau galėsite pateikti kaip pavyzdį.

Atlikdami pratimą, vaikai turės patys sukurti uždavinius. Tiesa, „klaidingus“, tačiau mintyse jie turės sukurti ir atmesti kaip netinkančius „teisingus“ uždavinius. Šis pratimas taip pat moko atskirti, kas iš tikrųjų gali būti, o kas – ne. Be to, vaikai supras, kad tai, kas atrodo negalima ir neįmanoma, kažkada atrodo galima ir pasiekama.

Priežastys ir padariniai

KOSTAS IR TODĖL

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR TODĖL**

Todėl Kostas ir buvo toks piktas, kad visą dieną nesisekė.

Ryte Kostas prarijo obuolio sėklą, todėl dabar bijojo, kad pilve gali išaugti medis. Apsivilko išvirksčią megztinį, todėl dabar nebegalėjo suprasti, kuri megztinio pusė geroji, o kuri – išvirksčioji.

Į darželį Kostas ėjo atbulas, todėl visą laiką reikėjo mamos klausinėti, kas yra priekyje.

Pamiršo iš namų pasiimti mašinėlę, todėl visą dieną reikėjo žaisti su lėlėmis.

Kieme Kostas nugriuvo ant skruzdėlyno ir jį sugriovė, todėl visą dieną bijojo, kad skruzdės užpyks ir sugriaus jo namus.

Eidamas iš darželio namo, užmiršo, kur eina, todėl reikėjo grįžti į darželį ir paklausti auklėtojos.

Eidamas miegoti Kostas pagalvę pasidėjo ne po galva, o po kojomis, todėl ilgai negalėjo užmigti.

Liūdna buvo visa diena, todėl ir sapnus Kostas sapnavo liūdnus.

1 pratimas **Lietuvių kalba**

A. Perskaitykite vaikams pasakėčią:

VARLĖ IR JAUTIS

Vieną dieną pievoje ganėsi Jautis. Jis buvo didelis, storas ir labai stiprus.

Kaip tyčia, tą dieną pro šalį šokavo Varlė. Ji žiūrėjo į Jautį, žiūrėjo ir sako:

– Žinai, Jauti, jei aš norėčiau, tikrai galėčiau būti tokia didelė kaip tu.

Varlė atsitūpė pievoje ir pradėjo pūstis. Pūtėsi vis labiau ir labiau, labiau ir labiau.

O Jautis ramiai rupšnojo žolę ir žiūrėjo, kas bus.

Varlė vis pūtėsi. Vis storėjo ir didėjo. Tik staiga „pokšt“ ir sprogo. Net Jautis išsigando.

B. Paprašykite vaikų atsakyti į klausimus:

1. Kodėl Varlė sprogo?
2. Kodėl Varlė pūtėsi?
3. Kodėl Varlė norėjo būti panaši į Jautį?
4. Kokia šios pasakėčios prasmė, arba moralas?
5. Ką reiškia žodis „pūstis“? Ar tik „didėti ir storėti“? Kaip dar galima pūstis?
6. Ar tau yra kada panašiai nutikę kaip tai Varlei?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Klausimas „Kodėl taip atsitiko?“ tapatus klausimui „Dėl kokios priežasties taip atsitiko?“ Taigi klausdami kodėl, mes ieškome reiškinių, arba tam tikro *padarinio, priežasčių*. (Platesnė priežasčių ir padarinių ryšio analizė pateikta 2 pratime.)

Šioje pasakėčioje nusakyta visa priežasčių grandinė, o jos pabaigoje turime padarinį – susprogusią Varlę. Kodėl (dėl kokių priežasčių) Varlė susprogo? Todėl, kad pūtėsi. Dėl kokių priežasčių ji pūtėsi? Mat norėjo būti panaši į Jautį. Kodėl ji norėjo būti panaši į Jautį? Todėl, kad šis buvo storas ir stiprus. Ir t. t. Taip klausdami mes ieškome kiekvieno veiksmo priežasties.

Kai klausinėsite, neleiskite vaikams peržengti nė vieno etapo. Į klausimą „Kodėl Varlė sprogo?“ negalima atsakyti, kad ji sprogo todėl, kad norėjo būti panaši į Jautį. Jei ji būtų tik norėjusi, bet būtų nesipūtusi, būtų nesprogusi. Jei kruopščiai atliksite šitą pratimą, vaikai mokysis *būti pastabūs, išvelgti reikšmingas smulkmenas*.

Šis pratimas moko *suprasti tekstą* ir rasti jame *paslėptą prasmę*. Juk Varlė į Jautį norėjo būti panaši *ne tik išoriškai*. Ji norėjo būti ir tokia pat stipri. Ypač atkreipkite dėmesį į žodį „pūtėsi“. Šioje pasakėčioje šis žodis pavartotas dviem prasmėmis. Tiesiogine – Varlė fiziškai pūtėsi. Tačiau „pūstis“ galima ir žodžiais: perdėtai girtis, pervertinti save ar savo jėgas. (Plačiau apie pasakėčių analizę galite paskaityti dalies „Panašumai ir skirtumai“ vienuoliktame pratime.) Todėl pasistenkite visi kartu *išsiaiškinti žodžio „pūstis“ prasmę*. Jei vaikai nežinos, ką šis žodis reiškia, papasakokite jiems trumpų istorijų, kaip kas nors labai gyrėsi. Jei vaikai nesupras ir po to, kai bus pateikti pavyzdžiai, žodžio reikšmę paaiškinkite jūms. Juk *pačių rastos prasmės yra prasmingesnės ir vaikai jas labiau įsimena*. Paskatinkite vaikus dažniau vartoti žodį „pūstis“ – *praturtinsite vaiko žodyną dar vienu žodžiu*. Paprašykite, kad vaikai *pateiktų pavyzdžių iš savo gyvenimo*, kai jie ar jų draugai pūtėsi. Žinoma, jie turbūt nesprogo, bet pabaiga jiems vis tiek turėjo būti nemaloni – juk pagyrūnų niekas nemėgsta, net vaikai.

2 pratimas

Šiame pratime nurodyta padarinys ir keletas priežasčių, dėl kurių šis padarinys galėjo atsirasti.

Paklauskite vaikų, ar tikrai taip galėjo atsitikti (ar šis padarinys galėjo atsirasti dėl visų žemiau išvardytų priežasčių).

1. Mama užpyko ant Jono, nes:
 - a) Jonas žaidė su degtukais;
 - b) Jonas išnešė šiukšles;
 - c) Jonas sukarpė mamos suknelę;
 - d) debesys plaukė labai lėtai;
 - e) Jonas skaitė knygą;
 - f) Jonas susimušė su broliu.

2. Gatvė buvo šlapia, nes:
 - a) lijo lietus;
 - b) Jonas gulėjo lovoje;
 - c) Jonas pametė pilną limonado butelį ir šis sudužo;
 - d) Jonas susipyko su mama;
 - e) Jono mama kepė tortą;
 - f) buvo pavasaris, ir tirpo sniegas.

3. Jonas pametė savo mėgstamiausią mašinėlę, nes:
 - a) eidamas namo neužsisegė kuprinės;
 - b) buvo pavasaris, ir tirpo sniegas;
 - c) jis niekada nesaugojo savo daiktų;
 - d) jam patiko žaisti su mašinėlėmis;
 - e) mašinėlė buvo oranžinės spalvos;
 - f) jis visą dieną buvo išsiblaškęs.

4. Sulūžo Jono lova, nes:
 - a) Jonas ant jos šokinėdavo, nors mama ir draudė;
 - b) Jono mama kepė tortą;
 - c) lova buvo labai sena, dar Jono močiutė joje miegodavo;
 - d) Jonas sapnavo baisų sapną;
 - e) lijo lietus;
 - f) šuo nugraužė lovos koją.

5. Į Jono kambarį įskrido musė, nes:
- Jonas paliko atidarytą langą;
 - šuo nugrauzė lovos koją;
 - mama vaikė muses iš kitų kambarių, ir Jono kambarys buvo vienintelė vieta, kur musė galėjo pasislėpti;
 - Jonas žiūrėjo televizorių;
 - Jonas susipyko su mama;
 - ant palangės buvo padėta daug skanių sausainių.
6. Jonui skaudėjo pilvą, nes:
- jis prisivalgė silkės su uogiene;
 - buvo pavasaris, ir tirpo sniegas;
 - Jonas išgėrė labai daug limonado;
 - Jonas sapnavo blogą sapną;
 - šuo nugrauzė lovos koją;
 - kotletai, kuriuos vakar valgė Jonas, buvo sugedę.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kiekvienas įvykis turi priežastį. Kai kas nors atsitinka, mes sakome, jog taip atsitiko todėl, kad..., ir nurodome priežastį.

Priežastis – tai reiškinys, dėl kurio įvyksta kitas reiškinys. Padarinys – tai priežasties rezultatas, išdava. Jei reiškinys A yra reiškinio B priežastis, tai:

1. Kiekvieną kartą, kai yra reiškinys A, yra ir reiškinys B.

2. Kai reiškinio A nėra, tai ir reiškinio B nėra.

Tokiu atveju reiškinys B vadinamas reiškinio A padariniu.

Jei Jums atrodo, kad vaikams bus per sunku, atlikdami šį ir kitus pratimus, žodžių „priežastis“ ir „padarinys“ vaikams galite nesakyti. Arba galite pasakyti tik tada, kai vaikai supras patį reiškinį – kad viskas atsitinka ne šiaip sau, o todėl, kad įvyksta kažkas, kas ir sukelia reiškinį. Pavyzdžiui, mama užpyksta ne šiaip sau, o todėl, kad vaikas padaro ką nors bloga. Puodukas sudūžta ne šiaip sau, o todėl, kad jį kas nors numeta.

Šiame pratime pateiktas padarinys ir išvardyta keletas priežasčių, dėl kurių šis padarinys galėjo atsirasti. Tačiau ne visos išvardytos priežastys yra teisingos. Pavyzdžiui, padarinys yra „Mama užpyko ant Jono“. Kokios gali būti šio padarinio priežastys? Mama galėjo užpykti dėl to, kad Jonas žaidė su degtukais arba kad Jonas sukarpė jos suknelę ar susimušė su broliu. Ji tikrai negalėjo užpykti dėl to,

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

kad Jonas išnešė šiukšles, Jonas skaitė knygą, nes mamos dėl tokių dalykų nepyksta. Mama negalėjo supyksti ant Jono ir dėl to, kad debesys plaukė labai lėtai. Jonas juk negali tų debesų pagreitinti, tai kodėl mama turėtų ant jo pykti? Taigi šios priežastys yra *neteisingos, tiksliau, jos išvis nėra šio padarinio priežastys*.

Visų teiginių priežastys gali būti tik a, c ir f teiginiai. O kiti teiginiai tikrai negali būti nurodytų padarinių priežastys, nes, pavyzdžiui, gatvė nesušlampa dėl to, kad Jonas susipyksta su savo mama (2), mašinėlės negali pamesti vien todėl, kad ji oranžinė (3), lova negali sulūžti todėl, kad mama kepa tortą arba kad lyja lietus (4), visai nebūtinai, kai žiūri televizorių, į kambarį įskrenda musė (5), pilvo negali skaudėti todėl, kad tirpsta sniegas (6).

Taigi šis pratimas moko rasti, *kurios priežastys galėjo sukelti tam tikrą padarinį*, o kurios negalėjo, t. y. *kaip galėjo būti ir kaip negalėjo*.

Atliekant šį pratimą gali kilti ginčų. Pavyzdžiui, kai kurie vaikai gali sakyti, kad mama galėjo užpykti ant Jono, kad šis išnešė šiukšles (1), jei mama netyčia į kibirą buvo išmetusi kokį savo daiktą. Arba lova gali sulūžti dėl tos priežasties, kad sapnavai baisų sapną (4), jei sapnuodamas labai vartėsi ir daužėsi.

Todėl būtinai paprašykite vaikų, kad jie pateiktų argumentų, juk svarbu ne rasti vieną atsakymą, o priversti vaikus mąstyti, *išsakyti ir pagrįsti savo nuomonę*.

Vaikai mokysis *abstrakčiai mąstyti*, nes priežastys ir padariniai – tai ne daiktai, kuriuos gali paimti ir apžiūrėti. Tai teorinės sąvokos, apibūdinančios tam tikrą reiškinių ryšį. Pagrindinė klaida, kuri daroma ieškant reiškinių priežasčių, daroma tada, kai mąstoma, kad „*po to, vadinasi, dėl to*“. Jei vienas reiškinys vyko anksčiau nei kitas, tai visiškai nereiškia, kad tas pirmiau įvykęs reiškinys buvo vėliau įvykusio reiškinių priežastis. Pavyzdžiui, jei Jonui skaudėjo pilvą po baisaus sapno (6), tai visai nebūtinai blogas sapnas turėjo būti skausmo priežastis. Gal Jonui pilvą skaudėjo todėl, kad kotletai, kuriuos jis valgė per pusryčius, buvo sugedę (6).

3 pratimas

Šiame pratime nurodytas padarinys.

Paklauskite vaikų, kodėl taip atsitiko (kokios buvo šio padarinio priežastys).

1. Sigutė pargriuvo.
2. Tomas nusipirko akvariumą su žuvytėmis.
3. Nugriuvo kėdė.
4. Ant stalo telkšojo bala.

5. Pasidarė tamsu.
6. Vienas Aurimo batas mėtėsi viduryje kiemo.
7. Miglė labai greitai važiavo dviračiu.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vieną padarinį gali sukelti daugybė skirtingų priežasčių. Pavyzdžiui, Sigutė galėjo pargriūti ir todėl, kad ją pastūmė, ir todėl, kad pati paslydo ar už ko nors užkliuvo, ir todėl, kad įlūžo grindys jai po kojomis, ir todėl, kad ji buvo labai maža, ir išvis nemokėjo vaikščioti.

Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų kuo daugiau priežasčių, dėl kurių šie padariniai galėjo atsirasti.

4 pratimas

Pasaulio pažinimas: gamta, ekologija

1. Linas gyveno dideliame ir gražiame mieste. Tačiau prie pat jų namo buvo labai plati gatvė, kuria važiavo ir važiavo tūkstančiai mašinų. Todėl visą laiką labai dvokė, tik Linas nežinojo, kuo.

Linas sako:

– Nieko čia tokio, kad taip dvokia. Kam nepatinka, tas gali nekvėpuoti. Be to, kartais nuo mašinų dūmų susidaro toks rūkas, kad net pačių mašinų nematyti.

2. Kartą Linas su tėvais nuvažiavo prie ežero. Norėjo pabėgioti, bet kiek bėgo, vis užkliūdavo už tuščio limonado butelio ir pargriūdavo. Kai atsistodavo, būdavo aplipęs saldinių popieriukais.

Linas nutarė prisėsti ir ramiai pasėdėti, bet nebuvo kur. Visur mėtėsi nešvarūs popieriai ir maišeliai nuo traškučių. O dar besižvalgydamas užlipo ant stiklo ir įsipjovė koją.

Linas sako:

– Nieko čia tokio, kad miškas toks nešvarus. Dar geriau – nereikia net savo kamuolio atsivežti. Gali tuščius butelius paspardyti. Ir puošti atvažiuojant į mišką nereikia – prilips saldinio popieriukas ir būsi pasipuošęs. Kuo tų popieriukų daugiau prilips, tuo gražiau atrodysi. Nieko čia tokio, kad nėra net kur atsisėsti – aš jaunas, galiu ir

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

pastovėti. Pasėdėsiu namie. Ir kad įsipjoviau, nieko baisaus – mama sutvarstys ir bus gerai. Juk fabrikai ir gamina tvarsčius, kad žmonės įsipjautų ir susitvarstytų.

3. Linas nutarė išsimaudyti. Bet vanduo buvo toks purvinas, kad Linas ne nusiprausė, o dar labiau išsitepė, ir iš vandens išlipo purvinesnis, negu buvo įlipęs. – Nieko čia tokio, kad besimaudydamas ežere išsitečiau, – sako Linas, – tam žmonės ir sukūrė vonias bei muilą. Grįšiu namo ir nusiprausiu.

Aptarkite šias istorijas.

1. Kaip manai, ar Linui tikrai patinka tokia gamta? O kitiems žmonėms? O tau ar patiktų?
2. Ar tau yra tekę būti tokiam miške?
3. Kas būtų, jei kiekvienas žmogus, nuvažiuavęs į mišką ar prie ežero, numestų po vieną nedidelį saldainio popieriuką ar kokią kitą mažą šiukšlelę? Atsineškite į klasę po vieną popieriuką ir visus juos sumeskite į krūvą. Ar didelė ta krūva? O jei visi sudėtumėte po tuščią limonado butelį ar sulčių pakelį?
4. Kas būtų, jei kiekvienas žmogus, nuvažiuavęs į mišką ar prie ežero, pakeltų ir mestų į šiukšlių dėžę po vieną šiukšlę?
5. Kaip manai, ar žmonės ir namie valgę saldainius mėto popieriukus į kambario vidurį, spjaudo ant kilimo, o išgėrę limoną į sofos kampą sudaužo butelį? Ar tu taip darai?
6. Kodėl žmonės gamtoje mėto šiukšles?
7. Kodėl upės ir ežerai pasidaro nešvarūs?
8. Kodėl pasidaro nešvarus oras?
9. Gal gali pasiūlyti Linui ir jo šeimai kokią švarią ir saugią vietą, kur jie galėtų pailsėti ir pažaisti?

Pasiūlykite vaikams viename lape nupiešti užterštą ir nešvarų miestą, mišką, ežerą ir Liną tokioje aplinkoje.

Kitame lape pasiūlykite nupiešti tą patį miestą, mišką ir ežerą, tik švarius. Ir, žinoma, Liną, tik dabar jau švarioje gamtoje.

Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Tai puiki tema pokalbiui apie žmogaus įtaką gamtos procesams. Daugybė gyvūnų išnyksta ne dėl žmogaus kaltės: gyvūnai ėda vieni kitus, natūraliai išnyksta ir evoliucionuoja rūšys. Pavyzdžiui, kai išnyko dinosaurai, žmogaus dar nė nebuvo. Tačiau ir žmonės savo veikla daro didžiulę žalą gamtai. Pasikalbėkite su mokiniais, kokie konkretūs žmonių veiksmai daro žalą gamtai. Daugiau kalbėkite apie tai, kaip gamtą teršia patys vaikai.

Šis pratimas taip pat moko *pamatyti priežastis*. Juk šiukšlės miške atsiranda ne iš kažkur. Jų atsiradimas turi labai aiškia priežastį – šiukšles mėto žmonės.

Paklauskite vaikų, kodėl (dėl kokios priežasties) žmonės ir patys vaikai taip elgiasi.

Vaikai turės *palyginti* savo (ir kitų) elgesį namuose ir gamtoje. Juk būdami namie retas kuris metame šiukšles į kambario vidurį, nes kambarys mūsų, čia reikės nuolat gyventi. O gamta – visų. Be to, vieną kartą prie ežero nuvažiuavai, gal kitą kartą jau nebenuvažiuosi. Tad kam tvarkyti? Nesakykite, kokia tema kalbėsitės. Leiskite patiems vaikams *suprasti problemas esmę*. Nedarykite jokių išvadų ir nemoralizuokite – niekam nemalonu daryti tai, ką liepia kiti.

Šitas pratimas sumanytas „atvirksčiai“ – istorijos veikėjas Linas sako, kad jam patinka šiukšlės ir užteršta gamta. Istorija yra specialiai provokuojanti – vaikams tokia gamta turbūt nepatiktų, todėl jie turės prieštarauti, *išsakyti priešingą nuomonę*. Ir tuos žodžius, kuriuos dažniausiai sako tėvai ir mokytojai – „negalima šiukšlinti“, „negalima teršti“, dabar bus priversti pasakyti patys vaikai. Vaikai pamatys situaciją tarsi iš kitos pusės. Turbūt dauguma vaikų bus už švarią ir saugią gamtą, ir tai jiems padės *suprasti*, kad gamta – tai bendra mūsų visų *vertybė*, kurią turime saugoti visi, ir ne kokiomis nors ypatingomis akcijomis, o kasdiene veikla.

Vaikai turės mokytis *toleruoti* kitą žmogų. Linui užteršta gamta patinka, ir nieko nepadarysi. Kiekvienas gali turėti savo *nuomonę* (plačiau apie tai galite paskaityti dalyje „Faktai ir nuomonės“).

Atlikite nedidelį *eksperimentą*. Pasiūlykite vaikams atsinešti iš namų arba pasiskolinkite iš valgyklos saldainių popieriukų, tuščių butelių ar sulčių pakelių. Sudėkite į krūvą ir leiskite vaikams pažiūrėti. Vaikai dažnai šiukšlina todėl, kad tiesiog nesupranta žalos masto. Jiems atrodo, kad jų numesta viena šiukšlelė – menkniekis. Gal jų požiūris pasikeistų, kai jie pamatytų, kas atsitinka, kai visi numeta po šiukšlelę? Tegų vaikai išmoka patys *numatyti savo veiksmų padarinius*. Atsakydami į klausimą „Kas atsitiktų, jei kiekvienas žmogus paimtų po šiukšlę ir mestų į šiukšlių dėžę?“, vaikai mokysis *numatyti galimybes* (plačiau apie tai skaitykite pirmoje dalyje).

5 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija

Aptarkite su vaikais šiuos klausimus.

1. Maždaug prieš 35 tūkstančius metų pirmykščiai žmonės išmoko iš kaulo pasidaryti šukas, karolius, adatą, kabliukus žvejybai, o iš akmens – kirvukus. Kaip manai, kodėl pirmykščiai žmonės išrado būtent tuos dalykus? Kaip pasikeitė senovės žmonių gyvenimas po šių išradimų?
2. Maždaug prieš 5 tūkstančius metų žmonės išrado ratą. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
3. Maždaug prieš tūkstantį metų kinai išrado popierių. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
4. Maždaug prieš du šimtus metų buvo išrastas fotoaparatas. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
5. Maždaug prieš du šimtus metų buvo sukurtas pirmasis traukinys, o netrukus ir pirmasis automobilis. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šių išradimų?
6. Maždaug prieš šimtą penkiasdešimt metų Amerikoje buvo pasiūti pirmieji džinsai. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
7. Maždaug prieš šimtą penkiasdešimt metų buvo išrasta elektros lemputė. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
8. Maždaug prieš šimtą penkiasdešimt metų buvo išrastas telefonas. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
9. Prieš šimtą metų buvo sukurtas tankas. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
10. Maždaug prieš penkiasdešimt metų žmonės pirmą kartą nuskrido į kosmosą. Kaip manai, kodėl? Kaip po šios kelionės pasikeitė žmonių gyvenimas?
11. Maždaug prieš dvidešimt penkerius metus buvo sukurtas kompiuteris. Kaip manai, kodėl? Kaip pasikeitė žmonių gyvenimas po šio išradimo?
12. Kaip manai, ar galėjo pirmykščiai žmonės jau senovėje, pavyzdžiui, prieš 35 tūkstančius metų, išrasti telefoną, mašiną ar kompiuterį? Kodėl?
13. Kaip manai, kodėl žmonės nuolat išranda ką nors nauja? Kodėl jiems neužtenka to, kas jau sukurta?
14. Jei galėtum tapti išradėju, ką tu sukurtum? Kodėl manai, kad tavo sukurtas daiktas turėtų būti žmonėms reikalingas? Kaip tavo išradimas pakeistų žmonių gyvenimą? O kaip šis išradimas pakeistų tavo gyvenimą?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Nesakykite vaikams, kokia tema kalbėsitės. Leiskite patiems suprasti *problemos esmę*. Kodėl vyksta progresas? Kodėl žmonės nuolat išranda ką nors nauja? Kokios *priežastys* skatina daryti išradimus? Kodėl žmonėms neužtenka to, kas jau išrasta?

Vaikai sužinos naujo žodžio „progresas“ *prasmę* ir *praturtins* bent jau pasyvų savo *žodyną*. Progresas – tai pažanga, judėjimas į priekį, į tobulesnę būtį, gerėjimas, perėjimas į aukštesnės raidos pakopą. Trumpai paaiškinkite vaikams, kad progresas yra tolygus procesas, kad be vieno išradimų negalėtų būti kitų. Pavyzdžiui, jei nebūtų išrasta adata, nebūtų ir siuvimo mašinų. Tai mokys vaikus *atsikirti fantaziją nuo realybės*. Jie supras, kad senovės žmogus negalėjo išrasti telefono dėl tam tikrų priežasčių. Tada dar nebuvo rasta daugybė dalykų, reikalingų telefono gamybai – metalo ar plastmasės korpusui, laidų ir t. t.

Paprašykite vaikų *argumentuoti* savo nuomonę, uždavinėti vieni kitiems *klausimus*. Atlikdami šį pratimą, vaikai turės *prisiminti*, kaip gyveno žmonės senovėje ar prieš kelis šimtus metų. Kad suprastum, dėl kokių priežasčių buvo išrasta adata, turi žinoti, kokia aplinka supo ano meto žmones. Tik taip gali suprasti, jog adata ar kirvukas buvo jiems gyvybiškai būtini, nes be jų žmonės būtų sušalę ar mirę badu.

Pasakodami ypač akcentuokite tai, kas svarbu šiai pamokai – kokius daiktus ar medžiagas vienos ar kitos epochos žmonės jau pažinojo. Pavyzdžiui, prieš 35 tūkst. metų žmonės nežinojo metalo, todėl jiems buvo svarbūs įrankiai iš rago ar akmens. Jei vaikai nežinos, kas buvo prieš šimtus metų, trumpai jiems papasakokite. Arba galite iš anksto paprašyti vaikų, kad jie pasiieškotų pasakojimų apie įvairius laikotarpius. Vaikai bus priversti *savarankiškai ieškoti informacijos* – vartyti knygutes, klausinėti suaugusiųjų. *Pasakodami* vaikai gali rodyti ir paveikslėlius.

Atsakinėdami į klausimus, būkite dėmesingi, atkreipkite dėmesį į įvairias *smulkmenas*, kurias žmonių gyvenime pakeitė naujieji išradimai. Paprašykite vaikų, kad jie *pateiktų pavyzdžių*, kaip naudojasi šiais išradimais.

Vaikai turės ir patys kurti – „išrasti“ daiktą, kuris būtų reikalingas žmonėms, skatintų progresą. „Išrastą“ daiktą pasiūlykite *nupiešti*, o visus piešinius sukabinkite ant virvės.

6 pratimas

Matematika

Paprašykite vaikų įsivaizduoti, kad jie visiškai nemoka skaičiuoti, net nepažįsta skaičių ir patenka į įvairias situacijas:

1. Pardavėja atiduoda per mažai gražos. Ar tu žinotum, kad pardavėja tave apgavo?
2. Nori nusipirkti pirštines, o pardavėja tau duoda pirštinę ne su penkiais pirštais, o su keturiais (arba su šešiais). Ar pastebėtum, kad kažkas ne taip?
3. Draugas tau sako: „Susitikime prie trečio nuo mokyklos namo“. Ar žinotum, kur laukti draugo?
4. Mama klausia: „Kiek tau nupirkti saldainių – tris ar trisdešimt?“ Ką atsakysi mamai?
5. Draugas tau sako: „Keičiame – aš tau duosiu dvi lėles (ar mašinėles), o tu man duok keturias“. Ką atsakysi draugui?

Paprašykite vaikų, kad jie papasakotų istorijų iš savo gyvenimo, kai jiems būtinai reikėjo (ar reikėtų) skaičiuoti.

Paklauskite vaikų:

1. Kaip manai, kodėl žmonės sugalvojo skaičius ir pradėjo skaičiuoti?
2. Kas būtų, jei visi mokėtų skaičiuoti, o tu vienintelis nemokėtum?
3. Kas būtų, jei niekas pasaulyje nemokėtų skaičiuoti, o tu mokėtum?
4. Kas būtų, jei niekas pasaulyje nemokėtų skaičiuoti?

Lietuvių kalba

Paprašykite vaikų įsivaizduoti, kad žmonės visiškai nieko nerašo, nes nėra sugalvoję raidžių. Aptarkite šias situacijas:

1. Tu atvažiuoji į miestą, kuriame nėra ant vieno namo nėra jokių užrašų. Kaip tu ir kiti žmonės žinotumėte, kur kirpykla, o kur parduotuvė?
2. Parduotuvėje ant jokių prekių nėra nieko parašyta. Kaip tu ir kiti žmonės žinotumėte, kur kokia prekė, koks yra jos galiojimo laikas ir t. t.?
3. Vaistinėje daug vaistų dėžučių ir buteliukų, bet neįmanoma sužinoti, nei kokie tai vaistai, nei kokias ligas gydo, nes nėra jokių užrašų. Vaistų tiek daug, kad vaistininkė negali jų visų atsiminti. Kaip tu ir kiti žmonės žinotumėte, kur kokie vaistai?

4. Įsivaizduok, kad nėra jokių knygų. Kaip žmonės žinotų, kas buvo praeityje, jei nieko nebūtų užrašyta?

5. Žiūri televizorių. Niekas nemoka rašyti, todėl neužrašyta ir kanalo pavadinimas. Taigi negali žinoti, kokį kanalą žiūri. Be to, niekas nemoka nei rašyti, nei skaityti, todėl nėra ir išspausdintų televizijos programų. Prasideda laida ar filmas – negali sužinoti, koks. Juk neparašyta. Ar tau patiktų žiūrėti nežinia ką?

Paprašykite vaikų, kad jie papasakotų istorijų iš savo gyvenimo, kai jiems būtinai reikėjo (ar reikėtų) skaityti ar rašyti.

Paklauskite vaikų:

1. Kaip manai, kodėl žmonės sugalvojo raides ir kodėl pradėjo rašyti?
2. Kas būtų, jei niekas pasaulyje nemokėtų skaityti ir rašyti?
3. Kas būtų, jei visi mokėtų skaityti ir rašyti, o tu vienintelis nemokėtum?
4. Kas būtų, jei niekas pasaulyje nemokėtų nei skaityti, nei rašyti, o tu mokėtum?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Situacijas galite ir *suvaidinti*. Tik nuolat priminkite vaikams, kad jie nemoka skaičiuoti, skaityti ar rašyti.

Šis pratimas paskatins vaikus susimąstyti, kodėl žmonės pradėjo skaičiuoti ar rašyti. Kokios *priežastys* paskatino juos tai daryti?

Pratimas moko *numatyti savo veiksmų padarinius* – kas atsitiks, jei nesimokysi, ir kaip jausiesi, jeigu nemokėsi rašyti ar skaičiuoti. Vaikai patys *supras skaičiavimo ir rašymo svarbą*. Vaikai dažnai nepastebi *smulkmenų*. Pavyzdžiui, jei nebūtų užrašų, nesuprastum, kur kas yra ar kokį filmą žiūri. Jei nemokėtum skaičiuoti, apsukri pardavėja įbruktų pirštines su keturiais pirštais. Gal tai sužadins motyvaciją ir vaikams bus nebe taip sunku ir nuobodu mokytis.

Atsakinėdami į 2–4 klausimus, vaikai mokysis *numatyti galimybes* (apie galimybes ir jų numatymą plačiau galite paskaityti pirmoje dalyje).

Paprašykite vaikų *papasakoti* istorijų, *pateikti pavyzdžių*, kai jiems ar jų artimiesiems būtinai reikėjo mokėti rašyti ar skaičiuoti.

7 pratimas

Etika

Aptarkite su vaikais šias situacijas. Paklauskite vaikų, kokie gali būti tokių veiksmų padariniai.

1. Tu kieme mėtei akmenis ir netyčia išmušei senos močiutės namo langą. Kas bus toliau:
 - a) močiutė tau padėkos;
 - b) tavo tėvai turės įstiklinti močiutei langą;
 - c) kiemo vaikai, pamatę, koks tai puikus žaidimas, taip pat ims mėtyti akmenis į langus;
 - d) mama tave pagirs ir nupirks šokoladą;
 - e) mama tave nubaus;
 - f) mama lieps atiduoti savo sutaupytus pinigus ir nupirks močiutei naują langą;
 - g)
2. Tu niekam neleidi pažaisti su savo žaislais. Kas gali atsitikti:
 - a) visi kiemo vaikai norės su tavimi draugauti;
 - b) tu turėsi daug gražių ir nesulaužytų žaislų;
 - c) kiti vaikai tau neduos savo žaislų;
 - d) kiemo vaikai nenorės su tavimi draugauti;
 - e) tavo žaislai iš liūdesio pasidarys negražūs ir nebenorės su tavimi žaisti;
 - f)
3. Tu pažadi tėtei, kad grįši iš kiemo namo, kai languose užsidegs šviesos, bet tau įdomu žaisti kieme ir tu neini namo. Kas gali atsitikti:
 - a) tu ilgai ir smagiai žaisi lauke;
 - b) tave gali pagrobti negeri žmonės;
 - c) tėtė daugiau neišleis tavęs į kiemą;
 - d) kai grįši, tėtė tave pagirs;
 - e) tėtė daugiau netikės jokiais tavo pažadais;
 - f)
4. Mama nenupirko tau naujų žaislų. Tu užpykai ir pasakei mamai, kad jos visiškai nemyli. Kas gali atsitikti?
5. Tu labai norėjai žiurkėno, todėl mama tau jį nupirko. O dabar tu niekada nepadedi mamai tvarkyti narvelio ir maudyti žiurkėno. Kas gali atsitikti?
6. Kieme vienas vyresnis berniukas visiems vaikams siūlo paragauti keistų saldainių, panašių į tabletes. Tas berniukas sako, kad saldainiai yra labai skanūs. Kas gali atsitikti, jei tu paragausi tų keistų saldainių?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas moko *numatyti galimybes* – t. y. išsiaiškinti, kas atsitiks, jei aš pasielgsiu vienaip ar kitaip. Vaikai yra „trumparegiai“, jiems dažnai sunku *numatyti tolesnius savo poelgių padarinius*, jų įtaką sau ir kitiems žmonėms. 1–3 situacijose reikės išrinkti, kurie padariniai gali būti, o kurie – ne. Aptardami 4–6 situacijas, paprašykite vaikų kiekvienai situacijai išvardyti kiek galima daugiau įmanomų padarinių, pateikti panašių situacijų *pavyzdžių* iš savo gyvenimo. Šis pratimas mokys *suprasti kitą žmogų* – kaip jis jaučiasi, kai aš pasielgiu vienaip ar kitaip. Pratimas padės ugdyti atsakomybės už save ir savo veiksmus jausmą, atsakomybę už savo žodį, veiksmą, poelgį.

Atkreipkite dėmesį į 6 situaciją. Nemanykite, kad jūsų miestas yra mažas ir kad tokios problemos jums dar neaktualios, nes narkotikų yra kažkur, tik ne jūsų mieste ar kieme. Deja. Narkotikus ima vartoti vis jaunesni vaikai, ir vienas iš būdų, kuriais vaikai priviliojami, – tiesiog siūlymas „paragauti skanių saldainių“. Taigi kuo anksčiau vaikai išmoks tvirtai pasakyti „ne“, tuo jie bus saugesni. Aptarę galimus padarinius, dar kartą atkreipkite vaikų dėmesį, kad negalima imti iš jokių žmonių (nesvarbu, pažįstamų ar nepažįstamų) jokių maisto produktų, ypač tada, kai tie produktai ar juos siūlantis žmogus atrodo kuo nors įtartinas. Patarkite vaikams panašiais atvejais tiesiog griežtai pasakyti „ne“, kuo greičiau eiti šalin ir būtinai papasakoti apie šį atvejį suaugusiesiems.

P

8 pratimas

Lietuvių kalba

Kiekvienoje iš trijų situacijų nurodyta tolesnių įvykių priežastis. Paprašykite vaikų, kad jie pagalvotų ir sukurtų po trumpą istoriją, kuri pratęstų šias situacijas.

1. Buvo labai labai šalta, todėl šiandien tau mama leido neiti į mokyklą.

Kas atsitiko toliau?

2. Žuvis vieną dieną pagalvojo: „Kiek aš galiu tame vandenyje plaukioti. Lipsiu geriau į krantą pasivaikštinėti“. Ir išlipo.

Kaip žuviai sekėsi krante?

3. Asilui atsibodo dirbti, todėl jis atsisėdo ant suoliuko ir nutarė sau ramiai pasėdėti.

Kas atsitiko toliau?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kad atsirastų koks nors padarinys, būtinai turi būti tam tikra priežastis. Atlikdami pirmuosius septynis pratimus vaikai turėjo surasti įvykių priežastis. Tačiau *ta pati priežastis gali sukelti daugybę visiškai skirtingų padarinių* – tiek gerų, tiek blogų. Todėl šis pratimas yra „atvirkščias“ – nurodyta priežastis, o vaikai turi *sukurti istoriją* ir sugalvoti kuo daugiau padarinių, kurie gali kilti iš nurodytos priežasties.

Pavyzdžiui, priežastis viena – asilui atsibodo dirbti. O padarinių gali būti visokių – ir šeimnininkas gali nubausti, ir iš bado gali mirti, o gali ir visai smagiai pailsėti.

Atkreipkite vaikų dėmesį, kad jų sukurtų *tolesnių įvykių priežastis* buvo tas vienintelis nurodytas sakinytis. Jei mama nebūtų leidusi pasilikti namie, tavo diena būtų buvusi visai kitokia. Jei nebūtų priežasties – „žuvis nutarė išlipti į krantą“, – nebūtų ir tolesnių padarinių.

Jei vaikams gerai seksis, galite pasiūlyti kiekvieną situaciją pratęsti dviem būdais: kad padariniai būtų geri ir kad padariniai būtų blogi. Vaikai mokysis *numatyti galimybes* – kas būtų, jei veikėjas pasielgtų taip ar kitaip.

Susikalbėjimas

KOSTAS IR TIN

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR TIN**

Kostas pabudo anksti ryte ir pagalvojo:

„Kur dingo mano TIN?“

Kostas atsikėlė ir išėjo ieškoti TIN.

Kostas sutiko Bitę ir klausia:

– Bite, gal tu matei mano TIN?

Bitė sako Kostui:

– Niekada gyvenime nesu mačiusi jokio TIN.

Kostas sutiko Vilką ir klausia:

– Vilke, gal tu matei mano TIN?

Vilkas sako Kostui:

– TIN mačiau, tik kažin ar jis buvo tavo.

Kostas sutiko Mamą ir klausia:

– Mama, gal tu matei mano TIN?

Mama sako Kostui:

– Taip, aš jį ką tik suvalgiau.

1 pratimas

Paprašykite vaikų atsakyti į klausimus:

1. Kas, tavo manymu, yra TIN? (arba: Ko ieškojo Kostas?)
2. Ar Bitė, Vilkas ir Mama žino, kas yra TIN? Kodėl taip manai?
3. Ar gali būti, kad Kostas, Bitė, Vilkas ir Mama žodžiu „TIN“ vadina visiškai skirtingus daiktus? Kodėl taip manai?
4. Jei taip, tai ar Bitė, Vilkas ir Mama gali padėti Kostui rasti TIN?
5. Kas galėtų padėti Kostui rasti TIN?

6. Kas, tavo manymu, sugalvojo, kaip pavadinti įvairius daiktus (pavyzdžiui, duoną ar karvę)? Kodėl taip manai?

7. Ar yra pasaulyje daiktų, kurie neturi jokio pavadinimo? Jei taip, pateik pavyzdžių.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Žodis „TIN“ nieko nereiškia. Tokio žodžio lietuvių kalboje nėra. Tačiau vaikai mėgsta sugalvoti naujus žodžius. Kostas sugalvojo žodį „TIN“ ir vadina juo kažkokį daiktą, kurį pametė ir kurio ieško. Kažkokį daiktą, kuris turi savo tikrąjį pavadinimą (gal, pavyzdžiui, saldainį), Kostas vadina savo sukurtu pavadinimu – TIN. O gal žodžiu TIN Kostas vadina kokį nors fantastinį, išgalvotą daiktą?

Kiekvienas iš mūsų galime sugalvoti naujų žodžių. Tačiau žodis tampa „tikru“ žodžiu tik tada, kai jį vartoja bent keletas žmonių. Taigi jei norėtume, kad ir kiti žmonės daiktus vadintų naujaisiais, mūsų sugalvotais, vardais, pirmiausia turėtume visiems *paaikinti*, ką šie žodžiai reiškia. Tik taip galėtume *susikalbėti*. Juk neįmanoma susikalbėti su žmonėmis, kalbančiais mums nesuprantama kalba (pavyzdžiui, kiniškai)! O Kostas prašo Bitės, Vilko ir Mamos padėti jam surasti TIN, tačiau nepaaikina jiems, kas tai yra. Todėl gali būti, kad kiekvienas istorijos veikėjas visiškai skirtingai supranta, kas yra tas TIN. Akivaizdu, kad šios istorijos veikėjai negali susikalbėti.

Atkreipkite vaikų dėmesį į tai, jog mes galime vieni su kitais susikalbėti tik todėl, kad *vadiname daiktus tais pačiais vardais*. Pavyzdžiui, kai sakome „stalas“, visi supranta, kad kalbame apie plokštę, uždėtą ant keturių kojų, o kai sakome „šuo“, aišku, kad kalbame apie gauruotą lojantį keturkojį. Jei kiekvienas žmogus tą patį daiktą vadintų skirtingu vardu (pavyzdžiui, stalą vieni vadintų stalu, o kiti tą patį stalą vadintų šunimi), susikalbėti būtų neįmanoma. Taigi jei Kostas nori rasti TIN, pirmiausia turi visiems paaikinti, ką jis vadina žodžiu „TIN“.

Leiskite vaikams ginčytis, skatinkite *išsakyti prieštaringas nuomones*.

Nepamirškite paprašyti vaikų, kad jie pateiktų *argumentų*.

2 pratimas

Lietuvių kalba

Pasiūlykite vaikams palyginti skirtingų raštų raides ir sugalvoti savo raidyną. Tegu jie parašo savo vardą jų pačių sugalvotomis raidėmis.

Paskui tegu kiekvienas vaikas duoda savo sąsiuvinį draugui ir tegu draugas savuoju raštu parašo jo vardą.

Paklauskite vaikų, kas būtų, jei žmonės kadaise nebūtų susitarę vartoti vienodų raidžių?

Matematika

Pasiūlykite vaikams palyginti skirtingų raštų skaičius ir sugalvoti savuosius. Tegu kiekvienas vaikas, pateikdamas savo sukurtus skaičius, sugalvoja ir užrašo keletą uždavinių, pavyzdžiui: $2 + 2 = 4$.

Paskui tegu kiekvienas vaikas duoda savo sąsiuvinį draugui, o draugas savuoju raštu perrašo tuos pačius uždavinius.

Paklauskite vaikų, kas būtų, jei žmonės kadaise nebūtų susitarę vartoti vienodų skaičių?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Atlikdami šias užduotis, vaikai turės dar kartą peržvelgti „tikras“ raides ir skaičius. Jie pažais ir turės pasitelkti vaizduotę, kad sukurtų savo ženklus.
- | Šie pratimai padės suvokti, kad mes galime skaityti ir suprasti tai, kas parašyta, tik todėl, kad kadaise susitarėme vartoti tuos pačius kalbos ir matematikos ženklus.

3 pratimas

Matematika

Pasiūlykite vaikams pažaisti tokį žaidimą:

Pasidalykite į keletą komandų. Tegu komandos sugalvoja ir pateikia viena kitai uždavinį, kuriame surašyti skaičiai, tačiau nesurašyti ženklai, t. y. neaišku, kokius veiksmus reikia atlikti, kad uždavinys būtų išspręstas teisingai.

Pavyzdžiui: $2 ? 2 ? 4$.

Atsakymas bus teisingas tik tuo atveju, jei kita komanda teisingai įrašys matematikos ženklus, t. y. $2 + 2 = 4$.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Paaiškinkite vaikams, kad matematikos kalba, kaip ir bet kuri kita kalba, yra užrašoma tam tikrais ženklais, pavyzdžiui: $+$, $-$, $=$ ir t. t. Mes šiuos ženklus galime vartoti ir suprasti tik todėl, kad esame susitarę, ką kuris ženklas reiškia, ir atlikdami kokį nors veiksmą žymime jį būtent tuo ženklu. O kitas žmogus, pažiūrėjęs į uždavinį, kurį mes išsprendėme, ir žinodamas, ką kuris ženklas reiškia, gali pasakyti, ar mes išsprendėme teisingai, ar ne.

Vaikai gali sugalvoti ir sunkesnių uždavinių.

Pavyzdžiui, $4 ? 20 ? 5 = 19$ (Atsakymas: $4 + 20 - 5 = 19$.)

Tik tuo atveju, jei vaikai negali sugalvoti uždavinio, padėkite jiems, nes šio pratimo tikslas – ne tik išspręsti uždavinį, t. y. pabandyti *suprasti*, kokį veiksmą reikia atlikti, bet ir pačiam *sukurti uždavinį*. O norint sugalvoti uždavinį su paslėptais ženklais, pirmiausia reikia pačiam jį *išspręsti* ir tik tada paslėpti tuos ženklus.

Be to, komandinis darbas moko vaikus *dirbti kartu* ir tuo pat metu sąžiningai pagal taisykles *konkuruoti*.

4 pratimas

Etika

A. Pasiūlykite vaikams pažaisti žaidimą.

Suskirstykite vaikus poromis.

Tegu du vaikai iš pirmosios grupės be žodžių suvaidina situaciją, kuri parodytų, kokie yra jų tarpusavio santykiai.

Kad vaikams būtų lengviau, iš anksto parenkite korteles, ant kurių būtų užrašyta: „pykstasi“, „nori susipažinti“, „vienas kitam patinka“, „vienas kito nepažįsta ir nenori susipažinti“, „vienas bijo kito“, „vienas ko nors prašo kito“, „vienas meluoja, o kitas netiki“, „vienas smerkia kitą“, „vienas užjaučia kitą“.

Tegu vaikai stengiasi pavaizduoti, kaip jie jaučiasi būdami tokioje situacijoje. Kiti vaikai turi atspėti, kokie tų vaikų tarpusavio santykiai ir kaip jie jaučiasi.

B. Kiekvieną „vaidinimą“ aptarkite.

1. Ar sunku buvo atspėti, kokie yra vaikų tarpusavio santykiai? Kodėl? Gal kalti „aktoriai“, kurie blogai suvaidino savo būseną?
2. Ar gyvenime kiekvienas yra „geras aktorius“, ar visada elgiasi ir atrodo taip, kad kiti galėtų jį suprasti?
3. Ar būtų lengviau atspėti, jei „aktoriai“ kalbėtų?
4. Kaip manote, kaip jaučiasi abu situacijos dalyviai? Ar pavyko teisingai juos apibūdinti?
5. Ar visada iš žmogaus elgesio galima suprasti, kaip jis iš tikrųjų jaučiasi?
6. Ar būna taip, kad žmonės elgiasi vienaip, o jaučiasi visai kitaip?
7. O kai žmogus kalba, ar visada galima suprasti, kaip jis jaučiasi?
8. Ar tau būna taip, kad tu pyksti (bijai, nori ir t. t.), o kai tavęs paklausia, sakai: „Ne, nepykstu“ (nebijau, nenoriu ir t. t.).

C. Paprašykite vaikų, kad jie apibūdintų, kaip atrodo ir elgiasi žmogus, kuris myli, bijo, pavydi, neatsimena, prašo, gailisi, užjaučia, moko, smerkia, nori ką nors nuslėpti, meluoja, tingi, skuba, ko nors nori ar nenori, liūdi ir t. t.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Jei vaikai nemoka skaityti, užrašytus kortelėse žodžius tyliai perskaitykite jūs.

Kyla daugybė problemų, kai žmonės bando ne išsiaiškinti ir *suprasti kitą žmogų*, o iš tam tikrų „ženklų“ atspėti, ką jis *galvoja ar jaučia*.

Pavyzdžiui, jei draugas visą dieną su tavimi nesikalba, imi manyti, kad jis pyksta. Tačiau gali būti, kad jis neturi laiko, kad jam skauda gerklę ar išrovė dantį. O gal jis tiesiog apie kažką svajoja arba neturi ką pasakyti.

Šis pratimas turėtų padėti vaikams suvokti, kad kartais kiti žmonės *mūsų nesupranta* ne todėl, kad to nenori, o todėl, kad mes jiems nepaaiškiname, kaip *jaučiamės ir ką galvojame*.

Paprašykite vaikų *pateikti pavyzdžių*, kai kitas žmogus jų nesuprato ar kai jie nesuprato kito žmogaus.

Šis pratimas moko *suprasti kitą*, o tai labai svarbu ugdant empatiją, toleranciją, užuojautą, pagarbą ir meilę kitam žmogui, mokant bendradarbiauti.

Atsakinėjant į klausimus, paskatinkite vaikus ginčytis *argumentuotai*.

5 pratimas

Pasiūlykite vaikams atlikti šias užduotis:

A. Išvardyk keletą žodžių, kurie tikrai yra lietuvių kalboje, ir visi žino, ką jie reiškia (pavyzdžiui, „saulė“).

B. Prisimink retų, įdomių žodžių (pavyzdžiui, „kometa“) ir paaiškink, ką jie reiškia.

C. Kai kurie čia parašyti žodžiai yra tikri, kai kurie – išgalvoti. Kaip manai, kurie iš šių žodžių tikrai yra lietuvių kalbos žodžiai ir ką jie reiškia? Ką galėtų reikšti išgalvoti žodžiai, jei jie būtų vartojami mūsų kalboje?

Antausis

Situacija

Kobra

Drobė

Kirvišius

Apatas

Slapuotis

Atnieka

Nuojauta

Atlapaširdis

Išeitis

Pavyzdys

Spaulai

Naktiperša

Pervija

Raikštas

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

D. Sugalvok naujų žodžių, naujų pavadinimų įvairiems daiktams.

Susitarkite klasėje vieną dieną kokį nors daiktą vadinti kitu vardu (pavyzdžiui, stalą vadinkite ne stalu, o TIN).

Parėjęs namo ir toliau vadink stalą TIN. Kitą dieną klasėje papasakok, ar namiškiai suprato, apie ką tu kalbi?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

B užduotyje vaikai turės *paaiškinti*, ką reiškia vienas ar kitas žodis, o tai nėra taip lengva, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Jei vaikui nesiseks, paprašykite, kad jam padėtų kiti vaikai.

C užduotyje kas antras žodis yra išgalvotas.

Pratimas padės vaikams suvokti, kad visi žodžiai, visi pavadinimai – susitarimo dalykas. Mes vadiname daiktus tam tikrais vardais tik todėl, kad kadaise, labai seniai, mūsų seneliai *susitarė*, kaip jie vadins vienus ar kitus daiktus. Jie kažkodėl pavadino sapnus sapnais, o mėnulį mėnuliu, todėl ir mes taip vadiname. Ir dabar, atradę ar sukūrę kokį nors daiktą (pavyzdžiui, kompiuterį), žmonės pirmiausia susitaria, kaip tą daiktą vadins.

Vaikų kalba nėra labai vaizdinga, o mes, suaugusieji, užuot paaiškinę, kalbėdami su vaikais vengiame sunkesnių, retesnių, vaikams nežinomų žodžių. Šis pratimas *padės praturtinti vaikų žodyną, pagyvinti jų kalbą*. Atlikdami užduotis, vaikai turės *prisiminti* jau žinomus žodžius, *mokytis naujų žodžių ir kurti* naujus daiktų pavadinimus.

Jei susitarsite kokius nors daiktus vadinti naujais vardais, mokantį rašyti vaiką paskatinkite *užrašyti* naująjį žodį ant didelio popieriaus lapo, o tą lapą su nauju pavadinimu užkabinkite ant pervardyto daikto. Naujai pervardinkite tik vieną ar keletą daiktų, nes bus sunku prisiminti daug naujų pavadinimų.

Ši užduotis skatina *bendradarbiauti*, suartina vaikus. Juk tik jūsų klasės vaikai žinos, ką reiškia naujasis žodis! Be to, tai dar kartą įrodo, kad susikalbėti gali tik tie žmonės, kurie tiksliai žino ir yra susitarę, kokiais vardais vadins įvairius daiktus.

6 pratimas

Lietuvių kalba

Dar kartą peržiūrėkite anksčiau pateikto pratimo C užduotį.

Pabandykite išsiaiškinti ar atspėti, iš kur kilęs ir kaip atsirado vienas ar kitas žodis. Pavyzdžiui, žodis „medkirtys“ reiškia „tas, kuris kerta medžius“.

Tačiau ne visų žodžių reikšmę taip lengva paaiškinti.

Pavyzdžiui, žodis „antausis“ reiškia veiksmą, kai kas nors tau suduoda per veidą.

Tačiau žodis „antpirštis“ reiškia visai ne tai, kad kas nors sudavė tau per pirštą.

Antpirščiu vadiname metalinį daiktėlį, kurį užmauname ant piršto. Tačiau tai, ką žiemą užsimauname ant rankos, vadiname ne antrankiu, o pirštine. Tiesa, antrankį taip pat dedame ant rankos, kaip ir apyrankę. O jie abu yra panašios formos, be to, dedami beveik ant tos pačios rankos vietos. Tačiau vadinami skirtingai. Ir taip toliau.

Aptarkite ir tuos žodžius, kurių lietuvių kalboje nėra.

O jei tie žodžiai lietuvių kalboje būtų, ką jie galėtų reikšti?

Pavyzdžiui, „kirvišius“, kuris galėtų reikšti „tą, kuris nešiojasi kirvį“, arba „tą, kuris gamina, galanda ar pardavinėja kirvius“.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Šis pratimas dar kartą parodys vaikams, kad pavadinimai, kuriais mes
- | vadiname daiktus ar reiškinius, yra tokie tik todėl, kad mes taip *susitarėme*.
- | Vaikai atkreips dėmesį ne tik į *žodžių kilmę*, bet ir apskritai į tai, kad *žodžiai*
- | *yra*, kad kiekvienas žodis *ką nors reiškia*, kad daiktų pavadinimai yra tokie, o ne
- | kitokie, pabandys išsiaiškinti, kodėl jie yra būtent tokie.

P

7 pratimas

Lietuvių kalba

Paprašykite vaikų, kad jie namuose paskaitytų knygų, laikraščių ar žurnalų ir išrinktų keletą žodžių, kurių nesupranta (arba šiaip įdomių ar sudėtingų žodžių). Kitą pamoką tuos žodžius aptarkite, išsiaiškinkite jų reikšmes. Kai išsiaiškinsite, ką žodžiai reiškia, pasiūlykite vaikams su įdomesniais žodžiais sugalvoti po sakinį.

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai *sužinos* daugybę *naujų žodžių* ir turtins savo kalbą. Be to, jie mokysis *skaityti*. Tiems, kurie visiškai nemoka skaityti, galite pasiūlyti paklausti žinių ir *klausant įsiminti* kokį nežinomą žodį. Kitą pamoką aptarkite žodžius ir būtinai išsiaiškinkite, ką jie reiškia. Kai vaikai sugalvos sakinius vartodami naujuosius žodžius, pamatysite, ar jie teisingai *suprato žodžius* ir ar moka juos *pritaikyti* kitame kontekste.

P

8 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija

Pasiūlykite vaikams pažaisti žaidimą. Suskirstykite juos į keletą komandų. Pasakykite vaikams senų, dabar jau nebevartojamų (laikomų barbarizmais) žodžių ir paprašykite atspėti, ką tie žodžiai reiškia. Pavyzdžiui, „kleidė“ (suknia), „abrūsas“ (rankšluostis), „apcūgos“ (replės), „cviklis“ (burokėlis), „dziegorius“ (laikrodis) ir t. t. Paklauskite vaikų, gal ir jie žino tokių žodžių, kuriuos vartojo jų seneliai? Tada vaikai patys galės pateikti juos kitai grupei. Laimi ta komanda, kuri *žino ar atspėja* daugiausia žodžių. O gal ta, kuri *sugalvoja* daugiausia juokingų reikšmių?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Šis pratimas dar kartą parodys vaikams, kad mes galime *susikalbėti* tik todėl,
- | kad žinome, ką reiškia vienas ar kitas žodis.
- | Senų žodžių pateikite jūs. Komandos gali juos parengti viena kitai, t. y. iš
- | anksto paklausinėti namie tėvų ir senelių.
- | Šis pratimas ne tik suteikia *žinių*, bet ir lavina *kūrybiškumą ir loginį mąstymą*.
- | Vaikai dirbs komandomis, todėl mokysis *susitarti, bendradarbiauti*.
- | Pamokos pabaigoje aptarkite, kodėl vieni žodžiai išnyksta, o kiti – ne? Kodėl
- | atsiranda naujų žodžių?

P

9 pratimas

Pasaulio pažinimas: geografija

A. Paskaitykite vaikams šią istoriją:

Prieš penkis šimtus metų šilką, kvepalus, perlus, dramblio kaulą ir visus prieskonius – pipirus, cinamoną ir kitus – pirkliai atveždavo iš Rytų šalių. Visus jūrų kelius, vedančius į Rytų šalis, buvo užkariavę Rytų šalių gyventojai arabai. Savo prekes europiečiams jie parduodavo labai brangiai. Europiečiai norėjo patys nuplaukti į Rytus, į Indiją, ir parsivežti prekių. Pirmieji kelią į Indiją surado Portugalijos šalies jūreiviai. Jie ir užsigrobė visą prekybą prieskoniais ir kitais turtais, o naujai atrastu keliu niekam kitam neleido plaukioti. Tačiau kitos šalies, Ispanijos, karalius irgi norėjo šilko, pipirų ir kitų gėrybių. Todėl jis liepė vienam jūreiviui, kurio vardas buvo Kolumbas, plaukti ir surasti dar vieną kelią į Indiją. Kolumbas sugalvojo plaukti į kitą pusę, ratu apie Žemę, ir taip priplaukti Indiją. Jis su savo jūreiviais plaukė plaukė ir po keleto mėnesių priplaukė žemę. Visi išlipo į krantą. Kolumbas apsidžiaugė ir parašė savo karaliui laišką, kad surado Indiją, o ten gyvenančius žmones pavadino Indijos gyventojais – indėnais. Tik po penkiolikos metų kitas jūreivis, kurio vardas buvo Amerigas, dar kartą nuplaukė į tą žemę ir suprato, kad tai visai ne Indija, o kažkoks naujas žemynas, apie kurio buvimą niekas tuo metu net nežinojo. To jūreivio garbei naująjį žemyną ir pavadino Amerika. Tačiau vietos gyventojus mes iki šiol vadiname taip, kaip juos pavadino Kolumbas – indėnais.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

B. Pasiūlykite vaikams sužinoti, kaip ir kodėl atsirado įvairūs geografiniai pavadinimai, kodėl kalnus, šalis, salas ar miestus žmonės vadina būtent tokiais vardais. Pavyzdžiui, Anglijoje yra miestas Jorkas. Nuvykę į Ameriką anglai taip norėjo turėti savo miestą, kad jį pastatę pavadino „Naujuoju Jorku“ (*New York*). Daugybė vietų yra pavadinta įvairių šventųjų vardais, pavyzdžiui, Šv. Elenos sala. Arba San Franciskas, kuris taip yra pavadintas švento Pranciškaus garbei. O yra vietų, kurios pavadintos tas vietas įkūrusių arba atradusių žmonių vardais. Pavyzdžiui, žodis Sankt Peterburgas reiškia „Šventas Petro miestas“. Miestas taip pavadintas įkūrėjo – caro Petro Pirmojo – garbei. Pasiūlykite vaikams išsirinkti kokią nors konkrečią geografinę vietovę ir kitai pamokėlei parengti trumpą pranešimą – papasakoti, kaip atsirado tos vietovės pavadinimas. Vietovę, apie kurią kalbate, suraskite žemėlapyje.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai tikriausiai dar nemoka taip gerai skaityti, todėl, norėdami toliau dirbti su šia painia istorija, turės ją *įsiminti*. Kad vaikams būtų lengviau, žemėlapiu su pažymėtais keliais į Indiją pateikiami užduočių knygoje. Bet jei jūs viską parodytumėte ant gaublio, vaikai geriau suprastų, kaip Kolumbas tikėjosi apiplaukti Žemę ratu iki Indijos, bet „užkliuvo“ už Amerikos. Galite pasinaudoti žemėlapiu, pateiktu šios knygos pabaigoje. Paaiškinkite vaikams, kad mes galime surasti vieną ar kitą vietovę tik todėl, kad esame *susitarę* ją vadinti vienu vardu. O kiekvienas vietovardis turi savo atsiradimo istoriją. Kodėl ta vieta vadinama būtent taip, o ne kitaip? Pasistenkite neapsiriboti tik savo kaimo ar gyvenvietės pavadinimų kilmės aiškinimu. Papasakokite ir apie kitas pasaulio šalis bei miestus. Turėkite pasaulio *žemėlapi* (galite naudotis žemėlapiais, esančiais užduočių knygos „Filosofija vaikams“ pabaigoje) ar *gaublį* ir paprašykite mokinių, kad jie parodytų tą geografinį tašką, apie kurį kalbama. Vaikams bus lengviau suprasti, ar ši vietovė yra sausumoje, vandenyje, toli nuo Lietuvos, ar jos teritorija didelė ir t. t. Atlikdami šį pratimą, mokiniai turės *savarankiškai ieškoti informacijos* (skaityti literatūrą, klausinėti vyresniųjų, o gal prisiminti seniai girdėtą istoriją). Tie, kurie nesuras jokio „tikro“ kokios nors geografinės vietovės vardo paaiškinimo ar atsiradimo istorijos, gali ją *sukurti* patys, tik turi būtinai paaiškinti, ką šis pavadinimas reiškia ir kodėl jis yra būtent toks.

P

10 pratimas

Lietuvių kalba

Pasiūlykite vaikams įminti mįsles pagal tokią formulę:

„Tikrasis“ mįslės atsakymas yra, tačiau gali būti ir, ir, ir
Pavyzdžiui, mįslės *Pats nevalgo ir kitam neduoda* tikrasis įminimas yra *spyna*,
tačiau gali būti ir *pavydus draugas*, ir *šuo*, *saugantis šieną*, ir t. t.

1. *Du bėga, du veja.* (Ratai)
2. *Pats nevalgo ir kitam neduoda.* (Spyna)
3. *Viens laukia dienos, kits laukia nakties, o trečias sako: man vis tas pats.* (Lova, durys ir langas)
4. *Dvi sesutės per kalnelį nesueina.* (Akys)
5. *Kas užia be vėjo?* (Bitės)

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai šią užduotį gali atlikti raštu, o savo atsakymus perskaityti.
Šis iš pirmo žvilgsnio lengvas ir nesudėtingas pratimas iš tikrųjų nėra toks paprastas. Mes nuo vaikystės esame įpratę minti mįsles. Tačiau įprastas mįslių įminimas nereikalauja mąstymo. Žmonės yra *susitarę*, koks jos įminimas, atsakymą tereikia *žinoti*, o teisingas atsakymas gali būti tik vienas. Todėl vaikams dažnai kyla klausimas, kodėl mįslės atsakymas yra būtent toks, o ne kitoks. Juk taip dažnai menant mįslę „tinka“ ir kitokie atsakymai! Pavyzdžiui, mįslės *Du bėga, du veja* „teisingas“ įminimas yra „ratai“, tačiau gali būti ir du policininkai, besivejantys du vagis, ir gaudynes žaidžiantys vaikai, ir mama bei tėtis, virtuvėje gaudantys du tarakonus. Mįslės *Vienas laukia dienos, kitas laukia nakties, o trečias sako: man vis tas pats* teisingas atsakymas – „lova, durys ir langas“. Tačiau gali būti ir vyturys (laukiantis dienos), pelėda (laukianti nakties), kurmis, kuriam nesvarbu, ar diena, ar naktis. Toks mįslės įminimas, kai galimi keli variantai, reikalauja ne tik *mąstyti*, bet ir *lavina vaizduotę*. Be to, šis pratimas primena, kad problemų sprendimo galimybės įvairios ir kad daug svarbiau mokėti *sukurti keletą galimų atsakymų*, o ne *žinoti vieną*, nors ir teisingą. (Daugiau pratimų šia tema rasite dalyje „Galimybės“.)

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Vaikui bandant įminti mįslę, paskatinkite ir, jei reikės, padėkite sugalvoti kiek galima daugiau įminimo variantų (tik, žinoma, tokių, kurie tinka pagal prasmę). Čia pateikta keletas mįslių su galimais atsakymais. Neabejoju, kad jūs sugalvosite jų kur kas daugiau! Pabandykite taip įminti ir kitas mįsles.

11 pratimas

Paskaitykite vaikams ukrainiečių liaudies pasaką:

Kartą atsitiko taip, kad šeimininkas užpyko ant savo Šuns ir išvarė jį vidury žiemos iš namų. Šuo vaikšto miške, šalta, o ir ėsti norisi.

Sutiko Vilką. Vilkas pasikvietė Šunį į svečius, pagirdė ir pamaitino, leido pernaktoti savo lovoje.

Kitą rytą jie sugalvojo gudrybę. Abu nuėjo į kaimą. Vilkas tik capt Šeimininko vaikėlį ir nešasi. O Šuo kad šoks iš krūmų, kad puls Vilką! Atėmė vaikėlį ir parnešė savo Šeimininkui.

Šeimininkas suprato, kad be reikalo buvo išvaręs Šunį, paprašė jo grįžti namo ir toliau sargauti. Negana to, pradėjo Šunį dar geriau šerti ir davė dar geresnį guolį.

Tačiau Šuniui nedavė ramybės viena mintis – reikia atsidėkoti Vilkui.

Kaip tyčia, vieną šeštadienį kaime buvo keliamos vestuvės. Šuo nubėgo pas Vilką ir sako:

– Ateik ir tu šeštadienį į vestuves. Mes tyliai palisime po stalu, niekas nė nepastebės. Prisivalgysime skaniausių valgių, prisigersime gardžiausių gėrimų. Tik tu turėsi tyliai lindėti ir neišsiduoti!

Atėjo šeštadienis, vestuvių metas. Tupi Šuo su Vilku po stalu, ėda pilna burna visokius mėsgalius ir vištų šlauneles skaniausiais gėrimais užsigerdami.

Vestuvinininkai pralinks mėjo, prasidėjo dainos ir šokiai.

Staiga Vilkas kad užtrauks pastalėje dainą!

Vestuvinininkai griebėsi kas grėblių, kas lazdų ir ėmė vanoti Vilkui šonus. Vilkui teko sprukti, o paskui dar ilgai gydytis sumuštus šonus ir gumbą kaktoje.

Aptarkite istoriją:

1. Kodėl Vilkiui taip nepasisekė?
2. Ar istorijos pabaiga būtų buvusi kitokia, jei Vilkas būtų laikęsis sutartų taisyklių?
3. Prisimink kokį nors žaidimą. Kokios to žaidimo taisyklės? Kas atsitiktų, jei žaidėjai tų taisyklių nesilaikytų?
4. Prisimink situacijų, kai su draugais pradėjote žaisti kokį nors žaidimą, bet jums nesisekė, nes kuris nors iš žaidėjų nesilaikė taisyklių.
5. Pagalvok ir pasakyk dar kokių nors sričių, kur žmonės yra susitarę elgtis vienaip ar kitaip. Kas atsitiktų, jei žmonės nustotų laikytis susitarimų?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ pateikta platesnė teksto analizė. Vaikai turės *suprasti tekstą ir rasti pagrindinę idėją* – Vilkiui nepasisekė todėl, kad jis nesilaikė sutartų taisyklių. Šis pratimas lavina atmintį, nes vaikai turės *įsiminti* istoriją.

Pratimas padės vaikams suprasti, kad mes galime žaisti įvairius žaidimus tik todėl, kad *esame susitarę laikytis tam tikrų taisyklių*. Pavyzdžiui, negalėtume žaisti futbolo, jei pusė žaidėjų mėtytų kamuolį rankomis arba spirtų ne į vartus, o mestų į krepšį.

Daugelyje gyvenimo sričių mes esame susitarę laikytis tam tikrų taisyklių. Pavyzdžiui, visi tam tikru sutartu laiku pradedame pamokėlę ir ją baigiame, žinome, kad kai dega raudona šviesoforo šviesa, negalima eiti per gatvę, nes važiuoja mašinos, laikraštyje būna parašyta būtent tokia programa, kuri tą dieną rodoma per televizorių, ir t. t. Jei žmonės staiga nustotų laikytis visų šių susitarimų, kiltų baisi suirutė, o kai kurios situacijos taptų netgi pavojingos gyvybei (pavyzdžiui, jei degant žaliai šviesoforo šviesai imtų važiuoti mašinos). Skatinkite vaikus *išsakyti kuo daugiau prieštaringų nuomonių* ir jas *argumentuoti*.

12 pratimas

Etika ir etiketas

Paprašykite vaikų pasakyti mandagumo (etiketo) taisyklių. Pavyzdžiui:

„Pasakyk *ačiū*, kai kas nors tau ką nors duoda arba šiaip pagelbėja“, „Užleisk vietą vyresniam“, „Visada pasisveikink ir atsisveikink“.

Paskui paprašykite pasakyti etikos (moralės, dorovės) taisyklių. Pavyzdžiui: „Nevok“, „Nemeluok“, „Neskriausk mažesnių už save“.

Kas atsitiktų, jei žmonės nesilaikytų etiketo taisyklių?

Kas atsitiktų, jei žmonės nesilaikytų etikos taisyklių?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Ir etikos, ir etiketo taisyklės – taip pat susitarimo dalykas. Tačiau etikos ir etiketo taisyklės skiriasi. Priešingai nei etikos normos, etiketo taisyklės nėra pagrįstos jokia teorija, kodėl reikia elgtis vienaip ar kitaip. Žmonės etiketo taisykles sugalvojo tiesiog norėdami įvesti gyvenime šiokią tokią tvarką.

Pavyzdžiui, žmonės vieni su kitais sveikinas. Taip jie nori parodyti, kad vienas kito atžvilgiu yra nusiteikę geranoriškai. Jei tu nepasisveikinsi su kokiu žmogumi, šis manys, kad tu ant jo pyksti.

*Etiketo taisyklės visiškai nerodo vidinės žmogaus būsenos ar įsitikinimų, jos rodo tik jo išsiauklėjimą. Išsiauklėjęs žmogus, kuris laikosi etiketo taisyklių, visada pasisveikins, pasakys *ačiū*, nors tą akimirką galbūt yra blogai nusiteikęs, o gal ir visiškai to žmogaus nemėgsta ar jį smerkia.*

Žmogus, kuris nesilaiko etiketo taisyklių, vadinamas nemandagiu. O tas, kuris nesilaiko etikos taisyklių, vadinamas nedoru, negeru. Nesilaikant etiketo taisyklių, padaroma tik moralinė žala. O nesilaikant etikos taisyklių padariniai daug sunkesni – žala gali būti fizinė („nežudyk“), ekonominė („nevok“) ir t. t.

*Paklauskite vaikų, kas atsitiktų, jei jie nesilaikytų etiketo taisyklių. Stenkitės nekalbėti abstrakčiai. Paklauskite, kas pasikeistų vaikų gyvenime, jei jie niekada nesakytų *ačiū*. Turbūt su jais niekas nedraugautų, manytų, kad jie nemandagūs ir nedėkingi, daugiau nieko neduotų ir niekada nepadėtų. Kas atsitiktų, jei jie nesilaikytų etikos taisyklių? Kaip pasikeistų jų gyvenimas?*

Panašumai ir skirtumai

KOSTAS IR VĖŽLYS

D A L I S

Istorija:

KOSTAS IR VĖŽLYS

Mama: Kostas panašus į savo vėžlį – jie abu tinginiai.

Kostas: Vėžlys panašus į tėtį – abu stori.

Mama: Tėtis panašus į tarakoną – jie abu judina ūsus.

Kostas: Tarakonas visai toks pat kaip tigras – abu labai greit bėgioja.

Mama: Tigras panašus į katiną – jie abu dryžuoti.

Kostas: Katinai panašūs į spąstus – abu gauda peles.

Mama: Pelės yra visai tokios pat kaip vilkai – pilkos.

Kostas: Vilkai labai panašūs į lėktuvus – abu turi uodegas.

Mama: Lėktuvai yra visai tokie pat kaip knarkiantis senelis – abu triukšmauja.

Kostas: Senelis labai panašus į spąstus ir į kates – jis irgi gauda peles.

1 pratimas

Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų, kas panašus į:

1. Siūlus	4. Vandenį
2. Varną	5. Kaktusą
3. Šokoladą	6. Tave

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pamatę naują daiktą ar reiškinių mes klausiame: *Kas tai?, Ar aš tai pažįstu?*
 Bandydami atsakyti į šiuos klausimus, mes svarstome, *į ką šis daiktas panašus.*
 Taigi savo atmintyje bandome rasti tokias jau žinomų daiktų savybes, kurias
 turi ir naujasis daiktas. Kuo daugiau randame naujojo daikto panašumų su jau
 žinomais daiktais, tuo mums tas daiktas atrodo įprastesnis ir pažįstamesnis.
 Ieškodami panašumų ir skirtumų, išmokstame *įžvelgti daiktų savybes ir*
palyginti vienus daiktus su kitais.

Paprašykite vaiko, kad jis išvardytų kuo daugiau daiktų, asmenų ar reiškinių, kurie yra panašūs į aptariamą objektą. Būtinai paprašykite *argumentuoti*, tai yra paklauskite, *kuo jie panašūs*. Atkreipkite vaikų dėmesį, kad žmonės ar daiktai gali būti panašūs ne tik išvaizda, bet ir tuo, ką jie veikia, kaip gyvena, kaip elgiasi ir t. t. Pavyzdžiui, į varną panaši anglis (nes juoda), lėktuvas (nes skraido), kiti paukščiai (išvaizda), žmogus (jei jis „žioplas kaip varna“), varnos nuotrauka ir taip toliau.

2 pratimas

Etika

Kiekvieno vaiko paklauskite:

„Į ką tu norėtum būti panašus? Kodėl?“

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Norėdamas išsirinkti, į ką jis nori būti panašus, vaikas turės *įvertinti* daug žmonių ir vieną žmogų *išskirti* iš kitų žmonių arba išsirinkti tik vieną labiausiai patinkantį to žmogaus bruožą. Klausimas „Į ką tu norėtum būti panašus?“ tapatus klausimui „Kokios to žmogaus savybės tau labiausiai patinka?“ Taigi šis pratimas moko *išskirti savybes*. Nors klausama tik apie tas savybes, kurios vaikui patinka, neišvengiamai reikės pagalvoti ir apie jam nepatinkančias savybes. Klausimas „Į ką tu nenorėtum būti panašus?“ iškils savaime. Paskatinkite vaikus minėti ne tik išvaizdą apibūdinančias savybes, bet ir moralines, būdo, charakterio savybes (kaip antai gerumas, drąsa, darbštumas ir t. t.). Norėdamas išsirinkti, vaikas turės *nusistatyti kriterijus*, kuriais vadovaudamasis jis vertins žmogų. Kriterijai gali būti įvairūs: gerumas, grožis, gudrumas ir t. t. Kiekvieną kartą paprašykite *argumentuoti*, paklauskite, kodėl būtent toji savybė vaikui patinka ir kas pasikeistų jo gyvenime, arba kaip, vaiko manymu, susiklostytų tolesnis jo gyvenimas, jei jis tą savybę turėtų (arba turėtų jos daugiau, nei turi dabar). Paskatinkite ir kitus vaikus *užduoti* kalbančiajam klausimus. Vaikai gali minėti tik žvėris (pavyzdžiui, liūtą, nes jis drąsus). Tačiau pasistenkite kalbėtis ir apie žmones.

P

3 pratimas

Lietuvių kalba

Pasiūlykite vaikams atlikti šias užduotis:

A. Sugalvoti kokią nors žodį, pavyzdžiui, „varna“.

Pasakyti kuo daugiau žodžių, savo skambesiu panašių į šį žodį. Pavyzdžiui: „varva“, „vargas“, „varlė“...

Į žodį „lietus“ savo skambesiu bus panašūs: „liepa“, „lieptas“, „liepti“ ir t. t.

B. Pasakyti sakinį (jei per sunku – žodžių junginį), kuriame visi arba kuo daugiau žodžių savo skambesiu būtų panašūs.

Pavyzdžiui: *Varna varo vargšę varlę. Arba: Varva varvekliai – vėl vasara.*

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai turės ieškoti *panašiai skambančių* žodžių.

Vaikai žodžius ir sakinius gali užrašyti – tai tobulins *rašymo įgūdžius*.

Šis pratimas ugdo *kalbos, stiliaus jausmą* – reikia *prisiminti* kuo daugiau žodžių, ir ne bet kokių, o tokių, kurie skamba panašiai į pasirinktą žodį.

Atkreipkite dėmesį, kad reikia ieškoti ne panašių daiktų, o žodžių.

Nekritikuokite, jei jums vaikų sugalvoti žodžiai atrodys visai nepanašūs.

Paklauskite, kodėl pačiam vaikui jie atrodo panašūs.

Nebūtinai panašių žodžių turi būti ta pati raidė. Panašūs savo skambesiu gali būti žodžiai „tempė – pempė“, „musė – pusė“, „varškė – barškės“ ir t. t.

P

4 pratimas

Dailė

Paprašykite vaikų, kad jie nupieštų:

1. Du *tokius pačius* daiktus.
2. Du *panašius* daiktus.
3. Du *visiškai skirtingus* daiktus.

Vaikai gali piešti ne tik daiktus, bet ir reiškinius (pavyzdžiui, žaibą ir elektros lemputės šviesą).

Visus piešinius pakabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai sunkiai skiria žodžius „panašus“ ir „toks pats“. Jei vaikui sakai: „Nekartok kaip papūga“ (t. y. *nebūk panašus į papūgą*), vaikas atsako: „Aš nesu papūga!“ (t. y. *aš nesu toks pat kaip papūga*). O skirtingai suprantant žodžius sunku *susikalbėti* (daugiau pratimų šia tema galite rasti dalyje „Susikalbėjimas“). Sakydami, kad vienas daiktas yra panašus į kitą, mes turime omenyje, kad jie *panašūs tam tikrais aspektais*, tam tikromis detalėmis. Juk jei būtų panašūs visomis detalėmis, jie tiesiog būtų tokie patys! Vaikai ir papūgos gali būti panašūs tam tikromis savybėmis (pavyzdžiui, tuo, kad abu kartoja žodžius, kad abu margai apsirengę), tačiau kitomis savybėmis jie skiriasi (papūga moka skraidyti, o vaikas – ne, papūga plunksnuota, o vaikas – ne, ir taip toliau). Šis pratimas padės vaikams *suprasti žodžių „toks pats, panašus, visiškai nepanašus, skirtingas“ reikšmę*. Pratimas šiek tiek primena „Surask 10 skirtumų“ užduotis. Tačiau čia vaikas turės ne tik *įvykdyti užduotį*, bet ir ją *sugalvoti*, t. y. ne tik surasti skirtumus, bet ir pats juos *sukurti*. Be to, piešdamas vaikas lengviau *pastebės daiktų panašumus ir skirtumus*. Pirmą kartą atlikdami pratimą, patarkite vaikui visą laiką piešti du tos pačios rūšies daiktus, pavyzdžiui, du tokius pačius, du panašius ir du visiškai skirtingus drugelius.

O jei norite, kad pratimas būtų sunkesnis, paprašykite, kad vaikas pieštų pagal tokią schemą:

1. Piešdamas du tokius pačius daiktus, tegu piešia du tos pačios rūšies daiktus, pavyzdžiui, drugelius.
2. Piešdamas du panašius daiktus, tegu piešia du skirtingos rūšies daiktus, pavyzdžiui, drugelį ir paukštį.
3. Piešdamas du skirtingus daiktus, tegu piešia du skirtingos rūšies daiktus, pavyzdžiui, drugelį ir žirafą.

Šis pratimas privers mokinius *pamąstyti, išvelgti smulkmenas*, atkreipti dėmesį į daiktų ir reiškinių *savybes*.

Vėliau, jei norėsite, galėsite piešinius panaudoti atlikdami įvairius pratimus per kitas pamokas.

P

5 pratimas

Pasaulio pažinimas: gamta

Jei šį pratimą darysite per gamtos pamokėlę, paprašykite vaikų, kad jie pieštų ne šiaip du panašius daiktus, o du panašius ir du skirtingus gyvūnus arba augalus. Atkreipkite dėmesį, kad gyvūnai gali būti panašūs ar skirtis vienas nuo kito ne tik išvaizda, bet ir kitomis savybėmis, pavyzdžiui, tuo, kuo jie minta, kur gyvena, kaip dauginasi.

Pavyzdžiui, du panašūs gyvūnai gali būti sliekas ir gyvatė, nes jie panašūs savo išvaizda. Gali būti panašūs sliekas ir kormis, nes jie abu gyvena po žeme.

Visus piešinius pakabinkite ant virvės.

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Norėdamas *palyginti* du gyvūnus, vaikas turės *prisiminti* arba *sūžinoti*, kaip jie atrodo, kur gyvena, kuo minta, kaip susiranda maisto, ar yra plėšrūs, kaip žiemoja ir t. t.
- | Paprašykite vaikų, kad jie *argumentuotai* pakomentuotų savo piešinius ir paašškintų kitiems, kokių aspektu *panašūs ar skirtingi* pasirinkti gyvūnai.
- | Kad būtų įdomiau, galite vaikams parodyti įdomiai besielgiančių, mums neįprastų, retesnių gyvūnų nuotraukų. (Pavyzdžiui, ančiasnapį, kuris yra žinduolis, bet turi snapą. Banginiai ir delfinai, nors panašūs į žuvis, yra žinduoliai, o buožgalvis – irgi ne žuvis, o roplys. Šikšnosparnis, nors ir skraido, yra visai ne paukštis, o kolibris yra toks mažas kaip drugelis. Tiktų ir zebra, raganosis, laumžirgis, strutis ir t. t.;
- | keletas iliustracijų pateikta užduočių knygos „Filosofija vaikams“ pabaigoje.)

P

6 pratimas

Paklauskite vaikų, kuo panašūs:

1. Saulė ir apelsinas	9. Senas ir jaunas žmogus
2. Krokodilas ir žolė	10. Tavo atvaizdas nuotraukoje ir veidrodyje
3. Ranka ir koja	11. Tu ir tavo mama (ar tėtis)
4. Sapnas ir svajonė	12. Tu ryte ir tu vakare
5. Laimė ir nelaimė	13. Tu šiomet ir tu pernai (ar dar prieš kelerius metus)
6. Berniukas ir mergaitė	14. Tu ir tavo atvaizdas veidrodyje
7. Žmogus ir gyvūnas	
8. Geras ir blogas žmogus	

Kuo jie skiriasi?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Ieškodamas panašumų ir skirtumų, vaikas mokosi *pastabumo*, nes turi išvelgti net smulkiausias daikto ar reiškinių detales. Išvardydamas ir nusakydamas paskiras savybes, vaikas išmoks *apibūdinti* daiktą, nupasakoti, koks jis yra. Ieškodamas panašumų ir skirtumų, vaikas mokysis *palyginti* du daiktus ar reiškinius.

Priminkite vaikui, kad daiktai gali būti panašūs savo forma, skoniu, spalva, kvapu, judesiais, skleidžiamais garsais, savo paskirtimi ir t. t. Tik nepamirškite, kad norint pasakyti, kuo daiktai yra panašūs, reikia vardyti *esmines tuos daiktus apibūdinančias savybes*.

Pavyzdžiui, vaikai dažnai sako, kad stalas ir kėdė panašūs tuo, kad abu galima perkelti iš vienos vietos į kitą, kad abu galima nusipirkti ar pamatyti per televizorių, be to, jie abu gali pražūti (sudegti, supūti, sulūžti), abu ko nors nedaro (neskraido, nedainuoja ar patys nekeičia savo formos). Atkreipkite vaikų dėmesį, kad šios savybės *būdingos daugeliui daiktų* (net ir žmogui, obuoliui ar troleibusui). Todėl apie stalą ar kėdę jos *nieko esmingo nepasako*. Stalo ir kėdės panašumą nusako visai kitos savybės – abu yra baldai, dažniausiai mediniai ir keturkojai.

Bandydami išvardyti daiktų panašumus, vaikai dažnai daro ir kitą klaidą – nusako ne panašias savybes, o daiktų tarpusavio sąryšį. Pavyzdžiui, vaikas sako: „Kėdė ir stalas panašūs tuo, kad stovi vienas šalia kito“. Tačiau tai ne šių daiktų panašumas, o tarpusavio ryšys, santykis.

P

7 pratimas

Etika

Pažaiskite.

Suskirstykite vaikus poromis.

Kiekvienas poros vaikas tegu pagalvoja ir pasako (ar parašo), kuo jis panašus į savo porininką ir kuo nuo jo skiriasi.

Palyginkite porininkų užrašus.

Abu poros vaikai ieškojo panašumų ir skirtumų tarp tų pačių dviejų žmonių. Ar skiriasi porininkų pastebėti panašumai ir skirtumai? Kodėl?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas padės vaikams *suprasti save*. Tačiau geriausiai savo *asmens unikalumą* vaikas gali suvokti tik lygindamas save su kitais. Gaila, tačiau palyginimai dažniausiai turi neigiamą atspalvį. Jie būna tokie: „Aš skaitau geriau nei Jonas“, arba: „Jonas skaito geriau nei aš“. Kuriam nors iš jūsų šis palyginimas vis tiek yra nemalonus. Tačiau gerai skaityti reikėtų mokytis ne todėl, kad Jonas skaito geriau už tave, o todėl, kad tu pats to nori. Nori būti kitoks – mokantis skaityti.

Mes užmirštame, kad *kiekvienas yra toks, koks jis yra, ir tai yra gerai*. Žmonės neturėtų stengtis vienas kito pakeisti. Tai, kad tu esi ne toks kaip visi, yra ne tavo trūkumas, o privalumas. Kiekvieno žmogaus pareiga – *puoselėti savo unikalumą*, stengtis išsiskirti iš kitų, nesusilieti su mase. Tik tai skatina progresą. Padėkite vaikams suprasti, kad nėra vienas iš mūsų nėra nei geresnis už kitą, nei blogesnis. Jis paprasčiausiai *kitoks*. Tik suvokimas, kad kiekvienas vertingas toks, koks yra, ugdo *savigarbą ir pasitikėjimą savimi*.

Kai pamatai, kad tu pats esi ne toks kaip kiti, lengviau suvoki ir pripažįsti, kad *ir kitas gali būti kitoks*, ne toks kaip aš. Tai paprasčiausias būdas mokyti vaikus *tolerancijos*.

Abu poros vaikai turi palyginti tuos pačius žmones, t. y. save ir porininką, tačiau tikriausiai abu pastebės visiškai kitus panašumus ir skirtumus.

Pažiūrėti į save kito žmogaus akimis – tai taip pat būdas pažinti save.

8 pratimas

Pasaulio pažinimas

Užduočių knygos „Filosofija vaikams“ pabaigoje pateiktos įvairių rasių ir tautybių vaikų nuotraukos.

Pasiūlykite kiekvienam vaikui išsirinkti du jam labiausiai patikusius vaikus.

Paklauskite, kuo tie du vaikai skiriasi ir kuo jie panašūs.

Pamokos pabaigoje kartu aptarkite tai, ką pastebėjote.

Gal keli vaikai iš paveikslukų pasirinko tuos pačius vaikus?

Ar sutampa jų rasti panašumai ir skirtumai?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Išvada turbūt bus panaši į tokią: visų rasių ir visų tautybių vaikai žaidžia, mėgsta saldinius, myli tėvus, tingi atlikti namų darbus ir t. t.

Žinoma, išoriškai jie yra skirtingi – skiriasi jų išvaizda, papročiai ir kt.

Paprašykite vaikų, kad jie prisimintų pratimą, kai reikėjo palyginti save su klasės draugu. Skirtumai turbūt buvo panašūs, kaip ir lyginant dviejų rasių žmones – skiriasi išvaizda, įpročiai ir t. t., tai yra dviejų rasių žmonės vienas nuo kito skiriasi tuo, kuo ir du tos pačios rasės žmonės.

Paklauskite vaikų, ar jie nemano, kad vienos rasės ar tautos yra geresnės, o kitos – blogesnės? Atsakydami vaikai tegu remiasi tuo, ką patys sakė anksčiau apibūdindami tuos vaikus, o ne tuo, ką apskritai yra apie įvairių tautybių ir rasių žmones girdėję.

Šitas pratimas ne tik moko pastebėti *panašumus ir skirtumus*, bet ir ugdo *toleranciją*.

9 pratimas

Pasiūlykite vaikams pažaisti tokį žaidimą:

Susiskirstykite į dvi komandas.

Vieną vaiką paskirkite teisėju.

Tegu teisėjas pasako kokią nors daiktų savybę (pavyzdžiui: apvalūs, saldūs, raudoni, seni, plaukuoti, mediniai, dvokiantys, skraidantys, gyvi, nematomi, beformiai, prasidedantys raide „Ž“ ir taip toliau). Grupės turi išvardyti kuo daugiau daiktų (ar reiškinių), turinčių šią savybę.

Daiktus, turinčius nurodytą savybę, kiekviena komanda surašo popieriaus lape. Kai abi komandos baigs rašyti, galėsite suskaičiuoti, kuri iš jų prisiminė daugiausia daiktų. Jei nenorite rašyti, galite daiktus tiesiog išvardyti – po vieną daiktą sako pirma grupė, paskui antra, vėl pirma ir taip toliau.

Baudos tašką gauna grupė, kuri nebesugalvoja daikto, turinčio teisėjo pasakytą savybę. Laimi ta grupė, kuri surinko mažiausiai baudos taškų.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Daiktų savybes gali pasakyti ne tik teisėjas, bet ir viena komanda kitai komandai, todėl prieš žaisdami susitarkite dėl taisyklių.

Išmokę surasti daiktų panašumus ir skirtumus, vaikai pastebės, kad dažnai keletas daiktų turi tą pačią savybę. Pavyzdžiui, kad apvalus yra ne tik kamuolys, bet ir galva ar saulė, žalias – ne tik agurkas, bet ir krokodilas. Šis žaidimas moko grupuoti daiktus pagal tam tikrą savybę, kurią turi visi panašūs šiai grupei priskirti daiktai.

Galima žaisti ir kitaip, „atvirkščiai“ – tegu grupės viena kitai išvardija keletą objektų, turinčių tą pačią savybę (pavyzdžiui: medus, saldainis, ledai). Tuomet priešininkų komanda turi atspėti visiems šiems daiktams būdingą bendrą savybę (šiuo atveju „saldus“).

Šis žaidimas moko bendradarbiauti, nes reikia susitarti su savo komandos nariais ir siekti bendro tikslo.

10 pratimas

Matematika

Žaisdami 9 pratime aprašytą žaidimą minėkite tik:

1. Geometrinės savybės. Pavyzdžiui: kampuoti, apvalūs ir kt.
2. Matus. Pavyzdžiui: ilgi, maži ir kt.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atkreipkite dėmesį, kad bendra savybė pasirinkus matą (pvz., „ilgi“), gali kilti ginčų. Vieniems tas pats daiktas atrodys ilgas, kitiems – trumpas. (Daugiau apie dydžių santykiškumą galite paskaityti dalyje „Lyginimas ir santykiškumas“.) Išvardytus daiktus, dydžius ar skaičius užrašykite lentoje. Bus lengviau atsiminti, kuri komanda ką sakė, kils mažiau ginčų. Be to, mokiniams bus lengviau *suvokti* daiktų, matematinių dydžių ar skaičių *grupes*, *įžvelgti*, kuo *panašūs* tai pačiai grupei priklausantys daiktai ir kuo jie *skiriasi* nuo kitos grupės daiktų.

Šis pratimas parodys vaikams, kad *matematinių* (ypač geometrinių) *sąvokų* esama ne tik matematikoje, bet ir *gyvenime*. Juk keturkampis – ne tik kvadratas, bet ir degtukų dėžutė ar vadovėlis.

11 pratimas

Paskaitykite vaikams I. Krylovo pasakėčias:

I. BEŽDŽIONĖ IR AKINIAI

Beždžionė buvo jau sena ir blogai matė.

Iš žmonių ji buvo girdėjusi, kad regėjimą gerina akiniai.

Susirado Beždžionė akinius ir bandė gydytis. Dėjo akinius ir prie pilvo, ir ant uodegos kabino. Pabandė ir pauostyti, ir pačiulpti. Tačiau akiniai nepadėjo – Beždžionė kaip nematė, taip nematė.

– Kad tie akiniai prasmegtų, – burbėjo supykusi Beždžionė. – O ir aš daugiau žmonių patarimų neklausysiu. Šitaip man primelavo apie akinius! Iš tų akinių jokios naudos! Beždžionė užsimojo ir trenkė akinius į akmenį, net stiklai pažiuro.

Paprašykite vaikų, kad jie dar kartą papasakotų pasakėčią, paskui ją aptarkite.

Paklauskite vaikų:

1. Kodėl Beždžionei nepadėjo akiniai?
2. Ko galima pasimokyti iš šios pasakėčios?
3. Ar gali prisiminti ir papasakoti panašių istorijų iš žmonių gyvenimo?
4. Ar tau kada yra taip nutikę?
5. Kaip manai, ar ši pasakėčia iš tikrųjų kalba apie gyvūnus, ar apie žmones?

II. ZYLĖ IR JŪRA

Vieną dieną Zylė pareiškė:

– Aš sudeginsiu jūrą! Uždegsiu ir sudeginsiu!

Tokios negirdėtos kalbos greitai pasklido po visą mišką. Iš miško, iš pakrūmių pradėjo lįsti žvėrys ir žvėreliai, paukščiai ir paukšteliai. Visi būriais traukė į pakrantę pažiūrėti, kaip degs jūra. Į pajūrį prigužėjo ir žmonių su šaukštais, kurie norėjo paragauti šiltos, ką tik išvirtos žuvienės. Vandens gyventojai išsigandę laukė, kas bus.

Visi stumdėsi, laukė stebuklo ir vis šnibždėjo:

– Tuoj, jau tuoj užsidegs ir užvirs!

Tačiau jūra kaip nevirė, taip nevirė. Ir ne tik nevirė, bet ir nedegė!

Zylei teko pasprausti uodegą ir kuo greičiau gėdingai sprukti.

Paprašykite vaikų, kad jie dar kartą papasakotų pasakėčią, paskui ją aptarkite.

Paklauskite vaikų:

1. Kodėl Zylei teko sprukti?
2. Kokia pagrindinė šios pasakėčios idėja?
3. Ar gali prisiminti ir papasakoti panašių istorijų iš žmonių gyvenimo?
4. Ar tau kada yra taip nutikę?
5. Kaip manai, ar ši pasakėčia iš tikrųjų kalba apie gyvūnus, ar apie žmones?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai gali ir patys *paskaityti* pasakėčias. Taip bus lengviau *įsiminti*. Paprašykite vaikų dar kartą papasakoti pasakėčias. Vaikai *įgis pasakojimo įgūdžių*. Klausydami pasakojimo, jūs galėsite suprasti, ar vaikai *suprato* pasakėčią – jei pasakotojas praleidžia svarbiausias mintis, vadinasi, jis nesuprato pagrindinės idėjos. Paprašykite vaikų *suformuluoti pagrindinę pasakėčių idėją*. Neleiskite kalbėti plačiai, dar kartą perpasakoti istoriją. Paaiškinkite vaikams, kad pagrindinė idėja – tai ne pasakojimas, o *trumpai ir glaustai išsakyta pagrindinė pasakojimo mintis*. Pavyzdžiui, šių pasakėčių idėjos turėtų būti maždaug tokios: I. „Jei nežinai, kaip daiktu naudotis, tai jis ir negali tau padėti“; II. „Nesigirk, kol nepadarei darbo“ arba: „Nesigirk, kad padarysi daugiau, nei iš tikrųjų gali padaryti“.

Pasakėčia – tai trumpas alegorinis (netiesioginis, paslėptos reikšmės) pasakojimas. Labai dažnai, norėdami giliau paslėpti pasakėčios prasmę, autoriai pagrindiniais veikėjais pasirenka gyvūnus. Tačiau kai paieškosite panašių istorijų žmonių gyvenime, vaikai patys supras, kad pasakėčiose iš tikrųjų kalbama ne apie gyvūnus, o apie žmones. Pasakėčių analizavimas moko vaikus *įžvelgti ne tik tiesioginę, bet ir gilesnę, perkeltinę, prasmę*.

Paprašykite vaikų, kad jie *pateiktų pavyzdžių*, papasakotų istorijų, kai jiems ar jų draugams nutiko panašiai kaip pasakėčių veikėjams.

Atsakydami į klausimus, vaikai gali ginčytis, tik paprašykite, kad jie *pagrįstų savo mintis*.

Priešingos reikšmės žodžiai

KOSTAS, TAIP IR NE TAIP

D A L I S

Istorija:**KOSTAS, TAIP ir NE TAIP**

TAIP buvo linksmas, NE TAIP – liūdnas.

TAIP baltas, NE TAIP – juodas.

TAIP buvo su ilgomis ausimis, NE TAIP – su trumpomis.

Kai TAIP atsisėdavo, NE TAIP visada atsistodavo.

Kai TAIP atsimerkdavo, NE TAIP užsimerkdavo.

TAIP galvojo, kad viskas yra taip, o NE TAIP manė, kad viskas yra ne taip.

TAIP ir NE TAIP neišsiteko viename kambaryje.

Jie nuolat pykdavosi, bet visada būdavo kartu.

TAIP be NE TAIP niekur nėjo, o NE TAIP be TAIP nieko nedarė.

KOSTUI patiko ir TAIP, ir NE TAIP.

Tačiau nei vienas, nei kitas negalėjo Kostui patarti, kaip elgtis. Kai TAIP sakydavo:

– Daryk taip!

NE TAIP visada šaukdavo:

– O ne, daryk ne taip!

1 pratimas**Lietuvių kalba**

Paprašykite vaikų, kad jie kiekvienam žodžiui pasakytų po vieną ar po keletą priešingos reikšmės žodžių, pavyzdžiui: „gražus – bjaurus“, „toli – arti“ ir t. t.

1. Eina –

5. Valanda –

2. Niekada –

6. Šalta –

3. Kampuotas –

7. Oranžinis –

4. Švelnus –

8. Spygliuotas –

9. Kovoja –	15. Bepalvis –
10. Auksinis –	16. Blizgantis –
11. Taškuotas –	17. Visi –
12. Verkia –	18. Svajoja –
13. Garsiai –	19. Plėšo –
14. Sukasi –	20. Pasišiaušęs –

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Paprašykite vaikų, kad jie rašytų ne neigiamą žodžio formą, pvz., „eina – neina“, o kitą, priešingos reikšmės, žodį, pvz., „eina – stovi“.

Jei vaikams iš pradžių bus sunku sugalvoti priešingos reikšmės žodžius (ypač jei prašysite prisiminti ne vieną, o keletą žodžių), padėkite. Tačiau stenkitės, kad vaikai kuo daugiau galvotų patys.

Šis pratimas padės vaikams *pastebėti*, kad visi žodžiai gali turėti neigiamą formą, tačiau *ne visi žodžiai turi priešingos reikšmės žodžių*.

Priešingos reikšmės žodžių neturi beveik visi daiktavardžiai. Pavyzdžiui, „valanda“. Gali pasakyti „ne valanda“, tačiau tai bus ne kitas žodis, turintis priešingą reikšmę, o to paties žodžio neiginys. Žodis „minutė“ taip pat netiks, nes tai kitas, alternatyvus, žodis, tačiau jo prasmė nėra priešinga žodžiui „valanda“. (Atkreipkite į tai vaikų dėmesį, nes jie gan dažnai daro šią klaidą.) O, pavyzdžiui, žodžiai „diena“ ir „naktis“ yra priešingos reikšmės.

Priešingos reikšmės žodžių neturi ir medžiagų pavadinimai, pavyzdžiui, auksas ar geležis. Taip pat visų spalvų pavadinimai, išskyrus porą *juoda–balta*. Kai kurie žodžiai (ypač būdvardžiai) gali turėti *po keletą priešingos reikšmės žodžių*. Pavyzdžiui, žodžiui „niekada“ priešingos reikšmės žodžiai yra „visada“, „kartais“. Žodžiui „geras“ priešingos reikšmės žodžiai yra „blogas“, „piktas“, „nedraugiškas“ ir t. t. Tai nėra žodžio „geras“ antonimai, bet jų reikšmė tikrai priešinga.

Paprašykite vaikų, kad jie prie kiekvieno žodžio parašytų po kiek galima daugiau priešingos reikšmės žodžių. Galite surengti konkursą – nugali tas, kuris sugalvoja kuo daugiau teisingų priešingos reikšmės žodžių. Atlikdami šį pratimą, vaikai turės ne tik *prisiminti* kuo daugiau žodžių, bet ir *įsigilinti į jų prasmę*.

2 pratimas

Lietuvių kalba

Perskaitykite vaikams visus tris eilėraščius.

I. KARVĖ LIETUJE

*Lyja. Šnara tamsios žolės.
Geležiniuos dobiuos
stovi karvė gražuolė
drumsto ežero spalvos.*

*Nuo spenių lašeliai varva,
išsiskėtusi, liūdna
vidur lauko stovi karvė
nepajudinama.*

*Tik aure – drugelis baltas
suplazda tarp ragų
ir nurimsta, prikaltas
lietlašio vinuku.*

D. Kajokas. *Tylinčiojo aidas*. Vilnius, 1988, p. 45.

II. ŠIS PAVASARIS NIEKO NETURI

*Šis pavasaris nieko neturi
Tarsi valkata slenka keliu
Jo dėmėta nuo sniego kepurė
Renka išmaldą pirmą gėlių*

*Šis pavasaris nieko neturi
Begaliniai žydri vandenai
Gelsvą gluosnio vainiką lyg burę
Atspindėjo savy mėlynai*

A. Balbierius. *Alsavimu girios*. Vilnius, 1990, p. 3.

III. GĖLĖ IR VĖJAS

Gėlė pasakė vėjui, kad ji pražys rytoj,
 O vėjui pasigirdo, kad ji pasakė „tuoj“, –
 Tas pakuždėjo broliui, o brolis dar kitam,
 Jauniausiam ir linksmiausiam, kvailam ir nerimtam.

Ir tas atvarė debesį, ir ėmė pilti lietų,
 Ir saulės krosnį išpūtė, kad ji karščiau spindėtų,
 Ir visą kaimą sujaukė, ir dūko be galvos,
 Ir trunkės klausinėdamas, kurios ji bus spalvos.

Ir nutarė nelaukusi pražyst gėlė gera,
 Ir plyšo drėgno pumpuro žalia skara, –
 Gėlė baltai pražydo, ir baltą gėlę tą
 Lingavo vėjas šaukdamas: „Balta, balta, balta!“

H. Radauskas. *Pasaulyje netikiu, o pasaka tikiu*. Kaunas, 1993, p. 86.

Paprašykite vaikų, kad jie atsakytų į klausimus:

1. Ar tau gražūs visi trys eilėraščiai? Kodėl?
2. Padeklamuok kokį nors eilėraščių, kuris tau atrodo labai gražus. Paklausk kitų vaikų, ar ir jiems patiko tavo eilėraščių.
3. Iš ko sprendžiame, gražus eilėraščių ar negražus?
4. Tau gražesni linksmi ar liūdni eilėraščiai?
5. Ar būna to paties eilėraščių vienas posmelis gražus, o kitas – ne?
6. Ar būna graži tik viena eilėraščių eilutė?
7. Ar būna tiesiog gražių ir negražių žodžių? Kokie žodžiai gražūs tau?
 O kokie negražūs?
8. Ar būna graži žodžių prasmė (pavyzdžiui, žodžio „mama“)?
 Kokių žodžių prasmės gražios tau? O kokių negražios?
9. Ar būna gražūs žodžių junginiai? Pasakyk pavyzdžių.
10. Ar būna taip, kad vieną dieną tau atrodo gražus vienas eilėraščių,
 o kitą dieną – kitas? Kaip manai, kodėl?
11. Ar gali eilėraščių būti negražus, bet vis tiek visiems patikti?
12. Ar gali eilėraščių būti gražus, bet niekam nepatikti?

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kai kurie suaugusiųjų eilėraščiai vaikams gali pasirodyti žiaurūs ar gąsdinantys. Tačiau iš tikrųjų taip nėra. Paaiškinkite vaikams, kad eilėraščiuose gali būti kalbama perkeltine prasme. Pavyzdžiui, kai poetas sako: „Drugelis baltas suplazda tarp ragų ir nurimsta, prikaltas lietlašio vinuku“, jis visai neturi omenyje, kad jį tikrai kažkas tikru vinimi prikala prie karvės galvos. Tai tereiškia, kad drugelis atsitūpė ant karvės galvos, bet taip tvirtai, lyg jį kas būtų vinuku prikales. Atsakinėdami į klausimus, vaikai atkreips dėmesį ne tik į du *priešingos reikšmės žodžius gražu – negražu*, bet ir į tai, kas aplink juos, tikrame jų pasaulyje, yra gražu, o kas negražu. Vaikai turės įsigilinti į eilėraščius, *suvokti jų prasmę*. O kad tai įvyktų, reikės *įžvelgti smulkmenas*, įdėmiai perskaityti kiekvieną žodį. Jiems reikės *nusistatyti kriterijus*, pagal kuriuos spręs, ar eilėraštis gražus ar ne. Kriterijai gali būti įvairūs: žodžiai, prasmė ir t. t. Vaikai turės *įvertinti eilėraščius, išsirinkti labiausiai jiems patikusį*.

Šio pratimo tikslas – parodyti vaikams, kad *grožio suvokimas yra subjektyvus*. Kas gražu vienam, nebūtinai gražu kitam. Tai mus moko būti *tolerantiškus* ir *mandagius*. Vaikai turbūt ginčysis ir nesusitars, kuris eilėraštis gražiausias. Kilus ginčams nuolat klauskite vaikų, kodėl jie mano vienaip ar kitaip, paprašykite *argumentuoti*.

Vaikai pradės *lyginti eilėraščius* – pirmas eilėraštis jiems atrodo gražesnis už trečią, o antras – už pirmą. Jonuko eilėraštis gražesnis už Tomo, o Viktorijos gražesnis už Jonuko. Vienas iš šio pratimo tikslų – padėti vaikams suvokti, kad *sunku vertinti kategoriškai* (taip pat ir gražus – negražus), kad viskas nėra juoda – balta ir tiesiog savaime norisi *laipsniuoti*, vartoti žodžius „nelabai gražus, tačiau nėra visai negražus“, „gražesnis, bet ne gražiausias“, ir t. t.

Mokykloje vaikai turi skaityti tik tuos eilėraščius, kurie yra vadovėliuose ir nurodyti programoje. Dar daugiau, visi „privalomi“ eilėraščiai vaikams turi būti gražūs, t. y. turi jiems patikti, nors iš tikrųjų nepatinka. Todėl ilgainiui vaikai išvis pamiršta, kad yra ir gražių jiems patinkančių eilėraščių.

Paprašykite vaikų, kad jie *prisimintų* pačius gražiausius eilėraščius, ir perskaitykite juos garsiai. Jei apie šį pratimą vaikams pasakysite iš anksto, jie galės namuose *paskaityti naujų eilėraščių ir išsirinkti gražiausią*.

Paskatinkite skaityti ne tik vaikams, bet ir suaugusiems skirtus eilėraščius. Pradinukams jau gali būti nebeįdomu skaityti apie zuikučius ar meškučius.

Į klausimus atsakinėkite visi kartu. Kai vaikai atsakinės į 7 klausimą, paprašykite, kad žodžius *įvertintų estetiškai*, t. y. kad vertintų patį žodį, *raidžių*

darinį, ir kol kas nekreipkite dėmesio į žodžio prasmę. Vaikai gali sakyti, kad jiems gražūs ir tokie žodžiai (tiksliau, raidžių sąskambiai), kokių lietuvių kalboje nėra, pavyzdžiui, „opulas“ ir pan. Tik kai vaikai atsakinės į 8 klausimą, kalbėkitės apie žodžių prasmes.

Atlikdami šį pratimą, vaikai supras, kad žodis nėra paprasčiausias raidžių kratinys, kad jis turi ir savo prasmę.

3 pratimas

Lietuvių kalba

Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų (ar parašytų):

a) du žodžius, kurie yra gražūs kaip raidžių deriniai (pavyzdžiui, „pliurpti“ ir „graužia“);

b) du žodžius, kurie gražūs savo prasme (pavyzdžiui, „mama“ ir „svajonė“).

Pasiūlykite vaikams sukurti trumpą eilėraščių. Kuriant reikia būtinai pavartoti visus keturis gražius žodžius.

Vaikai savo eilėraščius gali perskaityti garsiai.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pirmiausia padiskutuokite, kokie eilėraščiai gražūs, o kokie – ne (t. y. atlikite ankstesnį pratimą), ir tik tada pasiūlykite vaikams kurti savo eilėraščių.

Tegu visi vaikai eilėraščius perskaito garsiai, tačiau jei kuris vaikas nenorės skaityti savo eilėraščių, neverskite jo tai daryti. Taip pat nesvarbu, jei nepavyks sukurti labai gerų eilėraščių. Šio pratimo tikslas – įsigilinti į eilėraščių kūrimo procesą (kai prieš kuriant reikia užrašyti gražius žodžius), pajusti kūrybos skonį.

4 pratimas

Dailė

A. Pasiūlykite vaikams nupiešti po du piešinius: vieną gražų, kitą – negražų. Perspėkite juos, kad niekam nesakytų, kuris piešinys gražus, o kuris – ne. Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

Aptarkite piešinius. Ar pavyko vieningai susitarti, kuris piešinys gražus, o kuris ne? Ar piešinių autoriai liko patenkinti vertinimais?

Išsirinkite kelis piešinius, dėl kurių kilo daugiausia ginčų. Paklauskite vaikų, kodėl taip sunku nuspręsti, gražūs šie piešiniai ar negražūs?

Kitaip sakant, iš ko mes sprendžiame, gražus piešinys ar negražus?

B. Galite pasinaudoti žymių dailininkų piešiniais, pateiktais užduočių knygos „Filosofija vaikams“ pabaigoje.

Paklauskite vaikų, ar gražus kiekvienas iš šių kūrinių ir kodėl jis gražus.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pasiūlykite vaikams naudotis kuo įvairesnėmis piešimo priemonėmis, gal net „avangardiškomis“, pavyzdžiui, piešti batų tepalu ar dantų pasta. Jei vaikus perspėtumėte iš anksto, jie turėtų daugiau laiko apgalvoti ir atsineštų įvairių priemonių.

Visai nebūtina kiekvieną kartą tvirtai ir iki galo nuspręsti, gražus piešinys ar negražus. Šio pratimo tikslas – dar kartą pabrėžti *vertinimo ir meno kūrinių suvokimo subjektyvumą*. Vaikams bus įdomu pamatyti, kaip *skirtingai* jie patys *supranta grožį*. Dar kartą priminkite, kad žmonės skirtingi ir grožį supranta skirtingai. Nieko keista, kad tai, kas gražu vienam, visai negražu kitam, ir atvirkščiai.

Kad kiltų mažiau ginčų ir pykčio, dar kartą priminkite vaikams apie *mandagumą* ir toleranciją. Nuolat pabrėžkite, kad vertinti reikia piešinius, o ne dailininką. Kiekvieną kartą paklauskite vaikų, kuo jiems gražus ar negražus kuris nors piešinys. Kitaip sakant, pasistenkite išsiaiškinti *kriterijus*, kuriais vadovaudamiesi vaikai sprendžia apie grožį. Vaikai vertinimo kriterijumi gali pasirinkti spalvas, formas, neįprastas išraiškos priemones ir t. t.

5 pratimas

Etika

Perskaitykite vaikams eilėrašį.

SENELĖS DARBAI

*Senelė dreba, ji pasenus baisiai
Ir apsivilkusi labai blogai,
Bet, jai ištiesus ranką, krenta vaisiai
Ir miršta kunigai ir ubagai.*

*Senelė papirosus perka kioske,
Ji tiesią ranką prie dėžutės mėlynos, gražios.
Bet štai į kasą veidu krenta senas Joškė,
Jis niekuomet jai nebeduos gražos.*

*Senelė nori aplankyti gimtinio kaimo obelis.
„Greičiau važiuokit, juk naktis šviesi!“
Staiga į medį trenkias automobilis,
Ir senė juokias po sudužusiu taksi.*

*Senelė beprotė dainuodama po aikštę sukas.
Vaikai į senę mėto akmenis, šukes.
O naktį suserga staiga berniukas,
Ir po savaitės reikia degt žvakes.*

*Senelė elgeta prie gryčios stovi susigūžus.
Daržely žaidžia saulė ir drugiai.
Senelė prašo šeimininkę duot drabužių:
Ji apsirengusi labai blogai.*

H. Radauskas. Senelės darbai // Dvidešimto amžiaus lietuvių poezija. Vilnius, 1991, t. 1, p. 19.

Aptarkite eilėrašį, pasikalbėkite su vaikais tema „Gražūs ir negražūs poelgiai“ (arba „Geri ir negerai poelgiai“).

1. Ar eilėraštyje aprašyta senelė yra gera? Ar ji gerai elgiasi?
2. Kodėl taip manai? Juk eilėraštyje nėra tiesiogiai parašyta, kad visus „blogus darbus“ padarė senelė.
3. O ar gražiai eilėraštyje elgiasi vaikai? Kodėl taip manai?
4. Ar galima mesti akmenį į žmogų, jei jis tau atrodo blogas?
5. Kas atsitiktų, jei kiekvieną kartą, kai žmogus tau pasirodo blogas, mestum į jį akmenį? O jei kiti žmonės, vos tu jiems pasirodai blogas, mestų į tave akmenį?
6. Kokius poelgius mes vadiname gražiais (arba gerais)?
7. Papasakok apie gražų poelgį, kurį padarei tu.
8. Papasakok apie gražų poelgį, kurį koks nors žmogus padarė tau.
9. Ką reiškia posakis „gražus žmogus“? Ar čia turima galvoje tik išvaizda?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Norėdami diskutuoti, vaikai turės *įsiminti* eilėrašį, todėl iš pradžių perskaitykite visą eilėrašį, galbūt net keletą kartų. Paskui skaitykite po vieną posmelį ir aptarkite.

Šiame eilėraštyje daug *paslėptų prasmių*, kurias vaikams patiems reikės *įžvelgti*, todėl neskubėkite pasakyti teisingo atsakymo – leiskite patiems vaikams *argumentuotai* ginčytis ir *rasti prasmes*.

Kad senelė kalta dėl visų blogybių, galime tik *nuspėti*, nes nėra tiesiogiai parašyta, kad tai padarė ji. Tačiau, matyt, senelei visa tai patinka, nes „senė juokias po sudužusiu taksi“. Senelė čia pavaizduota kaip ragana, kuriai vos panorėjus atsitinka blogų dalykų.

Aptarkite ir eilėraščio vaikų elgesį. Žinoma, kad ir vaikai elgiasi blogai, nes geras vaikas niekada nemes akmens nei į seną, nei į jauną, nei į mažą, nei į didelį, nei į blogą, nei į gerą žmogų, nei į gyvūną. Nuraminkite vaikus, kad net ir tada, kai jie mėtysis akmenimis, nesusirgs ir nenumirs. Ir niekada neskaitykite šio eilėraščio vaikams gąsdinti! Tačiau atkreipkite vaikų dėmesį, kad žmogus, kuris mėtosi akmenimis, serga negerumo liga. Ir galbūt vaikas šiame eilėraštyje mirė ne nuo senelės burtų, o nuo negerumo ligos.

Šiame pratime priešingos reikšmės žodžiai *gražu* – *negražu* vartojami ne estetinė, o *moraline prasme*.

Atsakinėdami į 5 klausimą, vaikai mokysis *numatyti savo veiksmų padarinius*.

Aptarinėdami 6–9 klausimus, *gražius ir negražius (arba gerus ir negerus) poelgius*, kalbėkitės apie vaikų kasdienybę. Venkite patoso, neatitrūkite nuo realybės. Paprašykite vaikų pateikti realių *pavyzdžių* iš jų pačių gyvenimo. Atkreipkite vaikų dėmesį, kad gražų poelgį gali atlikti ne tik didvyriai, bet ir paprasti žmonės savo kasdieniame gyvenime. Pavyzdžiui, padėti mamai išplauti indus, pažaisti su jaunesniuoju broliu ar sesute ir t. t. Vaikai turės *nusistatyti kriterijus*, pagal kuriuos spręs, kurie poelgiai yra geri ir gražūs, o kurie – ne. Pavyzdžiui, geras poelgis gali būti tas, kuris pralinksmina kitą žmogų, arba tas, kuris teikia kokią nors naudą, padeda kitam žmogui išspręsti problemas ir t. t.

6 pratimas

Etika

Paklauskite vaikų, kuo skiriasi:

1. Geras ir blogas žmogus. Pavyzdžiui, jie skiriasi tuo, kad blogas žmogus nori gera tik sau, o geras – ne tik sau, bet ir kitiems, ir t. t.
2. Laimė ir nelaimė (kaip tu jautiesi, kai esi laimingas? O kai esi nelaimingas?).
3. Baimė ir drąsa (kaip tu jautiesi, kai bijai? O kai nebijai?).
4. Meilė ir neapykanta.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami šį pratimą, galite aptarti ir daugiau *moralinių problemų*. Galite aptarti ir *emocijas*: kaip jautiesi ir elgiesi, kai tau linksmas ar liūdnas, kai esi piktas ar nepiktas, kai tau baisu ar nebaisu. (Plačiau apie tai skaitykite 11 užduočių knygos „Filosofija vaikams“ dalyje.) Tai, kad į tą pačią problemą žvelgiama iš dviejų pusių (t. y. *ieškoma panašumų ir skirtumų*, kaip tu jautiesi, kai esi, pavyzdžiui, laimingas ir nelaimingas), padeda *įsigilinti į problemą* ir geriau ją *suvokti*. Be to, norėdami rasti skirtumus, vaikai turės *apibūdinti*, kas tai yra geras žmogus, kas tai yra laimė ir t. t. Apie panašumus ir skirtumus plačiau galite paskaityti ankstesnėje dalyje.

7 pratimas

Pasaulio pažinimas

Pažaiskite.

Suskirstykite vaikus į dvi grupes.

Pirmos grupės vaikai tegul pagalvoja ir susitaria, koku konkrečiai gyvu daiktu jie norėtų būti (pavyzdžiui, tegu jie būna varnos).

Antros grupės vaikai kiekvienas asmeniškai tegul sugalvoja, koku konkrečiai negyvu daiktu norėtų būti (pavyzdžiui, kėdėmis).

Tuomet paklauskite abiejų grupių vaikų: „Ką jūs galite daryti? Ar galite gimti, atsirasti (arba būti padaryti), augti ir t. t.“

Paskui visi drauge lentoje užpildykite lentelę:

Gali daryti:	Gyvi	Negyvi
1. Gimti	☒	☐
2. Atsirasti (arba būti padaromi)	☐	☒
3. Augti	☐	☐
4. Didėti	☐	☐
5. Keistis	☐	☐
6. Judėti	☐	☐
7. Ko nors išmokti	☐	☐
8. Žinoti	☐	☐
9. Skaityti	☐	☐
10. Jausti	☐	☐
11. Matyti ar girdėti	☐	☐
12. Miegoti	☐	☐
13. Deklamuoti eilėraščius	☐	☐
14. Verkti	☐	☐
15. Valgyti	☐	☐
16. Senti	☐	☐
17. Mirti	☐	☐

18. Nejudėti	☐	☐
19. Nesikeisti	☐	☐
20. Atsiminti	☐	☐
21. Bijoti	☐	☐
22. Mylėti	☐	☐
23. Jaustis laimingi	☐	☐
24. Svajoti	☐	☐
25. Nesvajoti	☐	☐
26. Nejausti	☐	☐
27. Plaukti	☐	☐
28. Visiškai nieko nežinoti	☐	☐
29. Visiškai nieko neatsiminti	☐	☐
30. Nesuprasti ir nejausti, kad jie yra	☐	☐

Paprašykite vaikų, kad jie dar kartą pasakytų:

Gyvi daiktai yra tie, kurie gali

Negyvi daiktai yra tie, kurie negali

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atliekant šį pratimą tikriausiai iškils problema, *ar augalai yra gyvi?* Juk jie patys nejuda, nemato, negirdi ir t. t. Bet jie auga, dauginasi. Vaikai tikriausiai sakys, kad ir augalai gali judėti. Paaiškinkite jiems, kad yra *judantys ir judinami daiktai*, t. y. tie, kurie juda patys, ir tie, kurie gali judėti tik tuo atveju, jei kas nors kitas juos pajudina. Ir daiktai, ir augalai gali judėti tik tada, kai juos kas kitas pajudina. Tačiau tai nereiškia, kad augalai yra negyvi. Jie turi kitų gyviems organizmams būdingų savybių (pavyzdžiui, auga).

Jei dauguma vaikų nemoka skaityti, lentoje pildyti lentelę nėra prasmės. Tuomet žodžiu aptarkite, ką gali ir ko negali gyvi ir negyvi daiktai. Tačiau kalbėkitės tik apie *realybę*, o ne apie pasakų varnas ar fantastines kėdes, kurios gali bet ką. Kai „gyvų“ ir „negyvų“ daiktų grupės sakys, ką gali ir ko ne, paprašykite tą veiksmą *suvaidinti*. Pavyzdžiui, „kėdės“ negalės suvaidinti, kaip jos auga, o „varnos“ galės.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Pagrindinis šio pratimo tikslas – palyginti, *kuo skiriasi gyvi ir negyvi objektai*. Paskatinkite mokinius sugalvoti kuo įvairesnių pavyzdžių. Pvz., gyvi ne tik žmogus ar šuo, bet ir utėlė. Negyvi – muilas, mintis, sniego gniūžtė ir t. t. Pamokos pabaigoje vaikai turės sukurti ir *apibūdinti* gyvus ir negyvus daiktus, t. y. išvardyti savybes, būdingas gyviems ir negyviems daiktams. Pasistenkite išvardyti kuo daugiau veiksmų, kuriuos galėtų (arba ne) atlikti gyvi ir negyvi daiktai. Be to, vaikai turės nuspręsti, *kurios iš išvardytų savybių yra gyvumo požymis*, o kurios ne (pavyzdžiui, skaitymas. Daugybė gyvų organizmų nemoka ir niekada neišmoks skaityti). Sukurti negyvų daiktų apibrėžimą bus lengviau, nes negyvi daiktai savaime yra visi tie, kurie negali daryti to, ką gali daryti gyvieji.

P

8 pratimas

Pasaulio pažinimas: gamta

Pasiūlykite vaikams sukurti trumpą istoriją.

Vaikai, kurie atlikdami 7 pratimą buvo „gyvų daiktų“ grupėje, tegul kuria istoriją tema „Kas atsitiktų, jei mano pasirinktas gyvas daiktas pavirstų negyvu?“.

Vaikai, kurie atlikdami 7 pratimą buvo „negyvų daiktų“ grupėje, tegul kuria istoriją tema „Kas atsitiktų, jei mano pasirinktas negyvas daiktas pavirstų gyvu?“.

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pirmiausia aptarkite „negyvųjų“ vartimą „gyvaisiais“. Tai *vaizduotės lavinimo* pratimas, nes kėdė niekada neatgis. Vaikai turės sukurti nerealią situaciją. Jie turės ne tik *sumodeliuoti situaciją*, bet ir numatyti, *kas gali būti*. (Daugiau šia tema galite paskaityti dalyje „Galimybės“.)

Kalbėdami apie tai, kas atsitiktų, jei gyvi daiktai pavirstų negyvais, galite aptarti *ekologijos* problemą. Paklauskite vaikų, kas atsitiktų, jei išnyktų ne keletas varnų, o visos varnos (arba visi kiti pasirinktos rūšies gyvūnai).

Kai vaikai papasakos savo istorijas, paprašykite, kad jie prisimintų kokių nors realių įvykių, *pateiktų pavyzdžių*, kai koks nors gyvūnas ar augalas buvo sunaikintas, ir tai jiems sukėlė liūdesį, o gal net pakenkė.

9 pratimas

Etika

Pasiūlykite vaikams pasakyti geriausias visų vaikų savybes.

Pavyzdžiui:

Tomas yra geriausias klasės dailininkas.

Inga geriausiai klasėje valo lentą.

Kristina gražiausiai juokiasi.

Mokytoja geriausiai...

Aptarkite:

1. Ar sunku buvo pastebėti gerąsias savybes? Kodėl?
2. Ką sunkiau pastebėti – savo ar kitų žmonių gerąsias savybes? Kodėl?
3. Ar buvo tokių vaikų, kurių gerųjų savybių ieškojote labai ilgai? Kodėl?
4. Ar buvo tokių vaikų, kurių gerųjų savybių taip ir neradote? Kodėl?
5. Ar yra pasaulyje žmonių, kurie neturi jokių gerų savybių? Jei manai, kad yra, pateik pavyzdžių.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Lentoje iš anksto galite užrašyti visų vaikų vardus. Būtinai parašykite apie kiekvieną vaiką, netgi apie tuos, kurių šiandien nėra klasėje.

Tegu patys vaikai vardija gerąsias vieni kitų savybes. Kiekvieną kartą paklauskite vaikų, *kodėl* jie taip mano. Tas vaikas, apie kurį kalbama, tuo metu turi tylėti.

Pavyzdžiui, jei kalbama apie Marytę, ji negali pati pirma rékti: „Aš labai gražiai šoku“ ar panašiai. Gerąsias savybes turi *pastebėti ir pasakyti kiti vaikai*.

Neabejotinai bus pastabų, kad Marius klasėje yra labiausiai pasišiaušęs, o Irma – žiopiausia. Padėkite vaikams pastebėti, kad ir nemėgstami vaikai turi gerų savybių. Gal Marius, nors ir pasišiaušęs, greičiausiai klasėje bėga arba geriausiai žaidžia kvadrata, o Irma, nors kartais būna lėta, tačiau gerai skaito, visada duoda atsikąsti obuolio ar šokolado.

Šis pratimas yra *labai sunkus*. Vaikai įpratę pravardžiuotis, o pamatyti gerąsias kito savybes kartais sunku net ir suaugusiems. Kai vaikai pasakys blogą kito savybę, būtinai paaiškinkite, kad čia nieko baisaus. *Kiekvienas žmogus turi blogų savybių, bet šiuo metu jūs kalbatės apie gerąsias.*

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Ypač atsargiai elkitės, kai grupėje yra nemėgstamų ar ignoruojamų vaikų. Nuo jų ir pradėkite pratimą, sakydami: „Pavyzdžiui, Marius labai gerai...“ Jei vaikas vėliau ir išgirs pravardžiavimų, jis jau bus girdėjęs apie save ir gerą žodį.

Atlikdami šį pratimą, galite pasikalbėti ir apie tai, *kaip jaučiasi pravardžiuojamas žmogus*. Vaikai dažnai negražiai vadina vieni kitus ne iš piktumo, o tiesiog šiaip sau, nepagalvodami, ką daro.

Perspėkite vaikus, kad reikia sakyti tik *geras* kitų vaikų *savybes*. Tą, kuris pasakys blogą savybę, diskvalifikuokite ir nebeleiskite toliau žaisti. Priminkite vaikams, kad norint žaisti reikia *laikytis žaidimo taisyklių*. (Apie žaidimo taisyklių svarbą daugiau galite paskaityti dalyje „Susikalbėjimas“.)

Šis pratimas moko ne tik *tolerancijos*, bet ir *pastabumo*. Vaikams sunku pamatyti gerąsias kitų savybes, ypač tų vaikų, kurių jie nemėgsta.

Be to, turėsite *susitarti, kokios savybės yra geros, o kokios blogos* (t. y. *nusistatyti kriterijus, pagal kuriuos gerąsias savybes atskirsite nuo blogųjų*). Gal jūs, pavyzdžiui, susitarsite, kad būti pasišiaušusiam nėra blogai. Gal Marius tiesiog stengiasi būti ne toks kaip visi. O tai nėra blogai. Būti lėtam taip pat nėra blogai, nes lėtas žmogus turi daugiau laiko pagalvoti ir gali priimti teisingesnį sprendimą.

Jokiu būdu neturi atsitikti taip, kad bent vienas vaikas liktų be geriausios savybės. Atkreipkite vaikų dėmesį, kad nėra pasaulyje tokių žmonių, kurie neturėtų jokių gerų savybių. Net ir patys didžiausi nusikaltėliai per savo gyvenimą yra padarę ką nors gera, bet jų padaryta žala yra daug didesnė, todėl jų gerų darbų net neprisimename.

10 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija

Pasiūlykite vaikams namuose parengti trumpą pranešimą kuria nors iš šių temų:

1. Gyvi garsūs žmonės ir jų darbai.
2. Mirę garsūs žmonės, jų palikimas (meno kūriniai, išradimai ir t. t.).

Kai kitą pamokėlę vaikai pasakos apie pasirinktą garsų žmogų, paprašykite, kad parodytų jo nuotrauką, trumpai pristatytų, kur ir kada tas žmogus gyveno, kokie yra žymiausi jo darbai.

Savo pranešimuose vaikai gali pasakoti ne tik apie visiems gerai žinomas garsenybes, bet ir apie kokį garsų savo kaimyną ar giminaitį (pavyzdžiui, dėdę, kuris galbūt yra dailininkas ar išradėjas).

Kai mokinys pasakos apie pasirinktą žmogų, paskatinkite kitus vaikus užduoti klausimų. Aptarkite pranešimus. Ar svarbu prisiminti ir išsaugoti tai, ką yra sukūrę kiti žmonės?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Atlikdami šį pratimą, vaikai mokysis *parengti pranešimą ir jį pristatyti*.
- | Be to, vaikai galės uždavinėti vieni kitiems *klausimus* (apie skatinimą klausinėti ir kylančias problemas plačiau galite paskaityti dalyje „Klausinėjimas“).
- | Atkreipkite dėmesį, kad šį pratimą vaikams reikia užduoti iš anksto. *Surinkti informaciją* ir parengti pranešimą vaikai turi namie, o kitą pamoką jį pristatyti.
- | Perspėkite vaikus, kad reikės parodyti ir nuotrauką.
- | Pasistenkite, kad būtų pasirinkti kuo įvairesnių profesijų atstovai, o ne tik sportininkai ar muzikantai.
- | Aptarkite pranešimus. Paklauskite, ar svarbu puoselėti sukurtas vertybes. Ar svarbu prisiminti jas sukūrusius žmones?

11 pratimas

Matematika

Paklauskite vaikų, koks skaičius yra visiškai kitoks nei visi kiti skaičiai? Žinoma, nulis, nes jis reiškia „nieko nėra, tuščia“, o bet koks kitas skaičius reiškia, kad kiek nors yra.

Jei vaikams nepavyks iš karto atsakyti į klausimą, pradėkite „iš kito galo“.

Paklauskite vaikų, kokios mintys jiems kyla, kai išgirsta žodį „nulis“, arba su kuo jiems asocijuojasi žodis „nulis“.

Pasiūlykite vaikams parašyti skaičių, pavyzdžiui, 10, 100 ir t. t.

Ką reiškia nulis, parašytas po kokio nors skaičiaus?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

| *Asociacija* – tai vaizdinių ar sąvokų sąryšis. Šis sąryšis atsiranda mūsų sąmonėje, kai viena sąvoka pagal panašumą asocijuojasi su kita.

| Vaikai tikriausiai sakys, kad nulis jiems asocijuojasi su tuštuma, jis reiškia, kad nieko nėra, ir pan.

| Visiškai priešinga visiems skaičiams yra ir begalybė, nes ji reiškia „yra labai daug, negali suskaičiuoti“, o bet koks skaičius reiškia apibrėžtą kiekį. Tačiau begalybė – ne skaičius.

Lyginimas ir santykiškumas

KOSTAS IR AKYS

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR AKYS**

Viena Kosto akis buvo žalesnė už kitą.

Tik Kostas niekada negalėjo atsiminti – kuri.

Mama sakydavo, kad palyginti su varle Kosto akys išvis neatrodo žalios.

Gal ir tikrai varlė buvo žalesnė, bet Kostas buvo už varlę gražesnis.

Ir gudresnis. Ir greitesnis.

Mama sakydavo, kad Kostas greitesnis už varlę, bet mama greitesnė už Kostą.

Gal ir tikrai mama buvo greitesnė, bet Kostas geriau matė.

Ypač su ta akimi, kuri buvo žalesnė.

Tik Kostas niekada negalėjo atsiminti – kuri.

1 pratimas

Atlikite keletą „bandymų“:

1. Atsukite čiaupą ir paleiskite drungną vandenį. Paprašykite savanorio vaiko pakišti po srove ranką ir pasakyti, koks vanduo. Kai vaikas atsakys „šiltas“, pamažu vandenį šiltinkite ir paklauskite vėl. Pašiltinkite ir vėl paklauskite, koks vanduo. Vaikas atsakys, kad vanduo dar šiltesnis.
2. Išsirinkite savanorį, kuris nebijo tamsos. Trumpai uždarykite jį į tamsų kambarį ir paklauskite: „Ar pas tave šviesu?“ Kai vaikas pasakys, kad tamsu, truputį praverkite duris ir paklauskite: „O dabar?“ Pamažu vis labiau verkite duris, kol pasidarys visiškai šviesu.
3. Sakykite ką nors tyliai, paskui vis garsiau ir garsiau. Galų gale rėkite, kiek galite. Po to vėl pamažu tilkite ir kalbėkite visai tyliai. Paklauskite vaikų, kaip keitėsi jūsų kalba.
4. Kokių nors instrumentu pagrokite gamą nuo aukščiausios natos iki žemiausios, paskui – atvirkščiai. Paklauskite vaikų, kaip keitėsi melodija.

5. Laikykite rankas iškeltas prieš save suglaustais delnais. Paskui delnus truputį praskėskite. Po to dar ir dar, kol visiškai ištiesite rankas į šonus. Vėl pamažu suglauskite delnus prieš save. Paklauskite vaikų, kaip keitėsi jūsų rankų padėtis.

Pasiūlykite vaikams atspėti, kokia pagrindinė šio pratimo tema (ar problema).

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Aptardami ankstesnę temą kalbėjome apie santykį „taip ir ne taip“. Tačiau gyvenimas nėra vien juodas ar baltas. Vaikai galės tuo įsitikinti atlikdami šioje dalyje pateiktus pratimus.

Bus įdomiau ir paslaptینگiau, jei prieš atlikdami šiuos „bandymus“ nesakysite vaikams, kokia tema kalbėsitės.

Tai „natūralus“ būdas priversti vaikus *lyginti ir laipsniuoti*. Gal paties žodžio „laipsniavimas“ vaikai nebus girdėję, bet laipsniuoti mokės.

Žinoma, jūs galite sugalvoti ir daugiau būdų, kurie skatintų vaikus lyginti ir laipsniuoti.

Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų *kuo daugiau laipsnių*, o ne tik aukščiausiąjį ir žemiausiąjį (nelyginamąjį).

Užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ pateiktame šio pratimo tęsinyje vaikai turės parašyti, kas pasaulyje yra pats gražiausias, įdomiausias, keisčiausias ir t. t., tai yra nustatyti, kas yra aukščiausiojo arba nelyginamojo laipsnio.

P

2 pratimas

Pakvieskite penkis savanorius atsistoti prieš klasę.

Šie penki mokiniai bus pirmoji komanda, o likę mokiniai – antroji.

Paprašykite pirmosios komandos slapta pasitarti ir sustoti tam tikra tvarka.

Pavyzdžiui, pirmas stovi didžiausias vaikas, o paskutinis – mažiausias arba pirmas – tamsiausiai apsirengęs, o eilės gale – šviesiausiai ir t. t.

Antroji komanda turi atspėti, pagal kokią savybę išsirikiavę pirmosios komandos nariai.

Truputį pažaidę išrinkite kitus savanorius į pirmąją komandą.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Pasiūlykite vaikams (jei jiems bus sunku sugalvoti patiems) įdomesnių savybių,
- | pagal kurias jie galėtų išsirikiuoti. Pavyzdžiui, pirmas vaikas gali užlenkti visus
- | rankų pirštus, antras vaikas – tik po vieną, trečias – po du, ketvirtas – po tris,
- | o penktas – po du.
- | Šis pratimas lavins vaikų *pastabumą* ir *nuovokumą*, nes ne visada lengva
- | pastebėti ir suprasti, pagal kokią savybę lyginama.
- | Vaikai ugdysis gebėjimą *dirbti su kitais grupėje*, nes reikės ne tik *sugalvoti*, bet ir
- | *susitarti, išsirinkti vieną savybę*. O susitarti, rasti kompromisą sunku, ypač vaikams.

3 pratimas **Pasaulio pažinimas: gamta**

Pasiūlykite mokiniam nupiešti gyvūnus, kurie būtų išrikiuoti pagal kokią nors savybę.

Pavyzdžiui, pagal dydį – nuo musės iki dramblio.

Arba pagal kojų skaičių – nuo slieko, kuris išvis neturi kojų, iki šimtakojo.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Vaikai mokysis *lyginti* ir tuo pat metu turės dar kartą *prisiminti* arba *susirasti*
- | *knygose*, kaip atrodo, ką gali ir kaip elgiasi vienas ar kitas gyvūnas.
- | Vaikai gali lyginti ir pagal kitas savybes: mokėjimą plaukti, plėšrumą arba pagal
- | tai, kas kiek atsiveda vaikų. Jei vaikai patys nesugalvos *įvairesnių savybių*,
- | pasiūlykite jū.

4 pratimas

Lietuvių kalba

Paprašykite vaikų, kad jie išlaipsniuotų žodžius pagal pavyzdį: *gražus – gražesnis – gražiausias*.

1. Storas – –
2. Silpnas – –
3. Kampuotas – –
4. Švelnus – –
5. Bekvapis – –
6. Šalta – –
7. Mėlynas – –
8. Spygliuotas – –
9. Smulkus – –
10. Auksinis – –
11. Taškuotas – –
12. Taukuotas – –
13. Garsiai – –
14. Vienodi – –
15. Bepalvis – –
16. Blizgantis – –
17. Birus – –
18. Mandagus – –
19. Begalinis – –
20. Gyvas – –

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Galbūt vaikai nebus girdėję kai kurių žodžių (birus, smulkus, begalinis). Bus puiki proga *sužinoti, ką tie žodžiai reiškia*, ir pradėti juos *aktyviai vartoti*.
- | Paaiškinkite vaikams, kad lietuvių kalboje skiriami nelyginamasis, aukštesnysis ir aukščiausiasis laipsniai. Paprašykite vaikų, kad jie *pasakytų kiek įmanoma daugiau laipsnių*, pavyzdžiui, *geras, geresnis, dar geresnis, geriausias*.
- | Paaiškinkite vaikams, kad laipsniuojami tik tie žodžiai, kurie nusako kokią nors

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

daikto savybę (t. y. būdvardžiai,rieveiksmiai). Daiktavardžių ar veiksmažodžių laipsniuoti negalime.

Tačiau ne visi būdvardžiai laipsniuojami. Pavyzdžiui, nelaipsniuojami žodžiai „bekvapis“, „beskonis“ ir t. t., tai yra tokie, kurie nurodo, kad vienokios ar kitokios savybės nesama. O jei jos nėra, tai negali būti daugiau ar mažiau. Nelaipsniuojamas ir žodis „begalinis“, nes pats šis žodis nurodo aukščiausiąjį laipsnį.

Nelaipsniuojami ir žodžiai „gyvas“ ar „negyvas“, nes žmogus negali būti truputį gyvas arba truputį miręs. Taip pat negali būti daugiau ar mažiau vienodas. Šis žodis taip pat nelaipsniuojamas.

Taip pat nelaipsniuojami žodžiai, kurie nurodo medžiagą, iš kurios padarytas daiktas. Pavyzdžiui, negali būti daugiau ar mažiau auksinis.

O spalvas nusakančius žodžius galima laipsniuoti. Dangus vieną dieną gali būti mėlynas, o kitą – mėlynesnis.

Atlikdami šį pratimą, vaikai turės ne tik *prisiminti* kuo daugiau žodžių, bet ir *įsigilinti į jų prasmę*.

5 pratimas

Matematika

Lentoje užrašykite skaičių eilę:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Išsirinkite vieną skaičių, pavyzdžiui, 5. Skaičiai, esantys į kairę nuo skaičiaus 5, bus mažesni už jį, o skaičiai, esantys dešinėje, bus didesni už 5. Tai reiškia, kad 5 yra mažiau už 6, 7, 8, 9, 10, bet daugiau už 1, 2, 3, 4.

Paprašykite vaikų, kad jie atliktų šias užduotis:

1. 3 yra daugiau už, bet mažiau už

Arba:

$3 > \dots\dots\dots$ $3 < \dots\dots\dots$

2. 30 yra daugiau už, bet mažiau už
3. 17 yra daugiau už, bet mažiau už
4. 1 yra daugiau už, bet mažiau už
5. 100 yra daugiau už, bet mažiau už
6. yra daugiau už, bet mažiau už
7. yra daugiau už, bet mažiau už
8. yra daugiau už, bet mažiau už
9. yra daugiau už, bet mažiau už

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Tai lyginimo pratimas. Jis padės vaikams pagilinti sąvokas „daugiau“ ir „mažiau“. Kadangi jūs lyginsite *ne konkrečius daiktus, o skaičius*, lavės vaikų *abstraktus mąstymus*. Lengviau pasakyti, kad trys obuoliai yra daugiau negu du obuoliai, ir kur kas sunkiau, kad skaičius 3 yra didesnis už skaičių 2. Jeigu vaikams ši užduotis per sunki, galite pradėti nuo konkrečių daiktų skaičiavimo. Pavyzdžiui, 3 obuoliai yra daugiau negu 2 obuoliai, bet mažiau negu 4 obuoliai. Paašškinkite vaikams, ką reiškia ženklai $< ir >$. Įrašykite šiuos ženklus į bet kurią skaičių eilės vietą. Tuomet uždavinius vaikai galės atlikti ir raštu. Kalbėkite apie tokius skaičius, kuriuos vaikai pažįsta. Vaikams galite pateikti skaičius individualiai – vieniems mažesnius, kitiems didesnius. Paprašykite vaikų, kad jie surašytų ne skaičių eilę, o tik pavienius skaičius, pavyzdžiui: „Skaičius 3 yra didesnis už skaičių 1, bet mažesnis už skaičių 11“. Vaikams bus *sunkiau išskirti pavienį skaičių*, nes jie pirmiausia *mintyse turės visus skaičius išrikiuoti į eilę*. Jei paprašysite surašyti visą skaičių eilę, vaikai turės atlikti užduotį ypač *kruopščiai*, kad *nepraleistų nė vieno skaičiaus*. Pavyzdžiui: „Skaičius 3 yra didesnis už skaičius 1 ir 2, bet mažesnis už skaičius 4, 5, 6, ...“.

6 pratimas

Matematika: geometrija

Pasiūlykite vaikams nupiešti trikampį, keturkampį, penkiakampį, šešiakampį, septynkampį, aštuonkampį, devynkampį, dešimtkampį ir šimtakampį.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Šis pratimas taip pat moko *lyginti*, nes figūros kampų vis daugėja.
- | Be to, vaikai mokysis *skaičiuoti*, nes reikia nupiešti tam tikrą kampų skaičių.
- | Tai bus puiki proga susipažinti su *geometrinėmis figūromis*, patiems jas nupiešti.

7 pratimas

Matematika

A. Paprašykite vaikų, kad jie atsakytų į klausimus:

1. Kieno plaukai ilgesni – tavo ar tavo suolo draugo? Pamatuok, kiek centimetrų jie ilgesni.
2. Kieno plaukai klasėje ilgiausi? Išmatuok, kokio jie ilgumo.
3. Kieno plaukai klasėje trumpiausi? Išmatuok, kokio jie ilgumo.
4. Kieno – tavo ar tavo suolo draugo – varde yra daugiau raidžių?
5. Kieno vardas klasėje ilgiausias? Kiek jame raidžių?
6. Kieno vardas klasėje trumpiausias? Kiek jame raidžių?
7. Kas tavo šeimoje vyriausias? Keleriais metais ji/jis vyresnė(-is) už tave?
8. Kas tavo šeimoje jauniausias? Keleriais metais tu vyresnė(-is) už jį/ją?

Atsakymus į klausimus užrašykite lentoje. Pavyzdžiui:

Ilgiausi plaukai klasėje yra Ramunės – 25 cm, truputį trumpesni Tomo – 23 cm, Ingos – ... cm, Dariaus – ... ir t. t.

B. Paprašykite vaikų, kad jie sugalvotų klausimą, kurį uždavus reikėtų palyginti du daiktus. Pavyzdžiui:

Kas yra ilgesnis: ar.....?

Kas yra platesnis: ar.....?

Klauskite tik apie tokius daiktus, kuriuos galima čia pat klasėje išmatuoti ar suskaičiuoti.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Tai ne tik teorinė, bet ir praktinė užduotis: į kiekvieną klausimą vaikai turi atsakyti, o savo atsakymą patikrinti ir pagrįsti eksperimentu, t. y. išmatuoti, suskaičiuoti.
- | Atlikdami antrąją pratimo dalį, vaikai turės patys sugalvoti užduotį.
- | Kai vaikai uždavinės klausimus, atkreipkite jų dėmesį, kad klausti galima tik apie matematinius dydžius (didesnis, trumpesnis ir t. t.). Į įdomesnius klausimus pabandykite atsakyti visi kartu. Venkite įžeidžių klausimų, pavyzdžiui, kas klasėje storiausias, kieno didžiausios ausys ir t. t.

8 pratimas

Paprašykite vaikų atsakyti į klausimus ir sugalvoti klausimų, kurie padės palyginti.

Ar mokytojos plaukai ilgi?

Ar Nemunas – ilga upė?

Jei norime palyginti, galima paklausti taip: Kas ilgesnis – mokytojos plaukai ar Nemunas?

Ar tavo kelionė į mokyklą trunka ilgai?

Ar ilgai truktų kelionė į Ameriką?

Ar ilgai truktų kelionė į Mėnulį?

Sugalvok klausimų, kurie padės palyginti keliones.

Kuri kelionė truktų ilgiau: į ar į?

Kuri kelionė truktų: į mokyklą, į ar į?

Ar žvirblis yra didelis paukštis?

O varna?

O strutis?

Sugalvok klausimų, kurie padės palyginti šiuos paukščius.

Kuris paukštis didesnis: ar ?

Kuris paukštis didžiausias:, ar?

Ar obuoliai yra skanūs?

O česnakai?

O varvekliai?

Sugalvok klausimų, kurie padės palyginti šiuos daiktus.

Kas yra skaniau: ar?

Kas yra:, ar?

Ar kaktusas – graži gėlė?

O žibutė?

Sugalvok klausimą, kuris padės palyginti šias gėles.

Kuri gėlė: kaktusas ar?

Ar žalia spalva yra graži?

O violetinė?

Sugalvok klausimą, kuris padės palyginti šias spalvas.

Kuri spalva: ar?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Jei paklausite vaikų, ar Lietuvoje teka upė Nemunas, jie galės atsakyti tik viena – taip. Tačiau jei paklausite, ar ta upė ilga, ar plati, ar gili, galų gale, ar graži, gali kilti ginčų. Tai lemia vertinimo subjektyvumas. Viskas priklauso nuo to, *kas lygina ir su kuo lygina*. Palyginti su mažu upeliu, Nemunas yra ilga upė, tačiau palyginti su Misisipe – netgi labai trumpa. Jei jūs kalbėsitės su tuo vaiku, kuris nėra matęs ilgesnių ar platesnių upių, tai tam ir Nemunas atrods ilgas ir platus. O jei kalbėsitės su tuo vaiku, kuris matė Misisipę, išgirsite atsakymą, kad Nemunas yra tik upelis. Taigi *lyginant* daug lemia *subjektyvumas*.

Ši problema iškyla tik su vertinamaisiais būdvardžiais (moraline, estetinė ir kt. prasme). Su „fakto“ būdvardžiais (pavyzdžiui, raudonas, apvalus) tokia problema dažniausiai neiškyla. (Apie tai dar galite paskaityti dalyje „Faktai ir nuomonės“.) Atlikdami šį pratimą, iš pradžių neleiskite mokiniams lyginti daiktų savybes (t. y. sakyti, kad varna yra didesnė už žvirblį, bet mažesnė už strutį). Į klausimą prašykite atsakyti vienu žodžiu – varna yra arba didelė, arba maža. Tai padės vaikams geriau suprasti, kad daikto dydis (ar kokia kita savybė) priklauso nuo to, su kuo daiktą lygini. Kai vaikai suvoks, kad vertinimas dažnai būna subjektyvus, formuluokite klausimus, kuriuose reikia palyginti daiktus ar reiškinius.

Norėdamas paaiškinti kitiems, kiekvienas vaikas turės pirmiausia *pats sau išsiaiškinti*, kodėl koks nors daiktas jam atrodo ilgas, o kitam – trumpas, kas jam gražu, o kas ne, kas patinka, o kas ne, ir kodėl. Tik po to jis galės *apginti savo nuomonę* pokalbiuose su kitais. Todėl neskubėkite, duokite vaikams laiko pamąstyti ir susivokti. Vaikai nėra įpratę *argumentuotai vertinti*.

Šis pratimas moko *tolerancijos*. Vaikams sunku suprasti, kad tas daiktas, kuris jam atrodo ilgas, kitam gali atrodyti trumpas.

Šiame pratime iškyla ir *susikalbėjimo* problema: vienam tas pats kiekis yra daug, kitam – mažai, vienam gražu, kitam – negražu. Juk jeigu nurodydamas kelią žmogus sako: „Už gražaus namo pasukite į kairę“, jūs galite pasukti visai ne toje vietoje, nes jums gali būti gražus visai ne tas namas. (Plačiau šia tema galite paskaityti dalyje „Susikalbėjimas“.)

9 pratimas

Etika

Paprašykite vaikų išlaipsniuoti (t. y. sudėlioti eilės tvarka nuo geriausio iki blogiausio) žemiau pateiktų problemų sprendimo variantus. Paprašykite pagrįsti, kodėl toks elgesio variantas yra geresnis už kitą (pavyzdžiui, kodėl variantas **a** geriau už variantą **b**, bet blogiau už **c**, kodėl vienaip pasielgti yra geriau, o kitaip – blogiau).

1. Tomas atėjo į mokyklą apsivilkęs išvirkščią megztinį.

Kaip būtų geriausia pasielgti:

- tampyti išsipašiusius megztinio siūlus ir garsiai juoktis;
- sušnibždėti Tomui į ausį: „Ei, žiopoly, apsivilkai išvirkščią megztinį!“;
- pačiam apsivilkti išvirkščią megztinį;
- ?

2. Tavo mama kepė pyragą, bet laiku neišjungė orkaitės, ir pyragas sudegė.

Ką būtų geriausia pasakyti mamai:

- nereikėjo tiek plepėti telefonu, kad net pyragą užmiršai;
- tai niekis, visiems pasitaiko užsimiršti;
- nieko baisaus, tačiau iš savo santaupų turėsi nupirkti produktų naujam pyragui;
- ?

3. Tu matai, kaip didelis vaikas parduotuvėje ima nuo prekystalio saldinius ir deda juos į kišenę. Kaip būtų geriausia pasielgti:

- užsimerkti ir nežiūrėti;
- bėgti namo ir viską papasakoti mamai;
- šaukti: „Kvieskite policiją, sugavau vagį!“;
- ?

4. Tu namuose sudaužei puoduką.

Kaip būtų geriausia pasielgti:

- sudėti šukes taip, kad puodukas atrodytų sveikas, o subyrėtų tik kitam žmogui paėmus jį į rankas;
- įmesti šukes į šiukšlių dėžę, kad niekas nepamatytų;
- sakyti: „Mama, prisipažinsiu, ką padariau, jei pažadėsi manęs nebausti!“;
- ?

5. Mokytoja liepia nupiešti arklių, o tu nemoki.

Kaip būtų geriausia pasielgti:

- a) sakyti: „Vakar nupiešiau šimtą arklių. Atsibodo, todėl šiandien arklio tikrai nepiešiu“;
- b) pareiti namo ir paprašyti, kad arklių nupieštų mama;
- c) sakyti: „Aš nemoku piešti arklio, bet jei kas parodytų, kaip reikia piešti, mielai pasimokyčiau“;
- d)

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Gyvenime būna įvairių situacijų, kai turime apsispręsti, kaip elgtis. Sprendimo būdų yra daugybė, o rinktis tenka mums. Norint *nuspręsti, kaip geriau pasielgti*, reikia *numatyti, kokie bus padariniai* (plačiau apie tai galite paskaityti dalyje „Priežastys ir padariniai“). Pavyzdžiui, jei paprašysi, kad arklių nupieštų mama, ar išsisukinėsi kaip nors kitaip, arklio piešti taip ir neišmoksi.

Gali būti *labai daug problemos sprendimo variantų*, ir priklausomai nuo to, ko tu sieki, visi jie gali būti geri. Todėl paprašykite vaikų pasakyti daugiau variantų, nei nurodyta pratime. O tada visus variantus *palyginkite*.

Paprašykite argumentuoti, *kodėl vienas variantas atrodo geresnis ar blogesnis už kitą*. Atkreipkite dėmesį, kad gali būti keli gerumo aspektai: geriau man ir geriau kitam. Aptarkite kiekvieną situaciją ir kiekvienu atveju paklauskite, kaip geriau pačiam vaikui ir kaip geriau kitiems. Pavyzdžiui, jei tu meluosi, kad nesudaužei puoduko, pats gal ir išsisuksi, ir tau bus geriau. Bet mama ims kaltinti kitus namiškius, ir jiems bus blogiau.

Pasiaiškinkite ir žodžio „geriau“ prasmę kiekvienoje situacijoje. Pavyzdžiui, jei įmesi sudaužytą puoduką į šiukšlių dėžę, niekas nesužinos ir tavęs nenubaus, bet tau teks meluoti, kai visi ims ieškoti puoduko. O tiesa vis tiek išaiškės. Tad gal geriau prisipažinti iš karto?

Aptardami kiekvieną teiginį, paprašykite vaikų *pateikti pavyzdžių*, papasakoti realių istorijų, kurios būtų panašios į aprašytus atvejus.

P

10 pratimas

Pasaulio pažinimas

Visų miestų didžiosiose aikštėse ir skveruose stovi paminklai.

Paklauskite vaikų, kodėl ir kam statomi paminklai.

Paprašykite vaikų, kad jie prisimintų kokį nors konkretų paminklą.

Kokiam žmogui atminti ir pagerbti jis pastatytas? Kodėl? Kuo šis žmogus nusipelnė miestui ar šaliai?

Pasiūlykite vaikams „pastatyti“ savo paminklą labiausiai nusipelnusiam žmogui.

Paprašykite nupiešti, kaip paminklas atrodytų.

Kur šis paminklas stovėtų?

Paklauskite, kokiam žmogui pastatytas šis paminklas. Kodėl šis žmogus jo nusipelnė? Kodėl iš visų žmonių tu pasirinkai būtent tą žmogų?

Piešinius sukabinkite ant virvės, kad galėtumėte apžiūrėti visų paminklus.

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami šį pratimą, kalbėkitės apie tuos paminklus, kurie statomi gatvėse ar aikštėse, o ne apie tuos, kurie statomi kapinėse.

Paminklai statomi geriausiems ir garbingiausiems žmonėms siekiant įamžinti jų atminimą – kunigaikščiams, tautos veikėjams, kariams, muzikantams, rašytojams ir t. t. O kartais paminklai statomi ir ne patiems geriausiems, tiesiog geresniems nei kiti.

Stenkitės aptarti kuo daugiau paminklų, tada vaikų „paminklai“ bus įvairesni, skirti žmonėms už įvairius nuopelnus ir savybes.

Pasiūlykite vaikams statyti „paminklus“ artimiems ir gerai jiems pažįstamiems žmonėms, padariusiems ką nors gera pačiam vaikui.

Atlikdami šį pratimą, vaikai turės pagalvoti, *kokios savybės vertinamos visuomenės* (juk paminklai statomi tik tiems, kuriuos visuomenė laiko geriausiais: darbščiausiai, drąsiausiai ir t. t.). Pratimas parodys, *kokias savybes patys vaikai laiko geromis ir vertingomis*. Juk jei paminklai statomi tik geriausiems, o vaikas nutaria pastatyti paminklą savo draugui, vadinasi, jis mano, kad jo draugas yra geriausias. Gal jis drąsiausias, gal gina visus kiemo mažylius nuo piktų didelių vaikų. O gal jis sąžiningiausias ir niekada nemeluoja. O gal draugas, būdamas šešerių metų, jau parašė knygą ir nusipelnė, kad jam būtų pastatytas paminklas kaip jauniausiam miesto rašytojui.

Faktai ir nuomonės

KOSTAS IR OBUOLYS

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR OBUOLYS**

Vieną dieną Kostas matė, kaip nukrito obuolys nuo obels ir netoli nuriedėjo.

Senelis sako:

– Kaip gerai, kad obuolys pats nukrito, man nereikės lipti į medį.

Šuo sako:

– Krinta ir krinta tie obuoliai, baisu ir po medžiu atsigulti. Gali nukristi ant galvos ar ant uodegos!

Kirminas sako:

– Kaip gerai, kad obuoliai krinta nuo medžių! Aš, sėdėdamas obuolio viduje, galiu nors taip paskraidyti.

Mama sako:

– Galėtų obuoliai kristi ne ant žemės, o tiesiai į puodą. Išvirčiau skanios obuolienės.

Obelis sako:

– Labai įdomu gyventi – čia kas nors ant tavęs kabo, čia nukrinta. Gyvenimas toks permainingas!

Žolė sako:

– Vos tik susišukuoju ir išsikedenu savo garbanas, tuoj kas nors jas vėl suploja – tai batai, tai obuoliai!

Obuolys sako:

– Nukritau, ir gerai. Tik gaila, kad atgal į obelį įlipti nemoku.

P

1 pratimas

Legenda pasakoja, kad 214 metais prieš Kristų romėnų karo laivynas atplaukė prie mokslininko Archimedo gimtojo miesto ir grasino jį sunaikinti. Norėdamas apsaugoti miestą, Archimedas sukūrė naują ginklą. Jo paliepiamu ant kranto sustojo daugybė miestiečių. Kiekvienas žmogus rankose laikė po veidrodį. Išgirdę Archimedo komandą, jie vienu metu nukreipdavo savo veidrodžių spindulius į vieną laivą, ir netrukus laivas suliepsnodavo. Taip miestiečiai sudegino visus romėnų laivus, o jei kurio ir nepadegė, tai tas spruko atgal į Romą. Vėliau žmonės suabejojo legenda ir nutarė patikrinti, ar iš tikrųjų galima veidrodžiais padegti laivą. Vienas graikų inžinierius atliko eksperimentą. Už penkiasdešimties metrų nuo kranto pritvirtino seną valtį. Septyniasdešimt žmonių vienu metu nukreipė į ją veidrodžių spindulius. Valtis ėmė rūkti ir suliepsnojo.

(R. Karazija. *Kasdienės paslaptys*. Kaunas, 1993, p. 19.)

Paprašykite vaikų, kad jie papasakotų atsitikimų, kai suabejojo kokiu nors faktu ir nutarė jį patikrinti. Paklauskite, kaip jie tai darė. Ar pasitvirtino jų faktas, ar pasirodė, kad jis klaidingas?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Faktas (lot. *factum* – padaryta) – tai tikras, neišgalvotas atvejis, atsitikimas, reiškinys.

Faktai gali būti teisingi ir neteisingi. Du priešingi faktai negali abu vienu metu būti teisingi, o keletas skirtingų nuomonių vienu metu gali būti teisingos.

Norint įsitikinti, ar faktas teisingas, reikia jį patikrinti ir įrodyti jo teisingumą. Šiame pratime ir yra pasakojama apie seniai įvykusį faktą ir jo realumo patvirtinimą.

Vaikai patys turės:

a) sugalvoti ar prisiminti faktą;

b) juo suabejoti;

c) sugalvoti, kaip galima faktą patikrinti;

d) eksperimentu įrodyti, kad faktas teisingas, arba pripažinti, kad jis yra klaidingas.

2 pratimas

A. Paklauskite vaikų, kurie iš šių faktų yra teisingi, o kurie neteisingi. Tegul pasako, iš kur jie tai žino.

1. Baltijos jūros vanduo yra raudonos spalvos.
2. Druska yra saldi.
3. Žmonės turi dvi ausis.
4. Vaikai gimsta anksčiau už savo tėvus.
5. Visos uogos yra raudonos.
6. Kuo dažniau valaisi dantis, tuo labiau jie genda.
7. Ugnis yra karšta ir gali stipriai nudeginti.
8. Kai smarkiai pašokinėji, klasės grindys linguoja.
9. Žaidžiant krepšinių kamuolį į krepšį reikia įspirti koja.
10. Obuolio graužtukas supūva per 20 dienų, plastmasinis butelis suyra per 100 metų, o stiklinis butelis – per 4000 metų.
11. Visi šunys yra gyvūnai.
12. Visi gyvūnai yra šunys.

B. Kiekvieno vaiko paprašykite pagalvoti ir pasakyti:

- a) teisingą faktą;
- b) neteisingą faktą.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kai kurie faktai yra teisingi, o kai kurie – neteisingi. Teisingi faktai yra tie, kurie sutampa su realybe, o neteisingi – tie, kurie nesutampa. Ar faktai teisingi, galima patvirtinti eksperimentais, o kartais užtenka tik pažiūrėti, pauostyti ar pačiupinėti.

Kiekvieną kartą, bandydami *nustatyti, ar faktas teisingas ar ne*, jeigu įmanoma, pabandykite atlikti *bandymą ir patikrinti*, ar faktai teisingi – ragaukite, šokinėkite, leiskite vaikams *savarankiškai ieškoti informacijos* knygose.

Nesuklyskite aptardami 11 ir 12 teiginius. 11 teiginys yra teisingas, o 12 – ne, nes visi gyvūnai nėra šunys. Tik dalis gyvūnų yra šunys, o likę gyvūnai yra kitų rūšių – katės, meškos, sliekai ir t. t.

Šis pratimas moko *atskirti realybę nuo fantazijos*, nes teisingi teiginiai visada būna realūs.

3 pratimas

Lietuvių kalba

1. Paimkite keletą skirtingų žaislų (lėlių, gyvūnų, mašinėlių). Lėlę įsodinkite į mašinėlą ir nuvežkite prie meškino. Paskui prie meškino nuvežkite kiškį, vabalą ir t. t. Tada duokite visiems žaislams po saldainį ir pavaizduokite, kaip jie valgo. Visus puotos dalyvius išvežiokite „namo“.

Kai baigsite, paprašykite vaikų detaliai papasakoti, kaip žaislai judėjo.

2. Paimkite keletą skirtingų daiktų, pavyzdžiui, gėlę, stiklinę, dantų šepetuką ir kibirėlį. Šepetuką įdėkite į stiklinę, o gėlę pamerkite į kibirėlį. Paskui ir stiklinę su šepetuku įdėkite į kibirėlį. Gėlę ir šepetuką padėkite ant stalo. Šalia padėkite apverstą stiklinę, kibirėlį užvožkite ant jos ir taip toliau.

Kai baigsite, paprašykite vaikų detaliai papasakoti, kaip daiktai judėjo.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Dėliodami žaislus ar daiktus, nieko nekalbėkite, tik paprašykite vaikų, kad jie *sukauptų dėmesį ir įdėmiai žiūrėtų*.

Šis pratimas skirtas *atminčiai lavinti*. Faktus reikia *įsiminti*.

Be to, pratimas lavins vaikų *pastabumą* (jei nori papasakoti, negali pražiopsoti nė vieno judesio) ir *pasakojimo įgūdžius* (juk papasakoti reikia kuo išsamiau).

Kai vaikas pasakoja, kiti tegu *klauso*, kai vaikas baigs pasakoti, kiti tegu pasako, ką pasakotojas praleido.

Pirmoje užduotyje nurodyta, kad juda žaislai, taigi iš jų judėjimo susikuria istorija, panaši į tokias istorijas, kurios realiai vyksta gyvenime, todėl vaikams žaislų judėjimą bus lengviausia atpasakoti. Paprašykite vaikų atpasakoti tik tai, ką jūs iš tikrųjų rodėte. Neleiskite vaikams prikurti, pavyzdžiui, dialogų, nes jūs juk nieko nekalbėjote. Vaikai turi *atkartoti tik faktus* („Lėlė atvažiavo pas meškiną, paskui pas meškiną atvažiavo kiškis ir vabalas. Tada jie...“).

Antroje užduotyje nurodyta, kad juda daiktai. Šie daiktai naudojami buityje, tačiau jie negyvi ir negali patys veikti, kalbėti, todėl vaikų *pasakojimas turės būti abstraktesnis*, jiems jau nepavyks sukurti vientisos, realios istorijos su aktyviai

veikiančiais veikėjais. Atpasakoti daiktų judėjimą bus sunkiau nei žaislų.

Žinoma, jūs galite kurti ir kitas istorijas.

Iš pradžių atlikite tik keletą veiksmų. Jei vaikams sunku atpasakoti, veiksmų seką pakartokite keletą kartų ir tik tada prašykite atpasakoti. Svarbu, kad vaikai galėtų detaliai, nepraleisdami nė vieno veiksmo, papasakoti. Paskui veiksmų eilę vis ilginkite ir rodykite tik vieną kartą.

Matematika: geometrija

3. Paimkite keletą skirtingų figūrų. Padėkite visas ant stalo. Tada trikampį nuimkite, o kvadratą uždėkite ant kito kvadrato. Paguldykite stačiakampį, šalia jo padėkite rutulį. Trikampį dėkite ant rutulio, leiskite jam nukristi. Tada trikampį dėkite ant kvadrato, o stačiakampį pastatykite šalia, ir taip toliau.

Kai baigsite, paprašykite vaikų detaliai papasakoti, kaip figūros judėjo.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai *sužinos ir pratinsis vartoti geometrinių figūrų pavadinimus*, tačiau pagrindinis šio pratimo tikslas – *lavinti atmintį*. Tai sunkiausias iš visų trijų pasakojimo pratimų. Geometrinės figūros yra *abstrakčios*, jų negalima panaudoti praktiškai (pavyzdžiui, taip, kaip gėles ir stiklinę). Judančių figūrų veiksmų negalima susieti į vientisą rišlų pasakojimą, pavyzdžiui, žaislų judėjimo. Todėl vaikams bus sunku prisiminti, kuri figūra kada ir kaip pajudėjo.

4 pratimas

Lietuvių kalba

A. Paskaitykite vaikams pasaką:

KUR GERIAU GYVENTI

Susitiko Blusa ir Musė. Blusa ėjo iš kaimo į miestą, o Musė – iš miesto į kaimą. Blusa paklausė, kodėl Musė palieka kaimą. Toji atsakė:

– Kas gero tame mieste – badu vos nenumiriau. Kartą pas ponus įkritau į grietinę. Pamačiusi ponias plonais pirštukais ištraukė mane, aplaižė ir numetė ant žemės. O kai kažkada, dar seniau, įkritau kaime į grietinę, šeiminkė, paėmusi šaukštą, išmetė mane ant žemės, tai ir pusė šaukšto grietinės ištiško. Aš ir pati privalgiau, ir dar drauges pavaišinau.

O Blusa pasakė:

– Nieko gero tame kaime – pareina artojas iš lauko, atsigula ant pliko suolo. Oda kieta, negaliu net įkšti. O jei randu kokią minkštą vietą, artojas iškart pajunta, ir kad pradės į kietą suolą grumdyti, vos spėju pabėgti! Kai nueinu į miestą, pareina ponas ar ponias, atsigula į minkštą lovą, ir ten kandžioju jų aristokratiškus užpakalius. O jei pagauna mane ponas, lovoj gulintis, paima plonais pirščiukais, taip pradeda kutenti, kad aš iš juoko plyštu. O jei neplyštu, nubėgu toliau į lovą, tarnai, klodami lovą, užkloja mane, ir aš sau miegu per dieną.

B. Ar tai, ką sakė Musė ir Blusa, yra faktai ar tik jų nuomonė?

C. Paprašykite vaikų pasakyti, kurie iš šių teiginių yra fakto teiginiai, tai yra kurių teiginių patvirtinimą galima rasti tekste.

1. Blusai nepatiko gyventi kaime.
2. Musė buvo didelė ir stora.
3. Ponai miega minkštose lovose.
4. Musė ir Blusa buvo geros draugės.
5. Kaimiečiai mėgsta varškę.
6. Ponų ploni pirštai.
7. Musės yra draugiškos – jei randa ką ėsti, pasikviečia ir drauges.
8. Kaimiečiai turi daugiau grietinės negu ponai.
9. Ponai yra geraširdiški – jie priima blusas į lovą.
10. Kaimiečiams blusos nepatinka.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami pratimą, vaikai turi nustatyti, kurie iš šių teiginių yra *fakto teiginiai*, t. y. kurie teiginiai yra „įrodyti“ tekste. Pavyzdžiui, teiginys „Blusai nepatiko gyventi kaime“ yra fakto teiginys, nes pasakoje Blusa sako, kad kaime jai nepatinka („nieko gero tame kaime“). Fakto teiginiai yra ir šie: „Ponai miega minkštose lovose“, „Ponų ploni pirštai“, „Musės yra draugiškos – jei randa ką ėsti, pasikviečia ir drauges“, nes *tiesioginį šių teiginių patvirtinimą galime rasti tekste*.

Teiginys „Musė buvo didelė ir stora“ nėra fakto teiginys, nes tekste apie Musės storumą nieko nėra parašyta, taip pat ir „Ponai yra geraširdiški – jie priima blusas į lovą“. Neparašyta, ar ponai blusas priima savo noru, ar blusos sulipa pačios, ponams nenorint. Šie teiginiai tėra kažkieno *nuomonė*. Jos teisingumo ar klaidingumo neįmanoma paneigti ar įrodyti. Nuomonė visada yra subjektyvi. Skirtingi žmonės gali turėti skirtingas nuomones, ir visos jos gali būti teisingos. Tai *teksto analizės* pratimas. Vaikai turės *suprasti* tekstą ir *mokėti surasti tam tikrą vietą tekste*, kurią teiginys atitinka arba neatitinka. Vaikai, ypač tie, kurie nemoka skaityti, turės *įsiminti tekstą*.

C pratimo dalyje vaikai susidurs su fakto ir nuomonės priešprieša. Tikriausiai vaikams bus nesunku pasakyti, kad tai, ką sakė Musė ir Blusa, yra ne faktai, o tik jų *nuomonės*. Kuo skiriasi faktas ir nuomonė, skaitykite 5 pratime.

P

5 pratimas

A. Paklauskite vaikų, kurie iš šių teiginių yra faktai, o kurie – nuomonės.

1. Daug įdomiau skaityti knygą, o ne žaisti lauke.
2. Stalas dažniausiai būna su keturiomis kojomis.
3. Mėlyna spalva gražesnė negu žalia.
4. Medus yra skanesnis už cukrų.
5. Medų valgyti sveikiau nei cukrų.
6. Sniegas yra baltos spalvos.
7. Žiemą smagiau nei vasarą.
8. Visi šunys yra gyvūnai.
9. a) salangos (tokie paukšteliai) lizdus lipdo iš savo seilių;
b) iš salangų lizdų Kinijoje verdama sriuba;
c) ši sriuba Kinijoje laikoma skanėstu.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas moko vaikus *atskirti faktą nuo nuomonės*.

Paaiškinkite vaikams, kad faktas nuo nuomonės skiriasi tuo, kad *faktą galime patikrinti eksperimentu, įrodyti ir patvirtinti jo teisingumą*.

Pavyzdžiui, kad stalas yra su keturiomis kojomis, galima pažiūrėti ir suskaičiuoti. Taigi šį faktą galima įrodyti.

Be to, teiginiui, kad šis faktas teisingas, turi *pritarti daugelis*. Visi gali pažiūrėti ir visi matys, kad stalas tikrai yra su keturiomis kojomis.

O kaip įrodyti teiginį „Mėlyna spalva gražesnė negu žalia“? Vieniems atrodo vienaip, kitiems – kitaip. Visi gali pažiūrėti, bet jie vis tiek „matys“ skirtingai ir mėgs skirtingus dalykus. Todėl aptardami kiekvieną teiginį paprašykite *argumentuoti*, pabandykite jį „patikrinti“.

Taigi faktui turi pritarti dauguma žmonių. Nė vienas žmogus negali turėti „savo“ faktų, o savo nuomonę turi kiekvienas.

Dar vienas fakto ir nuomonės skirtumas – du priešingi faktai negali abu vienu metu būti teisingi, o keletas skirtingų nuomonių vienu metu gali būti teisingos. Pavyzdžiui, negali būti teisingi du teiginiai: „Medų valgyti sveikiau nei cukrų“ ir „Cukrų sveikiau valgyti nei medų“. Turi patikrinti abu šiuos faktus ir nustatyti, kuris iš jų teisingas.

O kas skaniau – medus ar cukrus? Čia jau gali būti daug nuomonių ir visos jos gali būti teisingos. Įvairių nuomonių atsiranda dėl *subjektyvumo* – kas patinka vienam, nebūtinai patiks ir kitam (plačiau apie tai galite paskaityti dalyse „Priešingos reikšmės žodžiai“ ir „Lyginimas ir santykiškumas“). Šis pratimas taip pat moko *tolerancijos*.

Visi vertinamieji būdvardžiai (geresnis, gražesnis ir t. t.) – subjektyvūs, jais galima pasakyti savo nuomonę, o ne faktus.

6 pratimas

Pasaulio pažinimas: gamta

A. Paklauskite vaikų, kurie iš šių teiginių apie gamtą yra faktai, o kurie – nuomonės.

1. Kiškis bėga greičiau už žmogų.
2. Varlės yra gražesnės už gyvates.
3. Karvė turi keturias kojas, o voras – aštuonias.
4. Aš manau, kad žirafos kaklas yra ilgesnis negu žmogaus.
5. Aš labiau norėčiau pamatyti raganosį, o ne begemotą.
6. Vėžliai ir gyvatės deda kiaušinius.
7. Man atrodo, saulė yra tokia maža, kad gali ją uždengti ranka.
8. Šiaurėje pusę metų būna diena, o pusę metų – naktis.
9. Pingvinai yra paukščiai, bet nemoka skraidyti.
10. Jeigu žmonės imtų smarkiai mojuoti rankomis, galėtų skristi.

B. Ar faktai yra teisingi?

C. Kiekvieno vaiko paprašykite pagalvoti ir pasakyti:

- a) kokį nors faktą apie gyvūnus;
- b) savo nuomonę apie kokį nors gyvūną.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami šį pratimą, vaikai mokysis *atskirti faktą nuo nuomonės ir teisingą faktą nuo neteisingo*. Visi šiame pratime pateikti faktai (1, 3, 6, 8, 9) yra teisingi. Tačiau paprašykite vaikų tai *pagrįsti* – atlikti *eksperimentą*. Pasiūlykite *prisiminti, susirasti* knygoje paveikslėlių su vorais. Suskaičiuokite kojas arba apžiūrėkite pingviną ir pamatysite, kad jis turi visus paukščiui būdingus bruožus, bet neskraido. Gal vaikai bus matę filmą, kaip dauginasi gyvatės ir vėžliai.

Atlikdami šį pratimą, vaikai galbūt sužinos *naujų faktų* apie gamtą.

7 pratimas

Išsirinkite kokį nors daiktą ar gyvūną, pavyzdžiui, varną.

Paprašykite vaikų:

1. Sukurti apibūdinimą iš faktų, pavyzdžiui: *Varna yra paukštis su dviem kojomis, sparnais ir t. t.*
2. Sukurti apibūdinimą iš nuomonių, pavyzdžiui: *Varna yra graži (arba ne), ji man patinka (arba ne) ir t. t.*

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai dar kartą pakartos, kuo *skiriasi faktas nuo nuomonės*.

Iš pradžių paprašykite vaikų, kad jie pagalvotų individualiai, paskui aptarkite visi kartu. Faktais pagrįsti apibūdinimai visų vaikų bus daugmaž vienodi, o nuomonėmis grindžiami apibūdinimai gali skirtis.

Plačiau apie tai, kaip apibūdinti daiktus ar reiškinius, skaitykite dalyje „Panašumai ir skirtumai“.

8 pratimas

Pasaulio pažinimas

Perskaitykite vaikams šiuos pasakojimus apie Žemės ir Lietuvos atsiradimą:

I.

Indėnų mitas pasakoja, kad kartą, kai dar nebuvo pasaulio, didžiulis varnas skraidė virš vandens ir nerado kur nutūpti.

Tada jis ėmė mėtyti į žemę akmenis ir akmenukus. Taip jis sukūrė salas, o vėliau ir medžius. Gyvūnai apsigyveno miškuose, o žuvys – jūrose.

Kai varnas iš medžio ir molio sukūrė vyrą ir moterį, pasaulio kūrimas buvo baigtas.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

II.

LIETUVOS ATsirADIMAS

*Ištiško geltona
Šviesa danguje,
Ir plaukia giedodamos
Žuvys į ją.*

*Raudonas ir žalias,
Kuprotas kaip krabas
Pašoka į viršų
Lietuviškas kraštas.*

*Kol rūstūs peizažai
Apanka erdve,
Kol medžiai žalia
Apsitraukia žieve, –*

*Žemelė po šviesulu
Šildo pečius
Ir išveda šviečiančius
Jūrų paukščius,*

*Garuodama myli,
Raudona visa,
Ji žiūri į milžinus
Debesyse –*

*Ir sukasi – lekia
Amžių versmėj –
Geltoni pasauliai,
Žali vieversiai.*

S. Geda. *Varnėnas po mėnuliu*. Vilnius, 1984, p. 7.

III.

Maždaug prieš keturis milijardus metų tankus dujų ir dulkių debesis susitraukė – susiformavo Saulė. Iš kitų debesies medžiagų susidarė ledo ir uolienų gabalai, kurie sukibo ir sudarė planetas.

Ką tik atsiradusios Žemės vidus buvo kietas, o paviršių sudarė skystas akmuo. Praėjo daug laiko, paviršius ėmė džiūti ir kietėti. Vandens garai nusileido ir virto vandeniui. Taip susidarė jūros ir vandenynai.

Maždaug prieš tris milijardus metų susiformavo vienas didelis žemynas. Vėliau šis žemynas suskilo, susidarė paskiri žemynai, bet jie buvo visai ne tokios formos kaip dabar.

Žemė nuolatos keičiasi, žemynai juda, kinta jų formos. Tačiau visa tai vyksta labai lėtai, todėl mes to nė nepastebime.

(Pagal: *Iliustruota faktopedija*. Vilnius, 2000.)

Paklauskite, kuris iš šių trijų pasakojimų yra faktas, o kuris – tik nuomonė.

Paklauskite vaikų, gal jie žino ir kitų teorijų apie Žemės atsiradimą?

Pasiūlykite vaikams sukurti ir papasakoti tokių istorijų.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai turės atskirti faktą nuo nuomonės.

I pasakojimas yra mitas, taigi tikrai ne faktas. II – eilėraštis, irgi ne faktas (nors gali būti tokių eilėraščių, kuriuose yra ir faktų, pavyzdžiui, „Pelėsisiais ir kerpėm apaugus aukštai...“). Tik III pasakojimas yra mokslinis, taigi pagrįstas faktais.

Atlikdami šį pratimą, vaikai turės pasitelkti žinias, įgytas atliekant ankstesnius šio skyriaus pratimus. Paklauskite, kodėl jie mano, kad šie pasakojimai yra faktai arba nuomonės.

Tik tada, kai vaikai *supras ir įsimins* visus tris pasakojimus, jie galės juos aptarti.

Vėliau vaikai turės *prisiminti* teorijų ar istorijų apie Žemės atsiradimą. Arba *sukurti* ir tada *papasakoti*.

9 pratimas

1 faktas: Devynioliktajame amžiuje Anglijoje įstatymas skelbė, kad visų automobilių priekyje turi bėgti raudona vėliava mosuojantis žmogus.

Paklauskite vaikų, kodėl, jų nuomone, buvo išleistas toks įstatymas? Ar geras toks įstatymas? Ar vaikai norėtų, kad ir dabar taip būtų?

2 faktas: Vienas fabrikas pradėjo gaminti pipirų, mėsos ir burokėlių skonio kramtomąsias gumas.

Paklauskite vaikų, ką jie apie tai mano.

3 faktas: Lietuvoje greit bus išleistas toks įstatymas: lietingą dieną visi turės vaikščioti su basutėmis, o saulėtą dieną, kai išdžius balos, – su guminiiais batais.

Paklauskite vaikų, ką jie apie tai mano.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šiame pratime pateikti trys faktai, o vaikų prašoma pasakyti savo *nuomonę* apie tuos faktus, t. y. juos interpretuoti. Vaikai dar kartą turės prisiminti, kuo *skiriasi faktas nuo nuomonės*. Šio pratimo tikslas – parodyti vaikams, kad tas pats *faktas gali būti skirtingai interpretuojamas*, tai yra žmonės apie šį faktą gali turėti įvairiausių nuomonių ir skirtingai jį vertinti. Taigi *faktas yra vienas, o nuomonių apie vieną faktą gali būti daug*.

Kodėl Anglijoje prieš mašiną turėdavo bėgti žmogus su vėliava? Ogi todėl, kad norėdavo perspėti pėsčiuosius, jog atvažiuoja mašina, reikia saugotis. Mašinų tais laikais buvo nedaug, žmonės net užmiršdavo, kad reikia saugotis. Tačiau vaikai gali manyti ir kitaip: gal vėliavnešiai prieš mašiną bėgdavo todėl, kad mašinos tada buvo didelė retenybė ir vėliavnešys norėdavo atkreipti visų dėmesį, kad į šią keistenybę pasižiūrėtų. O gal todėl, kad bėgikams būdavo geriausia treniruotis bėgant prieš greitai važiuojančią mašiną? Vėliavą jie nešdavo tik tam, kad vairuotojas juos geriau matytų. O gal anglai norėjo taip papuošti savo gatves? Vaikai skirtingai samprotaus ir apie tai, ar tokia tvarka gera ir priimtina šiais laikais. Paprašykite, kad jie savo teiginius *argumentuotų*.

10 pratimas

Etika

1 faktas:

Tomas padovanojo Jonui savo akinius nuo saulės.

O Sigitai, kuri irgi norėjo tų akinių, pasakė, kad akiniai sudužo, taigi teko juos išmesti.

Paklauskite vaikų, ką jie mano apie šį faktą.

Ar Tomas gerai pasielgė? Kodėl?

Kaip dar Tomas būtų galėjęs pasielgti?

2 faktas:

Monika pametė savo pirštines. Ryte, niekam nieko nesakiusi, ji užsimovė sesers pirštines ir išėjo į mokyklą, todėl seseriai visą dieną šalo rankos.

Paklauskite vaikų, ką jie mano apie šį faktą.

Ar Monika gerai pasielgė? Kodėl?

Kaip dar Monika galėjo pasielgti?

Kas būtų buvę, jei Monika nebūtų paėmusi sesers pirštinių?

3 faktas:

Valdo brolis mėgsta klausytis garsiai grojančios muzikos, o Valdui tai nepatinka. Todėl vieną dieną, kai brolio nebuvo namie, Valdas paėmė jo grotuvą, išnešė į kiemą ir užkasė smėlio dėžėje.

Paklauskite vaikų, ką jie mano apie šį faktą.

Ar Valdas gerai pasielgė? Kodėl?

Kaip dar Valdas būtų galėjęs pasielgti?

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikams pateiktas faktas, apie kurį jie turi pasakyti savo nuomonę. Faktas vienas, o nuomonių – daug, visos jos gali būti įdomios ir teisingos, todėl paprašykite vaikų apginti savo nuomonę, ją *pagrįsti*.

Vaikai turi *įvertinti* veikėjų elgesį. O vertinimai visada *subjektyvūs*. (Apie tai dar skaitykite dalyse „Priešingos reikšmės žodžiai“ ir „Lyginimas ir santykiškumas“.) Taigi vaikai mokysis *tolerancijos*.

Atsakydami į klausimą, kaip dar veikėjas galėjo pasielgti, mokysite vaikus *numatyti galimybes* (apie tai plačiau skaitykite dalyje „Galimybės“).

Klausinėjimas

KOSTAS IR BEGEMOTAS

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR BEGEMOTAS**

Vieną dieną Kostas pagalvojo:

- Kodėl aš turiu dvi rankas, bet tik vieną nosį?
- O jei aš turėčiau dvi nosis, ar man pyragai skaniau kvėpėtų?
- O jei pyragai skaniau kvėpėtų, ar aš norėčiau jų daug suvalgyti?
- O jei suvalgyčiau daug pyragų, ar būčiau storas?
- Begemotas nevalgo pyragų, kodėl jis storas?
- Kodėl begemotai neturi nė vienos rankos, bet turi vieną nosį?
- O jei begemotai turėtų dvi nosis, ar galėtų įkvėpti daugiau oro?
- O jei begemotai iškvėpuotų daugiau oro, ar jo užtektų gėlėms?
- O jei gėlėms neužtektų oro, tai ar jos nuvystų, ar galėtų žydėti nekvėpuodamos?
- Kėdės nekvėpuoja, kodėl jos nemiršta?
- Kodėl kėdės neturi nei rankų, nei nosies? Ar kėdės gali galvoti? O klausinėti?

1 pratimas

A. Paprašykite vaikų, kad jie nupieštų Klausimą ir Atsakymą.

B. Pasiūlykite vaikams poromis pasitarti ir be žodžių suvaidinti Klausimą ir Atsakymą.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

„Klausimus“ vaikai tikriausiai *nupieš* ar *vaidins* susirūpinusius, judančius, ką nors veikiančius. O „atsakymai“ bus atsipalaidavę, ramūs, lyg jau nuveikę savo darbą. Šis pratimas padės vaikams suvokti *skirtumą* tarp klausimų ir atsakymų. Klausimai skatina kelti naujus klausimus, ieškoti atsakymo, judėti ir galvoti. O atsakymas yra pabaiga, ženklas, kad viskas jau padaryta, kad jau gali eiti ilsėtis. Todėl būtent klausimai, o ne atsakymai yra tikrasis progreso variklis.

2 pratimas

Paskaitykite vaikams šiuos klausimus ir pabandykite visi kartu į juos atsakyti.

1. Kiek turi pirštų viena tavo ranka?
2. Ar dabar šviečia saulė?
3. Ar saulė švies ir po tūkstančio metų?
4. Kas atsirado pirma – višta ar kiaušinis?
5. Kur įdomiau gyventi – mieste ar kaime?
6. Geriau būti turtingam ar laimingam?

Paklauskite vaikų:

1. Kaip manai, kodėl žmonės klausinėja? Kodėl tu klausinėji?
2. Ar į kiekvieną klausimą lengva atsakyti?
3. Į kuriuos iš pateiktų klausimų buvo lengva atsakyti? Pats sugalvok klausimų, į kuriuos lengva atsakyti.
4. Į kuriuos iš pateiktų klausimų buvo sunku atsakyti? Pats sugalvok klausimų, į kuriuos sunku, bet įmanoma atsakyti.
5. Ar būna tokių klausimų, į kuriuos neįmanoma atsakyti?
6. Į kuriuos iš pateiktų klausimų buvo neįmanoma atsakyti? Pats sugalvok klausimų, į kuriuos neįmanoma atsakyti.
7. Įsivaizduok, kad mokytoja tavęs klausinėja. Kurie klausimai tau labiau patiktų – tie, į kuriuos lengva atsakyti, tie, į kuriuos sunku, bet įmanoma atsakyti, ar tie, į kuriuos išvis neįmanoma atsakyti? Kodėl?
8. Kurie klausimai dažniau iškyla tau pačiam – tie, į kuriuos lengva atsakyti, tie, į kuriuos sunku, bet įmanoma atsakyti, ar tie, į kuriuos išvis neįmanoma atsakyti? Kodėl?
9. Kurie klausimai tau įdomesni – tie, į kuriuos lengva atsakyti, tie, į kuriuos sunku, bet įmanoma atsakyti, ar tie, į kuriuos išvis neįmanoma atsakyti? Kodėl?
10. Ar yra tokių klausimų, į kuriuos lengva atsakyti, bet žmonės nenori net girdėti tokių klausimų ir į juos atsakinėti? Pasakyk pavyzdžių.
11. Kaip jautiesi, kai tavęs klausinėja mokytoja?
12. Kaip jautiesi, kai tavęs ko nors klausia draugas?
13. Kaip jautiesi, kai užduodi tokius klausimus, į kuriuos sunku atsakyti, arba tokius, į kuriuos niekas nenori atsakinėti?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai bijo klausimų, ypač mokykloje, nes bijo, kad negebės į juos atsakyti. Vaikai bijo uždavinėti vieni kitiems klausimus, nes jei paklausi draugo, tai gali jam ir pakenkti – neduok Dieve, jis nežinos, kaip į tavo pateiktą klausimą atsakyti. Be to, visi žmonės nemėgsta arba tiesiog bijo klausti, bijo pasirodyti, kad yra tokie kvaili ir ko nors nežino ar nesuprato.

Vaikai nemoka klausti, nes uždavinėti klausimus – mokytojo darbas. Jis užduoda klausimus, o vaikai turi atsakyti. Pasidaro svarbus ne pats klausimas, o atsakymas. Nuo klausinėjimo atbaido ir tai, kad mokykloje negali būti klausimų be atsakymų. Juk gyvenime būna visiškai atvirkščiai – mums kyla daugybė klausimų, o atsakymus randame toli gražu ne į visus klausimus. Šio pratimo ir visos šios dalies tikslas – mokytis *teisingai ir prasmingai paklausti*. Aptarkite pratimo pradžioje pateiktus šešis klausimus. Paaiškinkite vaikams, kad yra trys klausimų rūšys:

1. Paprastieji klausimai, į kuriuos lengva atsakyti. Atsakant nereikia nieko galvoti. Atsakymus į tokius klausimus mums padeda rasti jutimai. Užtenka pažiūrėti, paklausti ir pan., ir atsakymą jau žinai. Atsakymai į šiuos klausimus dažniausiai būna objektyvūs, t. y. šiam atsakymui pritaria visi ar bent daugelis žmonių. Kas gali ginčytis, kiek pirštų turi sveiko žmogaus ranka?

Iš pratime pateiktų šešių pavyzdžių, paprastieji yra 1 ir 2 klausimai.

2. Filosofiniai klausimai. Tai tokie klausimai, į kuriuos sunku, tačiau gerai pagalvojus įmanoma atsakyti. Išgirdus filosofinį klausimą dažniausiai kyla papildomų klausimų. (Žr. 6 pratimą.) Atsakymai į filosofinius klausimus dažnai būna subjektyvūs, į juos sunku rasti vieną teisingą ir galutinį atsakymą. Geriau būti turtingam ar laimingam? Galite ginčytis kiek norite, vis tiek bus žmonių, kurie manys vienaip, ir tokių, kurie manys kitaip. Todėl filosofinių klausimų tikslas – ne rasti į juos atsakymą, o iškelti patį klausimą, atkreipti dėmesį į problemą.

Iš pratime pateiktų šešių pavyzdžių, filosofiniai yra 5 ir 6 klausimai.

3. Beprasmiški klausimai, t. y. tokie klausimai, į kuriuos neįmanoma atsakyti. Pavyzdžiui, kas gali žinoti, ar saulė patekės ir po tūkstančio metų? Gali juslėmis tikrinti kiek nori (sakyti: „Mačiau, kaip šimtus kartų patekėjo, tai patekės ir vėl), gali galvoti, kiek nori (mokslininkai yra sukūrę daugybę hipotezių šia tema). Tikro atsakymo į šį klausimą vis tiek nerasi.

Iš pratime pateiktų šešių pavyzdžių beprasmiški yra 3 ir 4 klausimai.

Kasdienybėje mums dažniausiai kyla paprastieji klausimai: „Kiek dabar valandų?“, „Kas pietų?“, „Ar lauke šalta?“ ir t. t. Tačiau kiekvienam iš mūsų kyla ir filosofinių klausimų: „Ar aš geras žmogus?“, „Kodėl nelaimė ištiko būtent mane?“, „Už savo pinigus geriau nusipirkti saldainį ar dovaną mamai?“ Jokiu būdu nekritikuokite vaikų. Jei vaikas klausia, vadinasi, jam tai svarbu. Tačiau skatinkite vaikus uždavinėti filosofinius klausimus, nes tai lavina mąstymą.
Vaikų klausimus užsirašykite.

3 pratimas

Pasiūlykite vaikams sugalvoti klausimų, į kuriuos sunku, bet įmanoma atsakyti. Klausimai gali prasidėti šiais žodžiais:

Kas.....?	Kodėl.....?	Kam.....?
Kur.....?	Kiek	Ką.....?
Ar.....??	

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- Atlikdami šį pratimą, skatinkite vaikus *uždavinėti* tik filosofinius klausimus. Kiekvieną klausimą aptarkite, pasvarstykite:
1. Ar tikrai buvo sunku į klausimą atsakyti, t. y. ar klausimas iš tikrųjų buvo filosofinis, o ne paprastas?
 2. Ar klausimas nėra beprasmiškas?

P

4 pratimas

Matematika

Pasiūlykite vaikams sugalvoti matematinių klausimų. Klausimai gali prasidėti šiais žodžiais:

Kas.....?	Kodėl.....?	Kam.....?	Kur.....?
Kiek.....?	Ką.....?	Kuris.....?	Koks.....?
Ar.....??		

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami šį pratimą, mokysite vaikus daryti neįprastą darbą – *uždavinėti matematinius klausimus* ir klausimus apie matematiką.

Klausimai gali būti susiję su skaičiavimu, pavyzdžiui, „Kiek bus dukart du?“, „Ar 5 yra didesnis skaičius, ar 6?“. Atsakydami į tokius klausimus, vaikai mokysis *skaičiuoti*.

Kita klausimų grupė gali būti apie skaičiavimo reikšmę, pavyzdžiui: „Kodėl žmonės sugalvojo skaičius ir pradėjo skaičiuoti?“, „Kur buvo sugalvoti pirmieji skaičiai?“

P

5 pratimas

Čia pateikti atsakymai į klausimus. Pasiūlykite vaikams kiekvienam atsakymui sugalvoti kuo daugiau įmanomų klausimų.

Pavyzdžiui: Atsakymas – *ledas*.

Galimi klausimai šiam atsakymui:

1. Koks produktas gaunamas sušaldžius saldų pieną?
2. Kas šaltą žiemą padengia ežerų ir upių vandenį?
3. Kas bus sušaldžius vandenį?
4. Kas yra šaltas ir permatomas kaip stiklas?

Atsakymai:

1. Laive.
2. Kalėdų senelis.
3. Šilta.
4. Vasarą.
5. Baimė.

Sugalvokite šiems atsakymams klausimus.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami šį pratimą, vaikai *mokysis klausti*. Atkreipkite dėmesį, kad atsakymas yra tam tikros giminės ir linksnio, kurio negalima pakeisti, todėl turi būti ir tinkamas klausimas.

Pagirkite, jei vaikams pavyks sugalvoti tokių klausimų, kurie tiktų tik tam tikram atsakymui. Pavyzdžiui, jei paklausi: „Kada vaikai daug laiko praleidžia kieme?“, vienas iš galimų atsakymų bus: „Vasarą“. Tačiau vaikai kieme žaidžia ir kitais metų laikais, todėl šis klausimas nėra labai tikslus. Daug tikslesnis būtų toks klausimas: „Kada Lietuvoje prisirpsta braškės?“, nes jos prisirpsta tik vasarą.

Jei paklausi: „Kas dovanoja žaislus ir saldumynus?“, vienas iš galimų atsakymų bus: „Kalėdų senelis“. Tačiau žaislus dovanoja ir tėvai, ir močiutės, ir kaimynai. Taigi daug tikslesnis klausimas bus „Kas Kalėdų naktį padeda dovanas po eglute?“

Taip vaikai mokysis ne tik klausti, bet ir apibūdinti daiktus ar reiškinius, nes klausimuose bus nurodyti tik tam vienam atsakymui būdingi *bruožai*, pavyzdžiui, kad Kalėdų senelis Kalėdų naktį padeda po eglute dovanų. Klausimas „Kas vilki raudoną paltą ir yra su ilga balta barzda?“ nurodys Kalėdų senelio išvaizdos bruožus. Išrinkę iš visų klausimų aprašomo daikto bruožus ir savybes, gausime to daikto išsamų apibūdinimą, todėl klausimus užsirašykite, paskui juos aptarkite ir išrinkite tinkamas savybes. (Plačiau apie tai skaitykite dalyje „Panašumai ir skirtumai“.)

P

6 pratimas

Kartais išgirdus klausimą kyla dar daugiau klausimų.

Pavyzdžiui, išgirdus klausimą „Geriau būti turtingam ar laimingam?“, kyla klausimų:

1. Ką reiškia būti turtingam?
2. Ar turtai gali būti tik materialūs ar ir dvasiniai?
3. Ką reiškia būti laimingam?
4. Ar jeigu būsi turtingas, tai būtinai nelaimingas?
5. Ar laimingi žmonės būtinai yra neturtingi?
6. Ar negalima būti ir turtingam, ir laimingam?
7. Ar pati laimė yra turtas? Ar galima sakyti, kad tas, kuris yra laimingas, yra turtingas, nes turi didžiausią turtą – laimę?

Paklauskite vaikų, kokie klausimai jiems kyla išgirdus šiuos klausimus:

1. Geriau meluoti ar sakyti teisybę?
2. Ar sunku būti mažam?
3. Ar visi vaikai yra laimingi?
4. Įdomiau vasarą ar žiemą?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Išgirdus filosofinį klausimą dažniausiai kyla papildomų klausimų. Tuo filosofiniai klausimai ir skiriasi nuo paprastųjų ir nuo beprasmių klausimų. Neužmirškite, kad į klausimus reikia ne atsakyti (o tai labai norėsis daryti, ypač vaikams), o *paklausti naujų klausimų*. Galbūt vaikai iš pradžių sakys ne klausimus, o teiginius, pavyzdžiui: „Meluoti ar sakyti teisybę, priklauso nuo konkrečios situacijos ir nuo aplinkybių“. Pamokykite vaikus paversti šį teiginį klausimu. Paaiškinkite, kad klausimas turi prasidėti klausiamuoju žodžiu – **ar**, **kodėl**, **kas** ir t. t. Taigi galima paklausti: „Ar būna tokių situacijų, kai geriau meluoti, nei sakyti teisybę?“ (Pavyzdžiui, sergančiam žmogui visai nebūtina sakyti, kad jis atrodo baisiai.) Pirmam klausimui vaikai gali užduoti ir tokių klausimų: „Kas bus, jei pameluosi, ir kas bus, jei pasakysi teisybę?“, „Kam geriau, kai pameluoji, ir kam geriau, kai pasakai teisybę?“, „Ką reiškia geriau?“, „Kas yra tiesa ir kas yra melas?“ ir t. t.

Jokiu būdu nekritikuokite vaikų – neužmirškite, kad visiškai kvailų klausimų

nėra. Tačiau skatinkite užduoti sudėtingesnius klausimus. Jei vaikas užduoda paprastą klausimą, padėkite jam išvelgti *gilesnę prasmę* ir rasti sudėtingesnių klausimų. Pavyzdžiui, klausimą „Ar tau patinka žiema?“ galima pakeisti klausimu „Kodėl tau patinka žiema?“

7 pratimas

Pasaulio pažinimas: gamta

Paklauskite vaikų, kokie klausimai jiems kyla išgirdus šį klausimą:

Kur geriau gyventi žvėrimis – laisvėje ar zoologijos sode?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pradėkite nuo paprastų *klausimų*, pavyzdžiui: „Ką žvėrys veikia laisvėje ir ką zoologijos sode?“ Pirmame etape vaikai turbūt sakys, kad žvėrimis geriau gyventi laisvėje.

Tačiau atkreipkite vaikų dėmesį, kad zoologijos soduose laikomi ir sužeisti gyvūnai, kurie laisvėje tiesiog neišgyventų. Arba specialios paukščių (pavyzdžiui, banguotųjų papūgėlių) ar akvariuminių žuvų rūšys, kurios natūralioje gamtoje jau nebemoka gyventi. Zoologijos soduose laikomi ir veisiami nykstančių rūšių gyvūnai – bandoma atkurti jų populiaciją natūraliomis sąlygomis. Padėkite vaikams įsigilinti į šias *problemas*, paskatinkite vaikus užduoti tinkamų klausimų. Pavyzdžiui: „Kodėl nyksta kai kurios gyvūnų rūšys ir jų atstovus tenka gelbėti zoologijos soduose?“, „Ar išgyventų mano akvariumo žuvytės, jei aš jas paleisčiau į upę?“

Kita klausimų dalis galėtų būti apie žmonių ir gyvūnų santykius, pavyzdžiui: „Ar Lietuvoje galėtum pamatyti dramblių, zebra ar žirafą, jei jų nebūtų Kauno zoologijos sode?“, „Ar žmonės turi teisę uždaryti gyvūnus į narvus vien tam, kad kartais galėtų patys ateiti ir jais pasidžiaugti?“ ir t. t.

Neužmirškite, kad aptariant problemą savo nuomonę reikia išsakyti ne teiginiais, o *klausimais*.

8 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija

Senovėje didikai gyveno didelėse ir prašmatniose pilyse. Turtingesni didikai ir karaliai turėjo ne po vieną, o bent jau po keletą pilių įvairiose savo šalies vietose. Jie porą mėnesių pagyvendavo vienoje pilyje, paskui su visais tarnais ir palyda kraustydavosi į kitą pilį.

A. Paklauskite vaikų, kodėl, jų nuomone, didikai taip dažnai kraustydavosi iš vienos vietos į kitą?

Pasiūlykite vaikams klausimais atsakyti į šį klausimą.

Pavyzdžiui: Gal didikai taip dažnai kraustydavosi todėl, kad

B. Paprašykite vaikų nupiešti didikus, besikraustančius iš vienos vietos į kitą. Piešinyje būtinai reikia pavaizduoti ne tik didikus, bet ir *priežastį*, dėl kurios didikai, tavo manymu, dažniausiai kraustydavosi.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas moko ne tik *formuluoti klausimus* (nes sugalvoti taisyklingos formos, giminės, linksnio sakinio pabaigą nėra taip lengva), bet ir *suvokti reiškinių priežastis*.

Iš tikrųjų buvo daugybė priežasčių, skatinusių didikus kraustytis iš vienos pilies į kitą. Jie tai darė ir slapstydami nuo priešų, ir norėdami pajvairinti savo gyvenimą. Dar viena iš priežasčių buvo ta, kad pilyse nebuvo tualetų. Didikai tuštindavosi aplinkinėse teritorijose, o damos – tiesiai į židinius. Kai nebegalėdavo išverti smarvės, tekdavo kraustytis į kitą pilį.

Vaikai nebūtinai turi pasakyti teisingus atsakymus. Leiskite jiems *kurti*. Šiame pratime daug svarbiau pats klausimų formulavimas nei informacija.

Priminkite vaikams, kad jie *nupieštų* ne tik didikus, bet ir *priežastį*, kuri skatino didikus kraustytis iš vienos pilies į kitą (pavyzdžiui, juos persekiojančius priešus).

9 pratimas

Lietuvių kalba

A. Perskaitykite vaikams istoriją:

DŽONATANAS LIVINGSTONAS ŽUVĖDRA

I dalis

1. Rytą vėl patekėjusi saulė žėrė savo spindulių auksą ant švelniai vilnijančios jūros... Atokiai nuo kranto vieni vienas lavinosi Džonatanas Livingstonas Žuvėdra... Jis nebuvo paprastas paukštis. Dauguma žuvėdrų skraidymo gudrybių pramoksta tik tiek, kad galėtų pakilti nuo kranto, o paskui grįžti atgal. Daugumai žuvėdrų svarbu ne skrydis, o maistas. Bet šiam paukščiui rūpėjo ne duonos kąsnis, jam rūpėjo skrydis. Labiausiai už viską pasaulyje Džonatanas Livingstonas Žuvėdra mėgo skraidyti. Jis netruko įsitikinti, jog šitaip mąstydamas kitų žuvėdrų mėgstamas nebus. Net ir tėvai nuliūdo, kai Džonatanas kiauras dienas ėmė leisti vieni vienas, šimtus kartų bandydamas prasklęsti palei pat vandens paviršių...

2. Mama klausinėjo:

– Kodėl tau, Džonatanai, taip sunku būti tokiam pat kaip Būriui priklausančios žuvėdros?.. Sūnau, juk iš tavęs beliko oda ir kaulai.

– Klausyk, Džonatanai, – kiek galėdamas švelniau tarė tėvas, – žiema jau ne už kalnų... Jei jau būtinai nori mokytis, stenkis kuo daugiau sužinoti apie maistą ir apie tai, kaip jo prasimanyti... Vien skraidymu sotus nebūsi...

3. Kelias dienas Džonatanas stengėsi elgtis taip kaip kitos žuvėdros... Tačiau ilgai šitaip tvirti negalėjo. Neilgtrukus Džonatanas Žuvėdra, alkanas, bet laimingas, vėl buvo vieni vienas toli nuo kranto ir mokėsi. Šį kartą pratybos buvo skirtos greičiui...

Pasiekęs tūkstančio pėdų aukštį jis kaip akmuo smigo žemyn tiesiog lig vandens... Jam niekaip nepavyko išmokti plasnai sparnais taip, kaip norėjo. Jau dešimt kartų bandė, ir visus dešimt kartų, kai tik viršydavo septyniasdešimties mylių per valandą greitį, visai negalėdavo valdyti kūno ir kaip akmuo pliumptelėdavo į vandenį...

Pakilęs du tūkstančius pėdų jis pabandė vėl... Skrydis pareikalavo veik neįsivaizduojamų pastangų, bet pavyko. Džonatanas pasiekė absoliutų žuvėdrų skridimo greičio rekordą.

4. Kitą rytą, vos patekėjus saulei, Džonatanas Žuvėdra vėl treniravosi... Dabar jis smigo tiesiog žemyn dviejų šimtų keturiolikos mylių per valandą greičiu!.. Sustoti

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Džonatanas negalėjo – jis net nežinojo, kaip pasukti į šoną šitokiu greičiu. Jei dabar su kuo susidurtų, mirtis būtų neišvengiama... Ir štai rytą, užsimerkęs ir lydintas vėjo, Džonatanas kaip žaibas perskrodė pusryčiaujančių žuvėdrų būrį per patį vidurį. Šikart jam nusišypsojo Likimo Žuvėdra, ir niekas nežuvo...

5. Jis jautėsi nugalėtojas. Didžiausias greitis... Tai lūžis, iškiliasis įvykis visoje Būrio istorijoje!.. Kai apie tai sužinos žuvėdros, iš džiaugsmo neteks galvos! Mes galime būti laisvi. Galime išmokti skraidyti!..

Kai Džonatanas nusileido, ant kranto jau buvo susirinkusi žuvėdrų Taryba...

– Džonatanai Livingstonai Žuvėdra! Išeik į rato vidurį!

Stovėti viduryje reiškė didžiausią pripažinimą arba nenuplaunamą gėdą...

Na, žinoma, pagalvojo Džonatanas, Pusryčiautojų būrys šįryt matė Lūžį! Bet garbės man nereikia. Aš tik trokštu perduoti ką atradęs.

6. Jis žengė į priekį.

– Džonatanai Livingstonai Žuvėdra, – tarė Vyriausiasis, – stok į gėdos ratą visų savo gentainių akivaizdoje!.. Už tai, kad elgeisi neapgalvotai ir neatsakingai, už tai, kad paniekinai Žuvėdrų Šeimos orumą ir tradicijas.

Stovėti gėdos rate taip pat reiškė būti pašalintam iš žuvėdrų bendrijos ir ištremtam...

– Tu mums daugiau ne brolis, – visos kaip viena tarstelėjo žuvėdros, užsikimšo ausis ir demonstratyviai atsuko jam nugaras.

II dalis

7. Džonatanas Žuvėdra nuskrido už Tolimųjų Uolų ir likusias dienas praleido vienas. Jis sielojosi ne dėl savo vienatvės, o dėl to, kad kitos žuvėdros atsisakė skrydžio malonumo...

Kasdien jis išmokdavo vis daugiau ir daugiau... Džonatanas perprato skraidymo meną, ir kaina, kurią teko už tai sumokėti, jam neatrodė tokia jau didelė. Jis įsitikino, jog žuvėdrų gyvenimą labiausiai trumpina nuobodulys, baimė ir pyktis, ir, kai pats viso to atsikratė, gyveno ilgą ir įspūdžių kupiną gyvenimą...

8. Jos pasirodė vakare. Abi šalia jo atsiradusios žuvėdros spindėjo nelyginant žvaigždės... Tačiau didžiausią nuostabą kėlė jų neprilygstamas skraidymas...

– Kas jūs?

– Mudvi esame iš tavo Būrio, Džonatanai. Mes tavo draugės. Atskridome palydėti tave į aukštybes, parsivesti tave namo.

– Aš neturiu namų. Nė Būrio. Aš – atstumtasis.

– Tu klysti, Džonatanai. Jau nemažai išmokai. Baigus vieną mokyklą laikas pereiti į kitą...

– Aš pasiruošęs, – pagaliau tarė Džonatanas.

9. Dabar, kai paliko žemę ir pakilęs virš debesų sparnas į sparną sklendė su dviem spindulingosiomis žuvėdromis, jis pastebėjo, kad ir jo paties kūnas ėmė švytėti taip pat kaip ir naujųjų pažįstamų. Naujasis kūnas skraidė nepalyginti tobuliau nei senasis... Netrukus Džonatanas pamatė, kad jo čia laukia ne mažesni mokslai už tuos, kuriuos jis buvo išėjęs žemėje. Bet mokymasis buvo kitoks. Čionykštės žuvėdros buvo jo bendramintės. Kiekvienai iš jų svarbiausia atrodė skraidyti. Tai buvo nuostabūs paukščiai. Kasdien visi jie valandų valandas praleisdavo ore tobulindami savo sugebėjimus.

10. Vieną rytą jiedu su Mokytoju ilgai treniravęsi nutūpė ant kranto pailsėti.

– Kurgi kitos žuvėdros? Kodėl čia jų tiek nedaug? – paklausė Džonatanas.

– Taip yra todėl, kad tu, Džonatanai, esi ypatingas paukštis, gal tik viena žuvėdra iš milijono yra tokia kaip tu...

Po mėnesio Džonatanas buvo pažengęs nepaprastai toli...

11. Laikui bėgant Džonatanas kartkartėmis vis sugaudavo save galvojant apie žemę, kurią kadaise paliko... Džonatanas Žuvėdra pasijuto tapęs mokytoju. Mokytoju, kuris savo meilę tegali išreikšti atskleisdamas tiesą kitai žuvėdrai, galbūt ieškančiai galimybės surasti savąjį kelią.

Žuvėdros tarė:

– Džonatanai, kartą jos jau atstūmė tave. Kodėl tau atrodo, jog bent viena iš tavo anų laikų pažįstamų žuvėdrų dabar ims tavęs klausyti? Žuvėdros, nuo kurių tu atsiskyrei, ir šiandien tebeklykauja pešdamosi dėl duonos trupinių...

Tačiau Džonatanas mąstė apie tai, kad žemėje galėtų atsirasti viena ar dvi žuvėdros, sugebančios pakilti aukščiau.

– Aš turiu grįžti, – pagaliau tvirtai apsisprendęs tarė Džonatanas.

III dalis

12. Žvalgydamasis aplink Džonatanas neskubėdamas suko ratais virš Tolimųjų Uolų...

Per tris mėnesius Džonatanas susirado septynis mokinius. Visi jie buvo atstumtieji, išvaryti į Tolimąsias Uolas, kur kažkada buvo ištremtas ir pats Džonatanas...

Dar po mėnesio Džonatanas nutarė, jog laikas grįžti į Būrį.

– Mes tam nepasiruošę! – sušuko vienas Džonatanos mokinių. – Niekas ten mūsų nelaukia. Juk mes atstumtieji!

– Mes turime teisę skristi kur panorėję ir būti tuo, kuo trokštame, – ramiai atsakė Džonatanas.

Sumišę mokiniai nežinojo nė ko griebtis. Būrio įstatymas skelbė, jog atstumtieji niekad neturi teisės grįžti...

13. Bet štai vieną rytą jie atskrido iš vakarų, išsirikiavę visi aštuoni. Įprasti klykavimai ir grumtynės dėl kasdienės duonos kąsnio Būryje staiga liovėsi. Visos žuvėdros įsistebeilijo į juos... Praėjo beveik valanda, kol Būriui buvo paskelbtas Vyriausiojo sprendimas: žuvėdra, prakalbusi su atstumtuoju, tą pat akimirką pati tampa atstumtąja...

14. Pasipraktikavę Džonatano mokiniai nusileisdavo ant smėlio pailsėti ir atidžiau įsiklausydavo į Džonatano žodžius. Po kurio laiko naktimis aplink ratu sutūpusius mokinius atsirasdavo dar vienas ratas – tai buvo smalsios žuvėdros, kurios valandų valandas klausydavosi mokytojo kalbų, o prieš aušrą pradingdavo, kad jų nepastebėtų kitos.

Po didžiojo Sugrįžimo praėjus vos mėnesiui viena Būriui priklausiusi žuvėdra peržengė nustatytą ribą ir pasiprašė išmokoma skraidyti... Po to dar viena ir dar viena...

Už tai kitos žuvėdros norėjo Džonataną užkapoti.

15. Vienas Džonatano mokinys paklausė:

– Nesuprantu, kaip tu gali mylėti paukščių minią, kuri ką tik buvo pasiryžusi tave užkapoti.

Džonatanas atsakė:

– Aišku, kad tokių paukščių aš nemyliu. Aš nemyliu neapykantos ir blogio, ir tai suprantama. Bet kiekvienoje žuvėdroje turi pratintis įžvelgti ką nors gera ir atskleisti tą gerį jai pačiai. Kai įpranti, toks elgesys teikia daug džiaugsmo.

(Atpasakota pagal: Richard Bach. *Džonatanas Livingstonas Žuvėdra*. Kaunas, 2000.)

B. Paprašykite vaikų įsivaizduoti, kad jie yra mokytojai, o Jūs esate mokinė(-ys). „Mokytojai“ turi užduoti kuo daugiau klausimų, kurie padėtų aptarti perskaitytą tekstą, patikrinti, ar „mokinys“ gerai suprato tekstą, kokia „mokinio“ nuomonė apie šį tekstą ir jo veikėjus.

C. Pasiūlykite vaikams nupiešti Džonataną Livingstoną Žuvėdrą ir kitas žuvėdras. Piešinyje turi atsispindėti tai, kuo Džonatanas skiriasi nuo kitų žuvėdrų.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Neskaitykite iškart viso teksto. Vaikams bus sunku įsiminti. Vieną dieną skaitykite tik vieną dalį. Užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ taip pat pateiktas šis tekstas, todėl kai perskaitysite istorijos pradžią, vaikams bus įdomu, kaip viskas klostysis toliau, ir galbūt jie patys *paskaitys* istorijos tęsinį. Arba paprašys tėvų paskaityti. Tai taip pat nėra blogai, nes padeda vaikams pamatyti, kaip įdomu mokėti skaityti ir kad mokėdamas skaityti gali daug ką sužinoti.

Kai perskaitysite vieną dalį, paprašykite vaikų įsivaizduoti, kad jie yra mokytojai, o mokytoja(-s) yra mokinė(-ys). „Mokytojai“ turi užduoti kuo daugiau klausimų, kurie padėtų aptarti perskaitytą tekstą, patikrinti, ar „mokinys“ gerai suprato tekstą ir ką apie tą tekstą mano. „Mokytojų“ klausimus būtinai užrašykite lentoje.

Klausimas kyla tada, kai įžvelgi tekste kokią nors *problemą*. Iškėlę visus įmanomus klausimus, jūs geriau *suprasite teksto prasmę, pagrindinę idėją*. Į klausimus nebūtina atsakinėti. Problema slypi jau pačiame klausime, ir atsakymas dažniausiai nieko nauja nebeapasako.

Šis pasakojimas alegorinis, todėl užduodami klausimus *ieškokite asociacijų* tarp žuvėdros ir žmogaus gyvenimo.

Analizuojant tekstą klausimai gali būti trijų rūšių:

1. Aptariantys tekstą klausimai. Pavyzdžiui: „Kas treniravosi atokiai nuo kranto?“, „Ko Džonatano paklausė mama?“, „Ką Džonatanui sakė tėtis?“ ir t. t. Atsakymai į tokius klausimus yra aiškiai pateikti tekste, tereikia juos surasti ir pacituoti. Deja, mokykliniuose vadovėliuose tokio tipo klausimai pasitaiko dažniausiai.

2. Analizuojantys ir interpretuojantys tekstą klausimai. Pavyzdžiui: „Kodėl Džonatanas šimtus kartų bandė prasklęsti palei pat vandens paviršių?“ Atsakymas į šiuos klausimus nėra tiesiogiai parašytas tekste. Jį reikia sugalvoti pačiam, tačiau pasinaudojant tik ta informacija, kuri yra pačiame tekste. Nereikia ieškoti jokios papildomos informacijos.

3. Klausimai, orientuoti į platesnį kontekstą arba problemą. Pavyzdžiui: „Ar ir apie žmogų galima pasakyti „nepaprastas“? O ką tai reiškia? Koks turi būti tas žmogus?“ Atsakant į šiuos klausimus reikia pasitelkti papildomą informaciją, kurios nėra tekste.

1 tipo klausimai padeda patikrinti, kaip vaikas įsiminė tekstą, 2 tipo klausimai padeda patikrinti, kaip mokinys suprato tekstą, o 3 tipo – kaip sugeba teksto

problemas susieti su platesniu kontekstu. Labiausiai skatinantys mąstymą yra 2 ir 3 tipų klausimai. Kartais tas pats klausimas gali būti kelių tipų. Skaitykite tekstą po vieną pastraipą (Jūsų patogumo dėlei pastraipos sunumeruotos) ir bandykite iškelti kaip galima daugiau klausimų.

Pavyzdžiui:

Galimi klausimai pirmai pastraipai (žinoma, Jūs jų galite sugalvoti daug daugiau ir daug įvairesnių):

1. Kodėl Džonatanas lavinosi vienas? (2 tipo klausimas)
2. Ką reiškia „nepaprastas paukštis“? (2 ir 3 tipų klausimas)
3. Ar ir apie žmogų galima pasakyti „nepaprastas“? O ką tai reiškia? Koks turi būti tas žmogus? (3 tipo klausimai)
4. Ar gerai, kad yra tokių „nepaprastų“ žmonių? Kodėl? (3 tipo klausimas)
5. Kodėl dauguma žuvėdrų skraidyti pramoksta tik tiek, kad galėtų susirasti maisto? Kodėl jos nenori dar geriau išmokti skraidyti? (2 ir 3 tipų klausimai)
6. Kodėl daugumai žuvėdrų svarbu ne skrydis, o maistas? (2 ir 3 tipų klausimas)
7. Kodėl atsiranda tokių žuvėdrų kaip Džonatanas, kurioms svarbu ne tik maistas, bet ir skrydis? (3 tipo klausimas)
8. Kodėl žuvėdros nemėgo Džonatano? (1 ir 2 tipų klausimas)
9. Kaip Džonatano poelgį vertino tėvai? (1 tipo klausimas)
10. Kodėl nuliūdo Džonatano tėvai? (1 ir 2 tipų klausimas)
11. Kaip Džonatanas leido kiauras dienas? (1 tipo klausimas)
12. Kodėl Džonatanas šimtus kartų bandė prasklęsti palei pat vandens paviršių? (2 tipo klausimas)

Galimi klausimai antrai pastraipai:

1. Ko Džonatano paklausė mama? (1 tipo klausimas)
2. Kodėl mama norėjo, kad Džonatanas būtų toks kaip visos Būrio žuvėdros? (2 tipo klausimas)
3. Ką reiškė būti tokiam kaip visos Būrio žuvėdros? (2 tipo klausimas)
4. Ką patarė Džonatanui tėvas? (1 tipo klausimas)
5. Kodėl tėvui atrodė, kad Džonatanas nori mokytis? (2 tipo klausimas)
6. Kodėl tėvui atrodė taip svarbu išmokyti susirasti maisto? (2 tipo klausimas)
7. Ką reiškia: „Vien skraidymu sotus nebūsi...“ O ko reikia, kad būtum sotus? (3 tipo klausimai)

Galimi klausimai trečiai pastraipai:

1. Kodėl kelias dienas Džonatanas stengėsi elgtis taip kaip kitos žuvėdros? (2 tipo klausimas)
2. O kaip elgėsi kitos žuvėdros? (1 tipo klausimas)
3. Kodėl Džonatanas negalėjo ilgai šitaip tvirti? (2 tipo klausimas)
4. Ar būna tokių žmonių, kurie stengiasi elgtis kaip visi, tačiau ilgai neištveria ir vėl pradeda elgtis savaip? (3 tipo klausimas)
5. Kodėl Džonatanas buvo alkanas, bet laimingas? (2 tipo klausimas)
6. Ar ir žmonės gali būti alkani, bet laimingi? (3 tipo klausimas)
7. Kodėl Džonatanas vis pliumptelėdavo į vandenį? (1 tipo klausimas)
8. Kodėl Džonatanas vis bandė ir bandė? (1 ir 2 tipų klausimas)
9. Kodėl Džonatanui galų gale pavyko pasiekti tikslą? (1 ir 2 tipų klausimas)
10. Ar būna taip, kad ir žmonės ką nors bando daugybę kartų, kol jiems galų gale pavyksta? (3 tipo klausimas)

Galimi klausimai ketvirtai pastraipai:

1. Kodėl Džonatanas vėl treniravosi? (2 tipo klausimas)
2. Ar būna taip, kad ir žmonės ko nors pasiekia, bet ir vėl treniruoja? Kodėl jie taip daro? (3 tipo klausimai)
3. Kodėl Džonatanas negalėjo sustoti? (1 tipo klausimas)
4. Kodėl Džonatanas skrodė per pusryčiaujančių žuvėdrų Būrį? Kodėl jis nesustojo? (1 tipo klausimai)
5. Ar kartais ir žmonės padaro ką nors tik todėl, kad nežino, kaip sustoti? (3 tipo klausimas)
6. O jei būtų galėjęs sustoti, ar būtų sustojęs? Kodėl? Gal jis nesustojo todėl, kad norėjo pasipuikuoti prieš kitas žuvėdras? (2 tipo klausimai)
7. Kas tai yra „Likimo Žuvėdra“? Ar ir žmonės saugo kažkokios „likimo žuvėdros“? (3 tipo klausimai)

Galimi klausimai penktai pastraipai:

1. Kodėl Džonatanas jautėsi nugalėtojas? (1 tipo klausimas)
2. Kodėl Džonatanas galvojo, kad kitos žuvėdros, sužinojusios apie jo pasiekimą, pames iš džiaugsmo galvas? (2 tipo klausimas)
3. Kodėl Džonatanas norėjo pats būti laisvas ir kitas žuvėdras padaryti laisvas? (2 ir 3 tipų klausimas)
4. Kodėl Džonatanas manė, kad ir kitos žuvėdros nori išmukti skraidyti ir būti laisvos? (2 ir 3 tipų klausimas)

5. Ar kitos žuvėdros apsidžiaugė Džonatano sėkme? (1 tipo klausimas)
6. Kodėl neapsidžiaugė? (2 tipo klausimas)
7. Ką reiškė stovėti Tarybos rato viduryje? (1 tipo klausimas)
8. Ar ir žmonės kartais rengia tokius „teismus“? (3 tipo klausimas)
9. Kodėl, Džonatano manymu, jis buvo iškviestas į rato vidurį? (1 tipo klausimas)
10. Ar Džonatanas norėjo garbės? O ko norėjo? (1 tipo klausimai)
11. Kodėl Džonatanas norėjo kitiems perduoti tai, ką mokėjo? (2 tipo klausimas)
12. Ar ir tarp žmonių būna tokių, kurie nori perduoti kitiems tai, ką žino patys? (3 tipo klausimas)
13. Ar įmanoma išmokyti kitus ir perduoti jiems tai, ką moki ar žinai pats? (3 tipo klausimas)

Galimi klausimai šeštai pastraipai:

1. Kodėl Džonatanas su noru žengė į rato vidurį? (1 tipo klausimas)
2. Ar tokios gentainių reakcijos į savo žygdarbį tikėjosi Džonatanas? (1 tipo klausimas)
3. Ar ir žmonėms būna taip, kad jie tikisi vienokio įvertinimo, o susilaukia visai kitokio? (3 tipo klausimas)
4. Ar Džonatanas tikrai elgėsi neapgalvotai ir neatsakingai? (2 tipo klausimas)
5. Kodėl jis elgėsi taip neatsakingai? (2 tipo klausimas)
6. Jei neapgalvotai ir neatsakingai elgiesi norėdamas padaryti kitiems tik gera, ar tai sumažina kaltę? (3 tipo klausimas)
7. Ar ir žmonių šeimos turi savo tradicijas? (3 tipo klausimas)
8. Ar visada nepaisyti tradicijų yra blogai? (3 tipo klausimas)
9. Kodėl nuo Džonatano nusisuko visos žuvėdros? (2 tipo klausimas)
10. Ar ir žmonės nusisuka nuo prasikaltusių žmonių? Kodėl? (3 tipo klausimai)

Paprašykite vaikų pagal šį pavyzdį sugalvoti klausimus II ir III dalims.

Dalis ir visuma

KOSTAS, PLAUKAI IR MINTYS

D A L I S

Istorija:**KOSTAS, PLAUKAI IR MINTYS**

Kostas žinojo, kad rankos yra jo kūno dalys. Ir kojos. Ir ausys. Ir plaukai. Bet vieną dieną, kirpykloje, kai nukirpti Kosto plaukai jau mėtėsi ant grindų, Kostas nuliūdo. Kostui nepatiko, kad jo kūno dalys mėtosi ant grindų ir, dar blogiau, kad jos tuoj bus įmestos į šiukšlių dėžę!

Kostas nusprendė:

– Visiems sakysiu, kad mano plaukai nėra mano kūno dalis.

Kitą dieną buvo dar blogiau. Kostas visą dieną keikėsi ir visus pravardžiavo. Todėl jau vakare niekas su Kostu nebenorėjo šnekėtis.

Kostas nusprendė:

– Visiems sakysiu, kad mano žodžiai nėra mano dalis. Įvairiausi žodžiai patys kada tik nori šokinėja man iš burnos ir visus įžeidinėja. Ką gi aš galiu padaryti?

Vakare Kostas norėjo miego, bet vis galvojo apie šią keistą dieną.

Kostas nusprendė:

– Mintys juk nėra mano kūno dalis. Tačiau jos lenda į galvą, lyg norėtų tapti mano dalimi!

1 pratimas

A. Maždaug prieš 2400 metų gyveno toks Demokritas. Tais laikais visiems protingiems žmonėms buvo labai įdomu, iš ko sudaryti visi daiktai, reiškiniai, iš ko viskas pasaulyje sudaryta.

Iš ko sudarytas pasaulis, bandė paaiškinti ir Demokritas. Jis manė, kad viskas yra sudaryta iš atomų.

Visa ko pradžia yra atomai. Atomai – tai labai mažos, pačios mažiausios, dalelės, kurių jau nebegali padalyti į dar mažesnes daleles. Viskas atsiranda ir yra sudaryta tik iš atomų, o mirę ar sunykę visi daiktai vėl virsta daugybe mažų atomų. Po kiek laiko iš tų atomų susidaro jau kiti daiktai.

Tie atomai yra labai keisti – jų negali nei pamatyti, nei išgirsti, nei pauostyti, nei paragauti, nei paliesti. Jų buvimą gali suvokti tik protu.

Atomų yra be galo daug, tačiau jų nei daugėja, nei mažėja. Niekada neatsiranda naujų atomų ir niekada neišnyksta nė vienas atomas. Išnyksta tik iš atomų sudaryti daiktai, o atomai tuomet sudaro kitus daiktus.

Atomai nuolatos juda. Sudarydami kokį nors daiktą, atomai juda vienas nuo kito labai mažais atstumais, todėl tas daiktas yra tvirtas ir neišyra. O kai atomai nutolsta vienas nuo kito, daiktas suyra. Pavyzdžiui, nukritusi stiklinė sudūžta todėl, kad susijungusios atomų grupės, sudarančios stiklinę, nutolsta viena nuo kitos ir sudaro paskiras atomų grupeles – šukes.

Mes daiktus matome tik todėl, kad nedidelė dalis atomų atsiskiria nuo to daikto, skrenda per orą ir per akis patenka į mūsų galvą. Skrisdami oru atomai išlaiko tokią formą, koks yra pats daiktas. Taip mes daiktus pamatome ir suvokiame. Kai geras oras ir nėra vėjo, tas perėjimas būna greitas ir be kliūčių. Rudenį audringas oras dažnai sumaišo ir išmuša iš kelio vaizdus, jie darosi neryškūs, išblukę ir silpni. Įvairius garsus girdime tik todėl, kad nuo juos skleidžiančio daikto atskyla grupelė atomų ir įlenda mums į ausis. Užuožiame todėl, kad nuo kvapus skleidžiančio daikto atitrūkę atomai įlenda mums į nosis.

(Atpasakota remiantis *Filosofijos istorijos chrestomatija*. Antika. Vilnius, 1977, p. 80–93.)

B. Paklauskite vaikų:

1. Ką tu apie tai manai?
2. Ar sutinki, kad viskas pasaulyje yra sudaryta iš atomų?
3. O jei viskas sudaryta ne iš atomų, tai iš ko?
4. O gal tu manai, kad skirtingi daiktai yra sudaryti iš skirtingų medžiagų? Pavyzdžiui, karvė sudaryta iš kaulų ir mėsos, o saldainiai – iš grietinės ir cukraus?
5. Tačiau iš ko tuomet sudaryti kaulai, mėsa, grietinė ir cukrus?
6. Tekste parašyta, kad atomų negali nei pamatyti, nei išgirsti, nei pauostyti, nei paragauti, nei paliesti. Jus gali suprasti tik protu. Kaip tu manai, ką tai reiškia? Gal tu žinai dar kokių dalykų, kurių irgi negali nei pamatyti, nei išgirsti, nei pauostyti, nei paragauti, nei paliesti?

C. Pasiūlykite vaikams nupiešti save, sudarytą iš mažų dalelių – atomų. Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Jau prieš 2400 metų žmonėms rūpėjo *dalies ir visumos santykis*, t. y. rūpėjo išsiaiškinti, iš kokių dalelių sudaryta viskas pasaulyje. Gal tai bus įdomu ir vaikams? Šiame pratime pateikta tik viena teorija, o jau ir tais laikais jų buvo keletas. Filosofai ieškojo bendro pasaulio pagrindo, t. y. medžiagos, iš kurios viskas pasaulyje sudaryta. Vieni sakė, kad ta medžiaga – tai vanduo, kiti – kad oras, treči – kad ugnis. Demokritas manė, kad viskas sudaryta iš atomų. Jie visi skirtingai vadino tą medžiagą, tačiau visi sutarė, kad ta medžiaga yra pastovi ir nekintanti, jos nei daugėja, nei mažėja. Keičiasi tik iš jos susidarę kūnai ir reiškiniai.

Vaikai turės *suprasti tekstą ir pačią problemą*, o norėdami toliau diskutuoti turės *įsiminti tekstą*. Mąstyti reikės *abstrakčiai*, nes iš ko sudaryti daiktai, nepatikrinsi (smulkiausių detalių negali apčiuopti jauslėmis!). Vaikai turės prisiminti ir daugiau tokių jauslėmis neapčiuopiamų dalykų. Pavyzdžiui, mūsų mintys. Jų buvimą gali suprasti protu, o pamatyti ar užusti negali (gali pamatyti ar išgirsti tik minčių išraišką). Taip pat negali pamatyti ir jausmų ar emocijų, pavyzdžiui, laimės arba meilės (gali pamatyti tik jų pasireiškimą, pavyzdžiui, įsimylėjusį žmogų ar jo veiksmus, bet pačios meilės niekas niekada nėra matęs). Plačiau apie tai skaitykite dalyje „Jausmai ir emocijos“.

Visai nesvarbu, ar vaikai sutiks, kad viskas sudaryta iš atomų, ar ne, ir nesvarbu, ar rasite galutinius atsakymus į klausimus. Svarbu, kad vaikai pagalvotų, išsakytų ir *argumentuotų* savo nuomonę, mokėtų *paklausti* vieni kitų, pasitikslinti, jei nesuprato kito nuomonės.

Pasiūlykite vaikams *nupiešti* save, sudarytą iš atomų. Prašykite piešti tik taškeliais. Vaikų piešiniai primins puantilistų piešinius (puantilistai – tai dailininkai, „piešiantys“ taškučiais. Prancūzų kalbos žodis *pointe* reiškia „taškas, smaigalys“. Puantilistų tapybos pavyzdys pateiktas užduočių knygoje „Filosofija vaikams“, *Georges Seurat, Sekmadienio popietė Gran Žato saloje*). Teorija, kad viskas yra sudaryta iš vienos medžiagos (nesvarbu, kaip ją pavadinsi), yra giluminis *tolerancijos* pagrindas. Ši teorija sako, kad mes visi iš esmės esame vienodi, nes visi sudaryti iš tos pačios medžiagos. Taigi nėra jokio pagrindo diskriminacijai, kitų žeminimui.

2 pratimas

Šiame pratime pateikta vienuolika žodžių eilučių. Kiekvienoje eilutėje trys žodžiai priklauso vienai grupei, o vienas žodis yra visiškai skirtingas ir nedera prie visumos. Paklauskite vaikų:

- A. Koks žodis pagal prasmę ar reikšmę netinka prie kitų trijų žodžių? Kodėl taip manai?
- B. Pagal kokią savybę sugrupuoti arba kokią grupę sudaro likę trys daiktai ar sąvokos?
1. Lova, raktas, spinta, stalas.
 2. Slyva, vyšnia, kriaušė, trešnė.
 3. Bėgti, sėdėti, eiti, važiuoti.
 4. Raudonas, riešutas, raketa, molis.
 5. Kamuolys, arbūzas, bulvė, dėžė.
 6. Žolė, debesis, eglė, agurkas.
 7. Silkė, medus, šokoladas, cukrus.
 8. Langas, kojinė, elektros lemputė, stiklinė.
 9. Du, keturiolika, septyni, trys.
 10. Erelis, strutis, višta, pingvinas.
 11. Upė, jūra, ežeras, tvenkinys.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Tai dažna loginių žaidimų ar intelekto testų užduotis, parodanti, kaip žmogus moka išskirti daiktus ar sąvokas, netinkančias prie bendros visumos, konteksto. Kiekvienoje eilutėje trys žodžiai yra iš tos pačios srities ir sudaro tam tikrą visumą, grupę, pavyzdžiui, baldų, uogų ar kt. daiktų grupes. Vienas žodis yra iš kitos srities. Jis aiškiai „iškrinta“ iš visumos. Pavyzdžiui, pirmoje eilutėje išvardyti trys baldai, o vienas (raktas) – ne. Antroje – trys uogos ir viena (kriaušė) – ne. Norint išsiaiškinti, kokią grupę sudaro daiktai, pirmiausia reikia palyginti daiktus ar sąvokas ir išskirti vieną savybę, kurią trys daiktai turi, o ketvirtas – ne. Pavyzdžiui, trečioje eilutėje trys žodžiai nurodo veiksmą, o vienas (sėdėti) – statišką būseną. Ketvirtoje trys žodžiai prasideda „r“ raide, o vienas (molis) – ne. Penktoje eilutėje trys išvardyti daiktai yra tos pačios formos – apvalūs, o ketvirtas (dėžė) – ne. Šeštoje eilutėje trys minimi daiktai yra tos pačios spalvos (žali). Septintoje – to paties skonio (saldūs). Aštuntoje – padaryti iš tos pačios medžiagos (stikliniai).

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Devintoje eilutėje trys skaičiai yra iš pirmos dešimties, o ketvirtasis – iš antros. Sunkiausia yra dešimta eilutė. Visi keturi žodžiai yra pavadinimai paukščių, tačiau trys paukščiai nemoka skraidyti ir tik vienas (erelis) moka. Kartais keletą žodžių pagal skirtingas savybes galima išskirti iš kitų žodžių. Pavyzdžiui, vienuoliktoje eilutėje galima išskirti žodį „upė“, nes ji teka, o visi kiti nurodyti vandens telkiniai – ne. Arba „jūra“, nes ji sūri, o kiti trys vandens telkiniai – ne. Arba „tvenkinys“, nes tai vienintelis iš keturių išvardytųjų dirbtinis telkinys. Kiekvieną kartą paprašykite vaikų *pagrįsti savo atsakymą*, t. y. pasakyti savybę, pagal kurią, jų manymu, yra sugrupuota. Rasti tą savybę kartais yra sunku, todėl šis pratimas reikalauja ir moko *pastabumo*. Neskubėkite, leiskite vaikams pagalvoti. Iš pradžių galite užduoti pagalbinis klausimus, pavyzdžiui: „Kuo skiriasi erelis nuo vištos arba nuo stručio?“

3 pratimas

Lietuvių kalba

A. Stilius – tai tam tikras kalbėjimo būdas, rūšis, maniera. Paaiškinkite vaikams, kad gali būti įvairių kalbos stilių.

Romantiškasis – *iškilingas stilius*, kai viskas pateikiama perdėtai, su patosu, pavyzdžiui:

Mieli ir brangūs ponai! Nebegaliu išverti, kaip noriu Jums, gerbiamieji, su didžiausiu džiaugsmu pranešti šią puikią ir nuostabią naujieną! Vakar vakare, žavingai čirškiant žvirbliams ir ilgesingai kvarkiant varlėms, lėtai vaikščiodamas nuostabiai mėlyno ežero pakrante, po sena didinga pušimi visiškai netikėtai radau mažą, bet beprotiškai gražų ir nepakartojamą kankorėžį!

Didžiai Jus gerbiantis ir be galo mylintis Jonas.

„Sausas“ – *oficialusis stilius*, kai informacija išdėstoma glaustai, kai nėra jokių nereikalingų žodžių, pavyzdžiui:

Ponai, pranešu Jums naujieną – vakar vakare ežero pakrantėje, po pušimi, radau kankorėžį.
Jonas

Kasdienis stilius, kai laikomasi vidurio, t. y. kai informacija pateikiama be įmantrių žodžių, tačiau ir ne taip sausai kaip rašant ar kalbant oficialiu stiliumi, pavyzdžiui:

Mieli ponai, noriu Jums pranešti naujieną. Vakar vakare čirškiant žvirbliams ir kvarkiant varlėms vaikščiodamas ežero pakrante po sena pušimi netikėtai radau mažą, bet gražų kankorėžį.

Jonas

B. Pasiūlykite vaikams parašyti laišką močiutei. Tegul praneša apie tai, kad atvažiuoja pas ją vasaroti. Vaikai gali rašyti vienu kuriuo nors stiliumi arba tris skirtingų stilių laiškus.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kiekvieną kartą kalbėdami mes kalbame tam tikru stiliumi – kartais rimtu, o kartais humoristiniu, miesto ar kaimo, iškilmingu ar kasdieniu.

Perskaitykite ar išklaukite tekstą, įsigilinę į jo visumą, galime pasakyti, koks šio teksto stilius. Stilius (*visuma*) priklauso nuo to, kokie žodžiai (*daly*s) vartojami – ar iškilmingi, ar, atvirkščiai, oficialūs. Jau pamačius keletą teksto žodžių, galima spėti, koks yra viso teksto stilius. Pavyzdžiui, jei tekste yra žodžiai „nuostabiausias“, „nepakartojamas“ ar kitų hiperbolizuotų žodžių, galime teigti, kad tai – romantiškasis stilius. Tokiu stiliumi visus raštus, laiškus rašydavo XVIII–XIX amžiaus didikai. Oficialusis stilius išpopuliarėjo XX a., ypač tarnybiniuose raštuose.

Paskaitykite vaikams skirtingų stilių pavyzdžių, paskui pasiūlykite patiems vaikams *sukurti* laiškus, *pakalbėti įvairiais stiliais*. Vaikai turbūt dar nemokės taip gerai rašyti, todėl laiškus jie gali tiesiog *papasakoti*.

Žinoma, čia nėra aptarti visi įmanomi kalbos stiliai, tačiau pirmai pažinčiai su žodžiu „stilius“, bandymui *suprasti, ką šis žodis reiškia*, vaikams užteks ir trijų pavyzdžių.

4 pratimas

Lietuvių kalba

1. Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų žodžių, kurių pirma raidė yra
2. Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų žodžių, kurių antra raidė yra
3. Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų žodžių, kurių paskutinė raidė yra
4. Paprašykite vaikų, kad jie pasakytų, iš kokių raidžių susideda žodžiai:

1. Aš	6. Pijus	11. Figūra
2. Upė	7. Voras	12. Kometa
3. Ožys	8. Nosis	13. Herbas
4. Lova	9. Būdas	14. Citrina
5. Zylė	10. Niūrus	15. Ekskavatorius

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kalba susideda iš žodžių, o žodžiai – iš raidžių. Jeigu paskiras žodžio *dalį* (raides) neteisingai *sujungsime į visumą, visumą* (žodis) gali būti gramatiškai klaidinga. Šis pratimas ugdo *pastabumą* – viena praleista raidė gali visiškai pakeisti žodį. Pratimą atlikite žodžiu. Jei vaikai įpras iš klausos nustatyti, iš kokių raidžių susideda žodis, vėliau jiems bus lengviau rašyti. Neskubėkite, leiskite vaikams bandyti keletą kartų, ypač atliekant 4 užduotį. Tik tuo atveju, jei vaikams nesisėks teisinga eilės tvarka pasakyti raidžių, žodžius užrašykite lentoje arba patiems vaikams pasiūlykite *užrašyti* žodžius. Pradėkite nuo lengvesnių trumpų žodžių. Galite pateikti vaikams ir kitų žodžių, tačiau šiame pratime pasiūlytuose žodžiuose yra visos lietuviškos raidės (išskyrus nosines).

5 pratimas

Pasaulio pažinimas: geografija

1. Užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ pateiktame pasaulio žemėlapyje parodykite vaikams įvairius žemynus. Paklauskite vaikų, ką jie žino apie Europą, Afriką, Aziją, Australiją, Ameriką, jų gyventojus, gamtą.
2. Užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ pateiktame Europos žemėlapyje parodykite vaikams įvairias šalis. Paklauskite vaikų, ką jie žino apie tas šalis. Gal turi kokioje užsienio valstybėje giminių, gal yra matę laidų per televizorių ar yra patys kokioje šalyje buvę. Paklauskite apie tų šalių augalus ir gyvūnus, gyventojus, jų papročius.
3. Užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ pateiktame Lietuvos žemėlapyje parodykite vaikams įvairius miestus. Paklauskite vaikų, kokiuose miestuose jie yra buvę, kokie Lietuvos miestai jiems labiausiai patinka ir kodėl.

Pasiūlykite vaikams nupiešti pasaulio žemėlapi ir jame pažymėti Lietuvą, o Lietuvoje – savo miestą.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Žemynai yra *visumos* – pasaulio – *dalys*. Šalys yra žemynų dalys, o miestai – šalių dalys. Vaikai turės *prisiminti, ką žino* apie įvairias šalis, ir papasakoti kitiems. Vaikai tikrai bus girdėję žemynų ar šalių pavadinimų, tik galbūt nežinos, kokioje pasaulio vietoje jos yra. Šio pratimo tikslas – suteikti vaikams *geografinių žinių*, išmokyti *orientuotis žemėlapyje*. Atsineškite ir leiskite vaikams pažiūrėti knygų apie šalis ar žemynus.

Aštuntame dalies „Panašumai ir skirtumai“ pratime kalbėjote apie įvairių rasių vaikus. Dabar galite prisiminti savo pokalbį. Paklauskite vaikų, gal jie žino, kokiuose žemynuose gyvena kurios rasės ar tautos žmonės.

Pamokos pabaigoje pasiūlykite vaikams *nupiešti* pasaulio žemėlapi. Ar piešiant leisti žiūrėti į tikrąjį žemėlapi ar ne, nuspręskite jūs. Svarbu, kad vaikai pavaizduotų kuo daugiau pasaulio dalių – žemynų, šalių, miestų ar vandens telkinių.

6 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija

A. Paskaitykite vaikams istoriją:

Maždaug prieš du tūkstančius metų Lietuvos teritorijoje susiformavo baltų gentys (dar vadinamos aisčių gentimis). Žmonės gyveno bendruomenėmis, o keletas bendruomenių sudarė gentį. Keletas genčių sudarė Žemę, kurią valdė kunigaikštis. Žemės viduryje stovėjo gynybine tvora aptvertas Piliakalnis, kuriame priešams užpuolus slėpdavosi ir kunigaikštis, ir paprasti žmonės. Šalia Piliakalnio stovėjo Alkakalnis, kur žmonės meldavosi, aukodavo dievams. Baltai buvo pagonys, tikėjo ir garbino gamtos dievus: dangaus dievą Perkūną, Žvėrių viešpatį, Vandenių viešpatį ir kitus.

Baltų gentys turėjo stiprias piliis, gerus ginklus, o pajūryje gyvenusios gentys – irklinių ir burinių laivų. Kai kurie laivai buvo net 17 metrų ilgio, o į grobikiškus žygius Švedijon ir Danijon išplaukdavo apie tris šimtus baltų laivų.

Tais laikais žmonės dirbo žemę, augino gyvulius – avis, ožkas, kiaules. Baltų gentys buvo stiprios ir turtingos, prekiaavo su daugeliu Europos kraštų. To meto kronikose rašoma: „Aistija labai didelė. Joje daug pilių ir kiekvienoje yra kunigaikščių. Tenai labai daug medaus ir žuvų“.

Bet Europoje buvo neramu. Po ją bastėsi hunai, slavai. XII amžiuje baltų gentis pradėjo puldinėti vokiečiai, jie norėjo atimti žemes ir turtus. Baltų genčių žmonės vokiečiai norėjo paversti katalikais. Norėdamos apsiginti nuo priešų, gentys pradėjo jungtis. Vienos genties kunigaikštis, kurio vardas buvo Mindaugas, kai kuriuos kunigaikščius įkalbino gražiuoju, o kitus jėga privertė sujungti savo žemes, ir XIII amžiuje sukūrė Lietuvos valstybę. 1253 metais Mindaugas kartu su žmona Morta buvo karūnuotas Lietuvos karaliumi. Mindaugą vokiečiai vis dėlto privertė krikštytis ir tapti kataliku, bet Lietuvos valstybė buvo išsaugota, o Mindaugas buvo pirmas ir paskutinis Lietuvos karalius.

Nuo XIII amžiaus iki šių laikų Lietuvos valstybei teko patirti daugybę karų – ir su rusais, ir su švedais, ir su lenkais, ir su vokiečiais. Lietuva tai būdavo nepriklausoma, tai vėl kas nors ją užkariaudavo. Paskutinį kartą savo nepriklausomybę Lietuva atgavo 1990 m. kovo 11 d.

(Atpasakota pagal: A. Butrimas. *Lietuvos istorija*. Vilnius, 1993, p. 37–68.)

B. Paklauskite vaikų:

1. Ar šitam pasakojimui tinka posakis „stiprybė vienybėje“?
2. Kaip manai, jei baltų gentys nebūtų susijungusios į Lietuvos valstybę, ar jos būtų išlikusios iki šių dienų?
3. Ar Lietuvos teritorija dabar yra vienalytė, ar susiskaldžiusi į įvairias dalis?
4. Istorijoje yra buvę daugybė atvejų, kai viena valstybė užkariaudavo kitą valstybę ir paversdavo ją savo valstybės dalimi. Gal žinai tokių atvejų?
5. Ar tokios „sajungos“, kai viena valstybė užgrobia kitą ir ima valdyti ją kaip savo teritoriją, yra ilgalaikės? Kodėl?
6. Ar ilgalaikės sąjungos, į kurias šalys jungiasi savo noru? Kodėl?
7. Gal žinai, kokios valstybės buvo užkariavusios Lietuvą? Iš kokios sąjungos Lietuva išsivadavo 1990 metais?
8. Lietuva šiuo metu siekia įstoti į Europos Sąjungą. Kaip manai, kodėl?

C. Paprašykite vaikų pratęsti teiginius:

1. Baltų gentys XIII amžiuje susijungė ir sudarė Lietuvos valstybę, panašiai kaip ir... .
2. 1990 metais Lietuva tapo nepriklausoma, panašiai kaip ir... .
3. Baltų gentys XIII amžiuje susijungė ir sudarė Lietuvos valstybę, o Lietuva dabar siekia susijungti... .

D. Pasiūlykite vaikams nupiešti (arba suvaidinti) vienintelio Lietuvos karaliaus Mindaugo ir jo žmonos Mortos karūnavimo ceremoniją.

Paprašykite smulkiai nupiešti visas pobūvio detales. Juk šiam įvykiui iškilmingumo suteikė daugybė detalių. Kur viskas vyko? Kaip atrodė karalių drabužiai? Kaip atrodė karūna? O rūmai ir baldai? Ar daug Mindaugas turėjo tarnų? Ar daug svečių prisirinko į karūnavimo šventę? Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pasikalbėkite apie tai, kaip valstybės jungiasi (į *visumą*), kaip vėl suskyla į paskiras žemes (*dalys*) ir kokią tai turi įtaką valstybių raidai ir išlikimui. Juk stipriausia šio meto valstybė – JAV – taip pat yra daugybės valstijų sąjunga. Europos valstybės, taip pat ir Lietuva, irgi stengiasi susijungti, suprasdamos, kad tik taip galima užtikrinti savo saugumą ir išlaikyti savo identitetą. Atkreipkite vaikų dėmesį, kad yra didžiulis skirtumas, ar sąjungos sudaromos prievarta, ar savanoriškai, visoms šalims sutinkant.

Paklauskite vaikų, ką jie žino apie įvairias valstybių sąjungas, paprašykite *pateikti pavyzdžių*. Pasiūlykite vaikams paklausti apie tai tėvų ir senelių, o kitą pamoką *papasakoti*, ką iš jų išgirdo. Taip vaikai mokysis *savarankiškai ieškoti informacijos*. Valstybes, kurios dalyvavo sąjungose, galite *parodyti žemėlapyje*. Pratimo C dalis moko *rasti asociacijas*. Diskutuodami paskatinkite vaikus kalbėti tokiais sakiniais: „Įvyko tai ir tai, panašiai kaip kažkada arba kažkur įvyko tai ir tai“. (Plačiau apie asociacijas galite paskaityti dalies „Priešingos reikšmės žodžiai“ vienuoliktame pratime.) Asociacijos nebūtinai turi būti istorinės. Gali būti ir „gyvenimiškos“ (pvz., baltų gentys XIII a. susijungė ir sudarė Lietuvos valstybę, panašiai kaip ir mano tėvai susituokė ir sudarė šeimą).

Šis pratimas padės vaikams susipažinti su Lietuvos istorija. Pasiūlykite vaikams *nupiešti* arba *suvaidinti* Mindaugo karūnavimo ceremoniją. Vaikai turės *sukurti*, kaip viskas vyko ir atrodė, nes jokių tikrų žinių apie tai nėra. Tik neleiskite jiems *nukrypti nuo realybės*. Pavyzdžiui, Mindaugas tikrai negalėjo į savo šventę atvažiuoti „Mersedesu“, o Morta negalėjo būti pasipuošusi trumpu sijonėliu. Paprašykite vaikų, kad jie pakomentuotų savo piešinius, o nuomones *argumentuotų*. Skatinkite vaikus *klausti*.

7 pratimas

Pasaulio pažinimas: anatomija

Etika

A. Paprašykite vaikų nupiešti, iš kokių dalių sudaryti:

1. Stalas.
2. Namas.
3. Pats vaikas.

Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

B. Aptarkite šią užduotį. Paklauskite vaikų:

1. Ar nupiešei visas stalo ir namo dalis?
2. Ar nupiešei visas savo kūno dalis?
3. Kaip manai, ar rankos ir kojos yra tavo dalis? Kodėl? Ar jas nupiešei?
4. Kaip manai, ar tavo galva yra tavo dalis? Kodėl? Ar ją nupiešei?
5. Kaip manai, ar tavo mintys yra tavo dalis? Kodėl? Ar be savo minčių tu vis dar būtum tu? Ar nupiešei savo mintis?
6. Kaip manai, ar eilėraščiai, kuriuos tu moki, yra tavo dalis? Kodėl? Ar juos nupiešei?
7. Kaip manai, ar tai, ką tu žinai ir moki, yra tavo dalis? Kodėl? Ar tai nupiešei?
8. Kieno dalis buvo sunkiau piešti – stalo, namo ar savo kūno dalis? Kodėl?

C. Pasiūlykite vaikams papildyti savo piešinius trūkstantomis detalėmis (ypač tą piešinį, kuriame vaizduojamas pats vaikas).

Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Lengva nupiešti daiktų *sudedamąsias dalis*, nes jos akivaizdžiai matyti. Žmogus nėra toks paprastas kaip stalas. Daug sudėtinių žmogaus dalių nesimato. Visų pirma tai vidaus organai, kuriuos gali nupiešti vaikai. Gal kai kurie nors apytikriai žinos ar prisimins, kur yra smegenys ar skrandis. Kai apžiūrėsite vaikų piešinius, pažiūrėkite ir aptarkite skeleto ir vidaus organų iliustracijas, pateiktas užduočių knygoje „Filosofija vaikams“. Tegu vaikai pasitikrina, ar teisingai nupiešė savo piešinius. Leiskite vaikams surasti savo kūne vietą, kur yra vienas ar kitas organas.

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Etikos pamokoje aptarkite, ar žmogaus mintys, tai, ką jis žino, yra jo dalis ar ne? Gal vaikai pasiūlys ir kitų „dvasinių“ kūno dalių. Nesvarbu, ar rasite bendrą atsakymą. Šio pratimo tikslas – atkreipti vaikų dėmesį, kad daiktas tėra tam tikrų detalių suma, o žmogus vien sudėjus krūvon jo galvą, rankas ir kojas dar nebus tikrasis žmogus. Žmogaus visumą sudaro kur kas daugiau nei kūnas. Kas tas „daugiau“? Vaikai tai gali įvardyti, kaip tik nori – siela, dvasia ar kt. Svarbu ne rasti pavadinimą, o suprasti, kad tas kažkas yra „daugiau nei kūnas“. Šis pratimas padės *suvokti savo tapatybę, unikalumą*. Leiskite vaikams ginčytis, tik kiekvieną kartą paprašykite *argumentuoti* savo teiginius, užduoti draugams patikslinančius *klausimus* (plačiau apie klausimus skaitykite dalyje „Klausinėjimas“). Šis pratimas padės lavinti *vaizduotę ir abstraktųjį mąstymą*, nes vaikai turės *nupiešti* ne daiktus, o savo mintis, eilėraščius, kuriuos moka, ir taip toliau.

8 pratimas

Etika

A. Paprašykite vaikų, kad jie papasakotų:

1. Kokį nors įvykį ar atsitikimą, kai tu buvai tik nedidelė, nereikšminga to įvykio dalis. Pavyzdžiui, apie futbolo rungtynes, kurias tu stebėjai stadione. Visai nesvarbu, ar tu ten buvai, ar ne – varžybos vis tiek būtų įvykusios. Jokios reikšmės rungtynių eigai ar rezultatui tu taip pat neturėjai.
2. Kokį nors įvykį ar atsitikimą, kai tu buvai pagrindinė ir svarbiausia to įvykio dalis. Pavyzdžiui, apie savo gimtadienį.

B. Paskui paklauskite vaikų:

1. Kas būtų atsitikę ir kaip būtų viskas vykę, jei tu nebūtum dalyvavęs tame įvykyje, kuriame buvai visiškai nesvarbus?
2. Kas būtų atsitikę ir kaip būtų viskas vykę, jei tu nebūtum dalyvavęs tame įvykyje, kuriame tu buvai pagrindinis veikėjas?
3. Kaip jauteisi tada, kai buvai pagrindinis įvykių dalyvis?
4. Kaip jauteisi tada, kai buvai nepagrindinis ir visiškai nesvarbus įvykių dalyvis?
5. Kuris vaidmuo tau labiau patiko – kai tu buvai visiškai nesvarbus ar kai buvai svarbiausias įvykio dalyvis?

C. Pasiūlykite vaikams nupiešti save tada, kai:

1. Buvai pagrindinis įvykių dalyvis.
2. Buvai nepagrindinis ir visiškai nesvarbus įvykių dalyvis.

Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

Visi kartu aptarkite kiekvieno vaiko piešinį. Ar vaikas yra kitoks pirmame ir antrame piešiniuose? Kuo kitoks? Kodėl?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kartais mes esame svarbiausi kokių nors įvykių dalyviai ir galime būti netgi tokie svarbūs, kad be mūsų tie įvykiai išvis nevyktų. Pavyzdžiui, mano krikštynos. Jei nebūtų manęs, tai tikrai nebūtų ir mano krikštynų.

Tačiau ne visuose įvykiuose mūsų vaidmuo toks svarbus. Pavyzdžiui, naujų kaimynų atsikraustymas į mūsų namą. Nesvarbu, ar aš žiūrėsiu tuo metu pro langą, ar ne, netgi ar padėsiu nešti daiktus, ar ne, kaimynai vis tiek atsikraustys. Problemų kyla tada, kai mes arba pervertiname, arba per menkai vertiname savo įtaką aplinkiniams. Todėl svarbu realiai suvokti, kokią mes darome įtaką šalia mūsų vykstantiems procesams. Šis pratimas padės vaikams *suvokti savo vietą pasaulyje, savo, kaip dalies, santykį su visuma, t. y. su visuomene*, su aplink vykstančiais procesais.

Pavyzdžiui, žmonės dažnai mano, kad jie yra visiškai nesvarbūs ir niekam nereikalingi, tačiau kiekvieno žmogaus gyvenime vyksta tokių įvykių, kur jie yra svarbūs ir reikšmingi. Šis pratimas moko *gerbti save, pasitikėti savimi ir suprasti kitus*. Kai suvoki, kaip jauteisi būdamas svarbiausias ar visiškai nesvarbus įvykių dalyvis, gali suprasti, kaip jaučiasi kitas žmogus, patekęs į tokią situaciją.

Pasiūlykite vaikui *nupiešti save*, atliekantį abu vaidmenis, ir aptarkite, kuo tie du piešiniai skiriasi. Atkreipkite vaikų dėmesį, kad piešiniai turėtų išreikšti būseną, savijautą, nuotaiką, padėtį. Paskatinkite vaikus užduoti vieni kitiems *klausimus*, pavyzdžiui: „Kodėl tu šiame piešinyje nupiešei save tokį mažą, jei buvai pagrindinis įvykių dalyvis?“ arba: „Tu čia buvai visai nesvarbus, tad kodėl vis tiek nupiešei save, lyg būtum pagrindinis dalyvis?“ Ir taip toliau. Vieną kitą situaciją galite *suvaidinti*.

9 pratimas

Matematika

1. Nupiešk dramblių ir padalyk jį į dvi lygias dalis.
2. Įsivaizduok ir nupiešk, kad tu turi du obuolius. Padalyk juos į dvi lygias dalis.
3. Yra 12 pagaliukų – IIIIIIIIIIII. Padalyk šiuos pagaliukus į:
 - dvi lygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - dvi nelygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - tris lygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - tris nelygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - keturias lygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - keturias nelygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - šešias lygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?
 - šešias nelygias dalis. Po kiek pagaliukų yra kiekvienoje krūvelėje?

Paklauskite vaikų:

1. Ką buvo lengviau padalyti – dramblių ir obuolius ar pagaliukus? Kodėl?
2. Kaip gali patikrinti, ar teisingai į dvi lygias dalis padalijai dramblių? Kodėl?
3. Kaip gali patikrinti, ar teisingai į dvi lygias dalis padalijai keturis obuolius?
4. O jei visi obuoliai yra skirtingo dydžio?
5. Kaip gali patikrinti, ar teisingai į dvi, tris, keturias ir šešias lygias dalis padalijai pagaliukus? Kodėl?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atlikdami šį pratimą, vaikai mokysis *dalyti*. Mintinai skaičiuoti, ypač dalyti, tokio amžiaus vaikams dar sunku, todėl 12 pagaliukų kiekvieną kartą yra nupiešta, tereikia brūkšniu juos padalyti.

Ar į lygias dalis padalijai dramblių, gali *patikrinti* tik vienu būdu – paimti abi dalis ir pasverti. Taip pat ir su obuoliais. Neužteks juos padalyti po du – juk obuoliai gali būti skirtingo dydžio. Taip yra su bet kokiais daiktais.

Ar teisingai padalijai pagaliukus, patikrinti lengviau – tereikia *suskaičiuoti* pagaliukus abiejose krūvelėse, ir bus aišku.

Paaiškinkite vaikams, kad pagaliukai šiuo atveju yra skaičių atitikmenys, o skaičių nereikia nei sverti, nei matuoti jų dydžio. Du obuoliai ir du obuoliai gali būti (ir dažniausiai būna) nelygūs, o du visada bus lygu dviem.

Jausmai ir emocijos

KOSTAS IR BAIMĖ

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR BAIMĖ**

Kostui atrodė, kad jis yra bailys.

Kostas bijojo džiaugtis. Jam nepatiko, kad besidžiaugiantys žmonės daug kalba ir stengiasi kitus užkrėsti savo džiaugsmu.

Kostas bijojo pykti. Jam nepatiko susiraukę, rėkiantys žmonės.

Kostas bijojo stebėtis. Jam nepatiko, kad iš nuostabos žmonės net išsižioja.

Kostas bijojo liūdėti. Jam nepatiko, kad liūdni žmonės lėtai vaikšto ir daug verkia.

Kostas bijojo būti laimingas. Jam nepatiko, kad laimingi žmonės yra viskuo patenkinti.

Kostas bijojo jausti kaltę. Jam nepatiko, kad kalti žmonės nenori prisipažinti, kad prasikalto.

Kostas bijojo nekęsti. Jam nepatiko, kad žmonės nemėgsta, kai jų nekenti.

Kostas bijojo mylėti. Jam nepatiko, kad tie, kurie myli, vieną dieną gali liautis mylėję.

Kostas bijojo bijoti. Jam nepatiko, kad iš baimės žmonės dažnai užmiršta, ko ir dėl ko taip išsigando.

1 pratimas **Etika**

Paprašykite vaikų, kad jie atsakytų į klausimus, kad parodytų ir suvaidintų situacijas:

1. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai džiaugiesi?
2. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai esi kuo nors susidomėjęs?
3. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai esi nustebęs?
4. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai dėl ko nors liūdi?
5. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai pyksti?
6. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai jauti pasibjaurėjimą?
7. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai ko nors nekenti?

8. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai bijai?
9. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai tau gėda?
10. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai jauti kaltę?
11. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai esi laimingas? O kai nelaimingas?
12. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai ką nors myli?
13. Kaip tu elgiesi, ką darai, kai tau ką nors skauda?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Yra dešimt pagrindinių emocijų: džiaugsmas, susidomėjimas, nuostaba, liūdesys, pyktis, pasibjaurėjimas, neapykanta, baimė, gėda, kaltė.

Žmonės jaučia ir kitus jausmus – meilę, laimę, skausmą.

Paklauskite kiekvieno vaiko, kaip jis elgiasi, kai jaučia vienus ar kitus dalykus (t. y. kokia yra jo emocijų ar jausmų raiška). Kaip elgiasi, vaikai gali *papasakoti*, o jei sunku savo elgesį nusakyti žodžiais, gali tai *suvaidinti*.

Šis pratimas turėtų padėti vaikams *suprasti save*, nes vaikai retai įsigilina į tai, kaip jaučiasi, retai suvokia savo elgesio priežastis ir retai pagalvoja, kad taip elgiasi būtent todėl, kad bijo arba kad pyksta. Pratimas moko *suprasti kitus*. Gali būti, jog jausdami tą patį vaikai elgsis visiškai skirtingai.

Pavyzdžiui, vieni užpykę rėkia, kiti – tyli, bijodami vieni slepiasi, kiti – puola. Bet koks elgesys įmanomas, ir dažnai būna sunku pasakyti, koks elgesys yra geriausias.

Vaikams gali būti per sunku mąstyti abstrakčiai, nes tokio amžiaus vaikai dažnai mąsto remdamiesi pavyzdžiais, situacijomis. Jie negali pasakyti, kaip apskritai elgtųsi jausdami gėdą, bet gali papasakoti daug situacijų, kaip elgėsi, kai jiems buvo gėda. Paprašykite vaikų, kad jie papasakotų istorijų, *pateiktų pavyzdžių*, kaip elgėsi, kai jiems buvo gėda ar kai jautė kaltę ir t. t.

2 pratimas

Etika

Čia aprašytas Jonuko elgesys. Paklauskite vaikų, kokia emocija – džiaugsmas, susidomėjimas, nuostaba, liūdesys, pyktis, pasibjaurėjimas, neapykanta, baimė, gėda ar kaltė, – jų nuomone, galėjo sukelti tokį Jonuko elgesį.

1. Jonukas bėgiojo ir spardė viską aplinkui.
2. Jonukas šokinėjo ir plojo rankomis.
3. Jonukas įdėmiai į kažką žiūrėjo.
4. Jonukas slėpėsi po stalą.
5. Jonukas stovėjo išsižiojęs, nuleidęs rankas.
6. Jonuko žandai buvo smarkiai raudoni.
7. Jonuko skruostais tekėjo ašaros.
8. Jonukas demonstratyviai apsisuko ir nuėjo.
9. Jonukas stovėjo nuleidęs galvą ir žiūrėjo į žemę.
10. Jonukas šaukė ir smarkiai mojavė rankomis.
11. Jonukas su pagaliu krapštė smėlį ir kartkartėmis kažką ištraukdavo ir palaižydavo.
12. Jonukas voliojosi ant žemės.
13. Jonukas tai atsisėdavo, tai vėl atsistodavo, pavaikščiodavo ir vėl atsisėdavo.
14. Jonukas prieš save mosavo rankomis, tarsi kažką kumščiuotų.
15. Jonukas, susiėmęs už galvos, smarkiai lingavo į šonus.
16. Jonukas užsidarė savo kambarį ir neišlindo iš jo visą dieną.
17. Jonukas vis prieidavo, apkabindavo ir pabučiuodavo mamą.
18. Jonukas pasakė „fui“.
19. Jonukas spjaudėsi.
20. Jonukas šaukė: „Tuoju aš tave primušiu“.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Tai atvirkščias pratimas pirmam pratimui: nurodytas elgesys, o reikia atspėti, kas paskatino taip elgtis. Pratimas moko *suprasti kitus* ar bent jau rodo, kad suprasti kitą ne visada lengva. Yra panašus pratimas (4) dalyje „Susikalbėjimas“.

Nustatyti elgesio priežastį, t. y. nustatyti, kokia emocija galėjo paskatinti žmogų būtent taip elgtis, ne visada paprasta. Tam tikrą elgesį gali sukelti keletas skirtingų emocijų. Pavyzdžiui, Jonukas gali po stalu slėptis todėl, kad bijo, bet gali slėptis ir todėl, kad jam gėda. Žandai galėjo būti raudoni ir iš džiaugsmo, ir iš gėdos.

Vienaip ar kitaip elgtis gali paskatinti ne viena emocija, o keletas emocijų iš karto. Pavyzdžiui, žmogus vienu metu gali būti ir nustebęs, ir susidomėjęs, vienu metu jausti ir džiaugsmą, ir baimę.

Vaikai gali vardyti ne tik emocijas, bet ir jausmus, pavyzdžiui, meilę, draugiškumą, kerštą ar nepasitikėjimą savimi. Tačiau prašykite vardyti tik jausmus ir emocijas. Pavyzdžiui, pagal šio pratimo taisyklės, neteisinga sakyti, kad Jonukas taip elgėsi, nes jį kažkas primušė. Jei vaikai taip atsakys, būtinai paklauskite, kaip jaučiasi primuštas žmogus, t. y. vėl grįžkite prie jausmų ir emocijų.

Aptardami kiekvieną teiginį, nuolat klauskite „Ar gali būti, kad Jonukas taip elgėsi todėl, kad...“ ir vardykite įvairias emocijas, pvz., buvo supykęs, bijojo, jam buvo gėda ir t. t. Vaikus taip pat skatinkite *uždavinėti* vieni kitiems tokio pobūdžio *klausimus*.

3 pratimas

Etika

A. Paprašykite vaikų pasakyti po tris daiktus ar reiškinius, kurių niekas niekada nėra matęs ir niekada nepamatys, nes jų išvis neįmanoma pamatyti.

B. Aptarkite šiuos klausimus:

1. Ar įmanoma pamatyti laimę? Ne laimingą žmogų, o pačią laimę?
2. Ar įmanoma pamatyti džiaugsmą? Ne besidžiaugiantį žmogų, o patį džiaugsmą?
3. Ar įmanoma pamatyti baimę? Ne bijantį žmogų, o pačią baimę?
4. Ar įmanoma pamatyti pyktį? Ne pykstantį žmogų, o patį pyktį?
5. Ar įmanoma pamatyti skausmą? Ne žmogų, kuriam skauda, o patį skausmą?
6. Ar įmanoma pamatyti kančią? Ne žmogų, kuris kenčia, o pačią kančią?
7. Ar įmanoma pamatyti meilę? Ne mylintį žmogų, o pačią meilę?
8. Kodėl neįmanoma pamatyti visų šių dalykų?
9. Ar tiesa, kad meilės, laimės, baimės, skausmo ir kt. negalima pamatyti, bet galima pajusti?
10. Jei staiga išnyktų visi žmonės, ar būtų daiktų? Ar patekėtų saulė? Ar lytų lietus?
11. Jei staiga išnyktų visi žmonės, ar būtų garsų, pavyzdžiui, muzikos?
O kvapų, pavyzdžiui, pūvančio maisto?
12. Jei staiga išnyktų visi žmonės, ar būtų laimė, meilė, skausmas, baimė ir t. t.?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Atkreipkite dėmesį, kad **A** dalyje reikia sakyti tik tuos daiktus ar reiškinius, kurių tikrai neįmanoma pamatyti. Pavyzdžiui, negali sakyti „tolimos žvaigždės“, nes kosmonautai gali jas pamatyti.

Vaikai sakys, kad tikrai neįmanoma pamatyti garsų, kvapų. Kai aptarsite klausimus, vaikai supras, kad negalima pamatyti emocijų (baimės, pykčio ir t. t.), jausmų (laimės, meilės). Kad vaikai *suprastų problemas esmę*, būtinai akcentuokite, kad jausmų ir emocijų negalima matyti, kad *jos egzistuoja tik žmogaus galvoje*. Jei neliktų žmonių, neliktų baimės, pasibjaurėjimo ar džiaugsmo, tačiau visa kita dar kurią laiką išliktų, pavyzdžiui, gamtos reiškiniai, daiktai. Netgi kvapai ar muzika, kurią galėtų groti magnetofonas.

Vaikai gali sakyti, kad gyvūnai taip pat myli ar būna laimingi. Žinoma, kai kurias emocijas gali patirti ir gyvūnai (išskyrus, pavyzdžiui, pasibjaurėjimą). Skirtumas tas, kad gyvūnai, priešingai nei žmonės, to nesupranta. Tačiau vaikai labai jautriai reaguoja į kritišką, nors ir teisingą, pastabą apie gyvūnus. Todėl nebūtina šiuos gyvūnų „trūkumus“ akcentuoti. Tiesiog klausimus galite formuluoti taip: „Jeigu staiga išnyktų žmonės ir gyvūnai, ar...“

Atlikdami šį pratimą, vaikai mokysis *abstrakčiai mąstyti*, nes ir pačios emocijos ar moralinės kategorijos yra abstrakčios sąvokos. Konkreti būna tik jų raiška, bet apie tai jau kalbėjome 1 ir 2 pratimuose.

Ką lemia tai, kad emocijos egzistuoja tik žmogaus galvoje (ir širdyje)? Tai reiškia, kad savo emocijas mes galime *valdyti* – priešingai nei, pavyzdžiui, gamtos reiškiniai. Plačiau apie tai skaitykite 4 pratime.

4 pratimas

Etika

Žmogus gali valdyti savo emocijas. Jei žmogus turi tikslą ir žino, ko nori, jis turi nuspręsti, kaip geriau elgtis – ar audringai reikšti savo emocijas, ar reaguoti ramiai. Detaliai aptarkite kiekvieną atvejį. Kas atsitiktų, jei Martynas pasielgtų taip, kaip nurodyta a, b ir t. t. atvejais? Ar tai jam padėtų pasiekti norimą tikslą?

1. Monika sudavė Martynui per galvą. Martynui skauda, bet jis nenori susipykti su Monika. Kaip geriau būtų pasielgti:

- a) duoti Monikai per galvą;
- b) duoti per galvą Tomui, kuris stovėjo šalia ir viską matė;
- c) paklausti, kodėl Monika taip padarė;
- d) viską papasakoti mokytojai, o vakare – savo ir Monikos mamai;
- e) paprašyti Monikos, kad daugiau nesimuštų;
- f) pradėti rėkti, keiktis ir mėtyti daiktus;
- g)

2. Mama vakare neišleido Martyno į lauką. Martynas norėjo pažaisti su draugais, todėl labai užpyko ant mamos. Kaip Martynui geriausia pasielgti:

- a) piktai pasakyti mamai, kokia ji bloga ir negailestinga;
- b) gražiai paprašyti dar kartą;
- c) trenkti durimis ir užsidaryti savo kambaryje;
- d) šaukti ir mojuoti rankomis;
- e) pradėti verkti;
- f)

3. Martynas loterijoje laimėjo dešimt litų. Martynas nori, kad visi praeiviai pamatytų, kaip jis džiaugiasi. Kaip Martynui geriausia pasielgti:

- a) stovėti ir tylėti;
- b) spjaudyti į praeivius, kad atkreiptų jų dėmesį;
- c) garsiai šaukti: „Valio, valio, aš laimėjau 10 litų!“;
- d) smarkiai parausti;
- e) lakstyti aikšte ir mojuoti laiminguoju loterijos bilietu;
- f)

4. Martynui šįryt labai liūdna, jis nori, kad jį visi suprastų ir užjaustų. Kaip Martynui geriausia pasielgti:

- a) verkti, bet niekam nesakyti, kodėl verkia;
- b) užsidaryti savo kambaryje ir neišeiti iš jo visą dieną;
- c) kai mama paklaus, kas atsitiko, sakyti: „Nelįsk, man viskas gerai“;
- d) visiems pasakoti, kad jam liūdna;
- e) tyliai prisiglausti prie mamos, ją apsikabinti ir pasiguosti;
- f) primušti brolių už tai, kad jam šiandien linksma;
- g)

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Savo emocijas mes galime išreikšti įvairiai – ir ramiai, ir audringai. Tačiau kas atsitiks, kokie bus mūsų emocijų raiškos padariniai? Nuo to, kad rėksi ar mušiesi, bus geriau ar blogiau? Kaip kiti žmonės reaguos į vienokį ar kitokį tavo elgesį?

Kiekvieną kartą pirmiausia paklauskite, koks yra Martyno tikslas. Tik tada aptarinėkite kiekvieną galimą reakciją ir paklauskite vaikų, ar toks elgesys padės *pasiekti norimą tikslą* ar ne.

Pratimas moko *numatyti galimybes ir savo veiksmų padarinius* – kas bus, jei pasielgsi vienaip ar kitaip. Paprašykite vaikų, kad jie *pateiktų pavyzdžių*. Gal ir jiems yra pasitaikę tokių situacijų (pavyzdžiui, kai mama neišleido į kiemą). Paklauskite, kaip jie elgėsi, kuo viskas baigėsi, ir ar galima buvo pasielgti kitaip – geriau ir naudingiau.

5 pratimas

Etika

A. Paklauskite vaikų:

Kaip atrodo laimingas žmogus? Kaip jis elgiasi?

Pasiūlykite vaikams nupiešti laimingą ir nelaimingą žmogų. Tegul vaikai prieš piešdami pagalvoja, kuo skiriasi laimingas ir nelaimingas žmogus.

Visus piešinius sukabinkite ant virvės ir palyginkite. Ar visų piešiniuose laimingi ir nelaimingi žmonės panašūs?

Paprašykite vaikų, kad jie papasakotų situacijų:

- a) kai patys buvo iš tikrųjų laimingi;
- b) kai kiti žmonės buvo laimingi.

B. Pasiūlykite vaikams pratęsti teiginį: „Tikros laimės negalima...“

Pavyzdžiui, tikros laimės negalima nepastebėti, nusipirkti, padovanoti ir t. t.

Kiekvieną kartą paprašykite vaikų pakomentuoti savo atsakymą, pateikti pavyzdžių.

C. Paklauskite vaikų:

1. Ar tikrą laimę galima suvaidinti?
2. Ar tikrą laimę galima aprašyti ar nupasakoti?
3. Ar tikrą laimę galima sukurti iš kito nelaimės?
4. Ar tikrą laimę galima pasiekti manant, kad jos nepasieksi?
5. Ar tikros laimės galima pavydėti?
6. Ar tikrą laimę gali patirti kiekvienas?
7. Ar tikrą laimę galima panaudoti kokiam nors tikslui?
8. Ar tikrą laimę galima užmiršti?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Paprašykite vaikų, kad jie *papasakotų* istorijų, *pateiktų pavyzdžių*, kai jie patys ar kiti žmonės buvo laimingi.

Piešdami vaikai turės ieškoti laimingo ir nelaimingo žmogaus *panašumų ir skirtumų*, paskui savo ir kitų vaikų piešinių panašumų ir skirtumų. Vaikai gali *paklausti* vieni kitų, kodėl laimingą ar nelaimingą žmogų nupiešė būtent tokį.

Pratęsdami teiginį (B užduotis), netoleruokite kvailų ir beprasmių atsakymų.

pavyzdžiui: „Tikros laimės negalima supjaustyti peiliu arba rasti smėlio dėžėje“. Kiekvieną kartą prašykite *argumentuoti, pateikti pavyzdžių*. Pavyzdžiui, tikros laimės negalima nepastebėti, nes laimingas žmogus dažniausiai neslepia savo laimės. Jis šypsosi, jis linksmas, gal net šokinėja iš džiaugsmo.

C dalyje tiesiog pateikti galimi teiginio pratęsimo variantai. Jei vaikai jų nepasakė, galite aptarti dabar.

Šis pratimas parodys, kaip vaikai *supranta*, kas tai yra tikra laimė. Atlikę visas tris pratimo dalis, jūs būsite *išskyrę* daugybę laimės *bruožų*. O iš paskirų bruožų galite pasakyti laimės *apibūdinimą*. Pavyzdžiui, kad laimė yra tokia būseną, kuri aplanko tave netikėtai, kartais ir nepelnytai, kad savo laimės negali nepastebėti ir nuslėpti nuo kitų. Paties susikurtas apibūdinimas, atrasta nauja *prasmė* vis tiek liks kiekvieno vaiko galvoje.

6 pratimas

Lietuvių kalba

A. Pasiūlykite vaikams sukurti pasakojimą viena iš šių temų:

1. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų džiaugsmas?
2. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga visi nustotų viskuo domėtis?
3. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga visi nustotų viskuo stebėtis?
4. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų liūdesys?
5. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų pyktis?
6. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų pasibjaurėjimas?
7. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų neapykanta?
8. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga visi nustotų bijoti?
9. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga visi nustotų jausti kaltę?
10. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga visi nustotų jausti gėdą?
11. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų meilė?
12. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų laimė?
13. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų draugiškumas?
14. Kas atsitiktų, jei pasaulyje staiga išnyktų skausmas?
15. Kas iš šių dalykų, tavo manymu, turėtų išnykti, kad mums būtų geriau gyventi?
16. Kas iš šių dalykų, tavo manymu, turėtų neišnykti, kad mums būtų geriau gyventi?

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

B. Paprašykite vaikų nupiešti pasaulį be džiaugsmo, liūdesio, gėdos, meilės, laimės, draugiškumo ir t. t.

Visus piešinius sukabinkite ant virvės. Kiekvieno vaiko paprašykite pakomentuoti savo piešinį. Kodėl jis nupiešė būtent taip? Kodėl vartojo tokias spalvas ir kt.?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Tai *galimybių numatymo pratimas*. (Plačiau skaitykite dalyje „Galimybės“.) Niekas nežino, kas iš tikrųjų būtų, jei dingtų liūdesys ar meilė. Galima tik nuspėti, kas atsitiktų, kaip pasikeistų pasaulis ir mūsų visų gyvenimas. O nuspėti gali visi skirtingai, todėl kiekvieną kartą paklauskite, kodėl vaikai mano, kad pasaulis pasikeistų būtent taip, t. y. paprašykite *argumentuoti* savo nuomonę.

Pasvarstę, kas atsitiktų, jei visiškai dingtų meilė ar draugiškumas, vaikai supras, kokia svarbi *vertybė* yra geros emocijos ir jausmai.

Šis pratimas skatina ir *kūrybiškumą* – tokios situacijos realiai nėra ir nebus. Ją reikia sukurti.

Paklauskite vaikų, ar jie norėtų, kad pasaulyje išnyktų džiaugsmas, susidomėjimas, nuostaba, liūdesys ir kt.

B dalyje kiekvienas vaikas tegu pasirenka po vieną jausmą ar emociją ir *nupiešia*, koks būtų pasaulis, jei jo pasirinkto jausmo nebūtų.

7 pratimas

Pasaulio pažinimas: istorija

XVI amžiuje Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir Lenkiją valdė Žygimantas Augustas. Jis labai mylėjo savo gražiąją žmoną Barborą Radvilaitę. Žygimantas Augustas valdė dvi valstybes, todėl turėjo dažnai keliauti. Kai jo nebūdavo namie, žmona jam rašydavo laiškus:

Šviesiausiasis Maloningasis Karaliau, pone, pone man maloningai palankus! Iš jūsų karališkosios Malonybės laiško sužinojau apie Jūsų Karališkosios Malonybės mano maloningojo pono gerą sveikatą ir laimingą kelionę. Aš, girdėdama tai, Viešpačiui Dievui už tai dėkoju ir tuomet Jo Šventosios Malonybės prašau, kad Jo

Šventoji malonybė teiktųsi Jūsų Karališką Malonybę mano maloningąjį poną ilgai ir laimingai sveiką laikyti ir kitų žmonių, Jūsų Karališkosios Malonybės valdinių, pasitenkinimui, taip pat ne mažiau ir mano, amžinos Jūsų Karališkosios malonybės belaisvės ir mažiausios tarnaitės, dideliam džiaugsmui... Teikeisi, Jūsų Karališkoji Malonybe mano maloningasis pone, savo laišku pasiteirauti apie mano, savo tarnaitės, sveikatą ir man savo maloningo palankumo ženklą – žiedelį pasiųsti... Aš, būdama dėkinga už malonę, (...) už Jūsų karališkosios Malonybės savo maloningojo pono ir geradarijo gailestingumą, trokštu amžinai ištikimai tarnauti Jūsų Karališkajai malonybei. Nuolankiai prašau, kad Jūsų Karališkoji malonybė, turėdamas prieš savo akis tą žiedelį, kurį Jūsų Karališkajai Malonybei šiame savo laiške siunčiu, teiktųsi man būti maloningu ponu, laikydamas mane savo maloningoje atmintyje, iš kurios kad nebūčiau apleista.

*Jūsų Karališkosios Malonybės mažiausioji tarnaitė
Barbora Radvilaitė*

(R. Ragauskienė, A. Ragauskas. *Barboros Radvilaitės laišakai Žygimantui Augustui ir kitiems*. Vilnius, 2001, p. 169–170.)

Žygimantas Augustas taip pat rašydavo savo mylimai žmonai:

Šviesiausioji maloningoji Karaliene, mūsų miela žmona! Kad Jūsų Karališkoji Malonybė savo laišku teikėsi mus aplankyti, linkėdama mums geros sveikatos ir laimingo ilgus metus valdymo, tai mes iš Jūsų Karališkosios Malonybės mūsų mielos žmonos labai palankiai priimame, juo labiau viešpaties Dievo prašydami, kad Jūsų Karališkoji Malonybė ilgai sveika būdama... su mumis kartu teiktųsi džiaugtis...

Dėl to, kad mes jūsų malonybės iš savo įprastos malonės neapleistume, tai tuo Jūsų Malonybei abejoti nereikėtų, kadangi gerai prisimename, ką jau kartą Viešpačiui Dievui ir Jūsų Malonybei mūsų mielai žmonai pažadėjome...

Rašyta 1548 m.

Jūsų Malonybės vyras Žygimantas Augustas karalius savo ranka.

(Ten pat, p. 221–223.)

Žygimantas Augustas ir Barbora Radvilaitė labai stipriai mylėjo vienas kitą. Paklauskite vaikų:

1. Ar šie laišakai yra panašūs į meilės laiškus? Kodėl? Kokie žodžiai ar posakiai rodo, kad tai meilės laišakai?
2. Jei Žygimantas Augustas ir Barbora Radvilaitė būtų gyvenę ne prieš maždaug 450 metų, o dabar, kokie būtų jų meilės laišakai? Ar žodžiai, posakiai būtų tokie patys? Jei ne, tai kokie jie būtų?

Suskirstykite vaikus poromis. Vienas vaikas tegul būna kunigaikštis Žygimantas Augustas, o kitas – Barbora Radvilaitė. Paprašykite jų pasitarti ir sugalvoti, kokius meilės laiškus jie vienas kitam būtų parašę, jei būtų gyvenę šiais laikais. Prieš klasę pora turi suvaidinti: garsiai perskaityti savo parašytus laiškus.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Šis pratimas padės vaikams susipažinti su Lietuvos istorija, su tikrais XVI amžiaus laiškais, jų stiliumi. Nors to meto stilius pakilus ir emocionalus, tačiau atvirai reikšti savo meilės jausmo nebuvo galima. Jį teko maskuoti dėkingumu, pagarba ir kt.

Vaikai gali patys *paskaityti* laiškus. Bandydami išsiaiškinti, ar tai meilės laišakai, vaikai turės *analizuoti ir suprasti tekstą, įsigilinti į žodžius, atrasti paslėptas prasmes*.

Paprašykite vaikų sukurti (gal net *raštu*) visai priešingo *stiliaus* (tokio, kokį rašydami laiškus vartojame mes) meilės laišką. Vaikai mokysis *sklandžiai papasakoti*. Atkreipkite vaikų dėmesį, kad turi skirtis laiško forma, žodžiai, stilius. Vaikai gali ir *vaidinti*. Besirengdami vaidinimui, derindami savo laiškus (juk jei susirašinėja du žmonės, laišakai negali būti visiškai skirtingi), vaikai mokysis *bendradarbiauti*.

Plačiau apie stilius galite paskaityti dalies „Dalis ir visuma“ 3 pratime.

Paslaptys ir keistenybės

KOSTAS IR SAPNAI

D A L I S

Istorija:**KOSTAS IR SAPNAI**

Kostas mąsto:

Kai aš užmiegu, pabunda mano sapnai.

Kai aš pabundu, pabunda ir mano svajonės.

Laikas išvis nemiega; vis dirba ir dirba, vis eina ir eina.

Paslaptys irgi nemiega – vis slepiasi.

Slepiasi sapnuose ir svajonėse.

Keistenybės irgi nemiega – stengiasi būti vis keistesnės ir keistesnės.

Ir aš neturiu laiko miegoti – turiu įminti paslaptis, turiu suprasti keistenybes.

Bet tik tada, kai aš užmiegu, pabunda mano sapnai.

O paslaptys slepiasi sapnuose ir svajonėse.

O kur slepiasi keistenybės? Kada jos gyvena – kai užmiegu ar kai pabundu?

Ši dalis yra pati sunkiausia, filosofiškausia, neapibrėžčiausia ir paslaptiškiausia, todėl ir jos suskirstymas yra šiek tiek kitoks – ne pagal dalykus, kaip buvo skirstomos visos ankstesnės dalys, o pagal problemas.

1 pratimas

Ar pasaulis tikrai yra toks, koks mums atrodo?

Paklauskite vaikų:

1. Jei ant labai šiurkštaus audinio atsisės žmogus ir meška – ar jie abu pajus tą patį? Kodėl? Koks iš tikrųjų yra audinys? Šiurkštus ar ne? Ar galėtum įrodyti meškai, kad audinys tikrai šiurkštus? Kaip tai padarytum?
2. Vieni žmonės mėgsta mėsą, kiti neima jos net į burną. Tad kokia mėsa yra iš tikrųjų – skani ar neskani?
3. Kvepalai skaniai kvepia, bet paragavus – labai neskanūs. Tad kokie iš tikrųjų yra

kvėpalai – malonūs ar nemalonūs? Pažiūrėjus į medų jis atrodo gana bjauriai – tiesiog lipni ruda košė. O paragavus jis saldus ir skanus. Tad koks medus yra iš tikrųjų – malonus ar nemalonus?

4. Daiktai sapnuose mums kartais atrodo visai kitokie nei tada, kai nemiegame. Ar tau kada nors taip yra buvę? Koks tai buvo daiktas? Koks tas daiktas yra iš tikrųjų – toks, kokį regėjai sapne, ar toks, kokį matai nemiegodamas? Kodėl taip manai?

5. Kai laivas plaukia toli jūroje, jis atrodo mažiukas. O kuo labiau jis artėja, tuo atrodo didesnis. Tad koks laivas yra iš tikrųjų – mažas ar didelis? O tuo metu, kai laivas atrodo mažas, ar jis ir yra mažas?

6. Kokia yra tavo odos spalva? O kokia, kai tau šalta? O kai esi įdegęs? O tamsoje? Tad kokia iš tikrųjų yra tavo odos spalva?

7. Jei sirgdamas vaistų gersi tiek, kiek paskyrė gydytojas, jie tau padės. O jei išgersi daugiau, gali net numirti. Tad vaistai iš tikrųjų yra naudingi ar žalingi?

8. Ar vilkas, palyginti su skruzde, yra didelis gyvūnas? O palyginti su drambliu? Ar mažam vaikui vilkas atrodo didelis gyvūnas? O suaugusiam žmogui? Tad iš tikrųjų vilkas yra didelis gyvūnas ar nedidelis?

9. Tie, kurie pirmą kartą pamato jūrą, būna sužavėti. O tiems, kurie visą gyvenimą gyvena prie jūros ir mato ją kasdien, jūra nebeatrodo tokia nuostabi ir žavinga. Tad kokia jūra yra iš tikrųjų? Įspūdinga ar ne?

10. Kokie daiktai yra iš tikrųjų – ar tikrai tokie, kokie mums atrodo?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Pasaulyje viskas atrodo paprasta ir aišku. Jei ką užsimanai sužinoti, gali pažiūrėti, pauostyti, pačiupinėti, na, gal dar paskaityti knygoje. Tačiau ar pasaulis iš tikrųjų yra toks, koks jis mums atrodo?

Apie daiktus mes sprendžiame remdamiesi savo pojūčiais. O pojūčiai yra *subjektyvūs* – vienam atrodo vienaip, kitam – kitaip. *Jokio būdo nustatyti, kokie daiktai yra iš tikrųjų, nėra. Mes galime pasakyti tik tai, kokie daiktai mums atrodo.* Ar vilkas iš tikrųjų yra didelis? Vienam jis *atrodo* didelis, kitam – ne. Kokia iš tikrųjų yra odos spalva? Įprastai ji *atrodo* rausva, tačiau įdegus būna ruda, sušalus – melsvai balta. Kaip nustatyti odos (beje, ir visų kitų daiktų ar reiškinių) santykį su tam tikra aplinka, su kitais daiktais, su ją veikiančia temperatūra, šviesa? Kaip į odą pažiūrėti kitomis, ne žmogaus, akimis ir pasakyti, kokia ji yra iš tikrųjų? Deja, tokio būdo nėra. Šioje srityje dažnai

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

veikia susitarimai – mes tiesiog susitariame laikyti daiktus vienokiais ar kitokiais.

Šio pratimo tikslas – padėti vaikams *įžvelgti* pačią *problemą*: jeigu daiktas mums toks atrodo, mes negalime būti įsitikinę, kad jis toks ir yra.

Šios problemos suvokimas moko *tolerancijos*: jei mes negalime pasakyti, kokie daiktai *yra* iš tikrųjų, vadinasi, nė vienas iš mūsų nežino tos vienintelės tiesos. O *atrodyti* gali vienam vienaip, kitam – kitaip. Ir kas galėtų pasakyti, kuriam iš mūsų *atrodo* teisingiau?

2 pratimas

Ar pasaulis tikrai yra toks, koks mums atrodo?

Paskaitykite vaikams istoriją:

Žiema. Tėtis ir septynerių metų berniukas stovi pusnyje. Berniukas sako:

– Kiek daug šiomet sniego! Pusnis man beveik iki kaklo!

– Kokia čia pusnis, – atsako jam tėvas. – Vos iki kelių. Va mano vaikystėje tai būdavo pusnys! Siekdavo net iki kaklo!

Paklauskite vaikų, ar, jų nuomone, iš tikrųjų senovėje pusnys buvo didesnės? Kodėl?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Vaikai turbūt iš karto *supras* pagrindinę šito pratimo *problemą*. Ši istorija – tai dar vienas *santykiškumo ir vertinimo subjektyvumo* pavyzdys. Tėtis vaikystėje pats buvo mažas, todėl ir pusnys jam atrodė didesnės.

Pratimas taip pat parodo, kaip sunku *suprasti kitą žmogų*, įsijausti į jo padėtį ir situaciją.

3 pratimas

Ar laikas tikrai yra toks, koks mums atrodo?

Ketvirtajame amžiuje gyveno toks šventasis. Jo vardas buvo Aurelijus Augustinas. Jis parašė keletą filosofijos knygų. Vienoje iš jų Aurelijus Augustinas rašė apie laiką:

Jei laikas nesikeistų, jis nebūtų laikas.

Jei niekas nepraeitų, nebūtų būtojo laiko.

Jei niekas neateitų, nebūtų būsimajo laiko.

Jei niekas neegzistuos, nebūtų esamojo laiko.

Dabartinis (esamasis) laikas atsiranda iš nežinomybės ir iš būsimajo laiko tampa esamuoju.

Dabartinis (esamasis) laikas pasitraukia į nežinomybę, kai iš esamojo laiko tampa būtuoju.

Bet kur matė ateitį tie, kurie pranašauja, kokia ji bus? Juk negalima matyti to, ko dar nėra.

O ir tie, kurie pasakoja apie buvusius laikus, negalėtų pasakoti apie juos kaip apie tikrus dalykus, jei savo sieloje jų neregėtų.

O jei būsimajo ir būtojo laikų nebūtų, tai nebūtų galima ir jų regėti.

Vadinasi, ir būsimasis, ir būtasis laikai egzistuoja.

(Papasakota pagal: Aurelijus Augustinas. *Išpažinimai // Filosofijos istorijos chrestomatija*. Viduramžiai. Vilnius, 1980, p. 105–108.)

Paklauskite vaikų:

1. Apie ką šis tekstas?
2. Kokios yra laiko „rūšys“?
3. Ar šiuo metu būtasis laikas kažkur yra? Jei yra, tai kur? Kur pasitraukia praėjęs laikas? Kodėl taip manai?
4. Ar šiuo metu esamasis laikas kažkur yra? Jei yra, tai kur? Kodėl taip manai?
5. Ar šiuo metu būsimasis laikas kažkur yra? Jei yra, tai kur? Kodėl taip manai?
6. Kokio laiko yra daugiau: praėjusio ar būsimajo? O gal esamojo?

A

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Laikas iš pirmo žvilgsnio atrodo labai paprastas dalykas – užtenka pažiūrėti į laikrodį ar į kalendorių, ir jau viską apie laiką žinai. Tačiau viskas nėra taip paprasta.

Pirmiausia paaiškinkite vaikams, kad dabar esantį laiką mes vadiname esamuoju, tą laiką, kuris jau praėjo, būtuojų, o tą, kuris dar ateis, – būsimuoju. Šio pratimo tikslas – kad vaikai suvoktų laiko tekėjimą, neapčiuopiamumą. Mes galime pasakyti tik tai, kas yra dabar, – jausti dabar, matyti dabar ir t. t. Tai, kas jau buvo, mes galime tik prisiminti ir papasakoti (taigi, galima sakyti, kad praėjęs laikas yra mūsų atsiminimuose, knygoje ir t. t.). Bandome nuspėti ir tai, kas bus, – skaitome horoskopus, orų ir visokias kitokias prognozes. Vaikams šis tekstas bus painus ir sunkiai suprantamas. Todėl skaitykite ir aiškinkitės kiekvieną eilutę.

Diskutuodami vaikai turės *mąstyti abstrakčiai*. Neapčiuopiamesnį dalyką už laiką sunku ir sugalvoti.

Vienareikšmiškai atsakyti į šiuos klausimus neįmanoma. Todėl tai turėtų paskatinti vaikus *diskutuoti, kelti įvairias idėjas, įrodinėti, uždavinėti vieni kitiems klausimus* (kad ir pačius paprasčiausius, pavyzdžiui: „Kodėl tu taip manai?“). Vaikai turi išmolti *įžvelgti problemas*, suprasti, kad viskas nėra taip paprasta, kad yra ir keistų, nežinomų dalykų, klausimų, į kuriuos sunku ar net neįmanoma atsakyti.

P

4 pratimas

Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo?

Paklauskite vaikų:

1. Jei pamojus burtų lazdele tu taptum menininku, ką kurtum – muziką, šokį, paveikslus, skulptūras ar ką kita? Kodėl?
2. Išsamiai papasakok, ar tavo kūrinys būtų spalvotas ar ne, linksmas ar liūdnas, didelis ar mažas ir t. t. Kodėl tavo kūrinys būtų būtent toks?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Menas mums dažnai atrodo paprastas, įprastas ir savaime aiškus dalykas. Paveikslai arba kabo parodose, arba ne, mums jie patinka arba nepatinka. Šokti, groti ir kurti muziką mes mokame arba nemokame. Tačiau ar viskas, kas sukurta, yra menas?

Šis pratimas padės vaikams *įsigilinti į problemą, prisiminti* tai, ką jie žino apie įvairias meno rūšis. Atlikdami šį pratimą, vaikai turės „tapti“ kitais žmonėmis, iš kitos pozicijos (ne vartotojo, o kūrėjo) pažvelgti į problemą.

Iš visų meno rūšių vaikai turės *pasirinkti* tik vieną. Vaikai pasirenka tokią meno rūšį, kuri jiems labiausiai patinka. Tie, kuriems patinka muzika, norės būti kompozitoriais, tie, kuriems patinka paminklai, – skulptoriais, todėl iš dalies šis pratimas padeda *suprasti save*, nes vargu ar vaikai iki šiol buvo susimąstę, kuri meno rūšis jiems priimtinausia.

Vaikai turės *apibūdinti* savo kūrinį, papasakoti, kaip jis atrodo. Kiekvieną kartą paprašykite vaiko *argumentuoti* savo pasirinkimą. Kodėl jis „tapo“ būtent skulptoriumi ir nori pastatyti didelį paminklą? Ar tik todėl, kad jam patinka skulptūros? Gal ir todėl, kad gatvėje stovintį paminklą pamato daug žmonių, o kai kurie net pasidomi, kas jo autorius?

Galbūt vaikai ims *lyginti* – sakys, kad būti, pavyzdžiui, choreografu yra geriau, prasmingiau ar naudingiau, nei būti skulptoriumi. (Plačiau apie tai skaitykite dalyje „Lyginimas ir santykiškumas“.)

Skatinkite vaikus, kad jie *klausinėtų* vieni kitų.

Kokias meno rūšis pasirinks vaikai, – *subjektyvus* dalykas. Kas patinka, kas atrodo vertinga, svarbu ir prasminga vienam, nebūtinai taip pat turi atrodyti ir kitam. Todėl neužmirškite *tolerancijos*, mokykite vaikus *mandagiai diskutuoti*.

5 pratimas

Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo?

A. Pasiūlykite vaikams pasikalbėti apie dailės kūrinius. Paklauskite vaikų, ar jie pritaria šiems teiginiams? Kodėl?

1. Tik įrėminti piešiniai yra meno kūriniai.
2. Tik spalvoti piešiniai yra meno kūriniai.
3. Tik truputį keisti ir paslaptingi piešiniai yra meno kūriniai.
4. Tik tie piešiniai, kurie visiems patinka, yra meno kūriniai.
5. Tik tie piešiniai, kurie patinka man, yra meno kūriniai.
6. Tik tie piešiniai, kurie kabo muziejuose ar parodose, yra meno kūriniai.
7. Tik tie piešiniai, kurie brangiai kainuoja, yra meno kūriniai.
8. Tik tie piešiniai, kurie yra nupiešti labai kruopščiai, yra meno kūriniai.
9. Tik tie piešiniai, kuriuos nupiešė žymūs dailininkai, yra meno kūriniai.
10. Tik gražūs piešiniai yra meno kūriniai.
11. Visi piešiniai yra meno kūriniai.
12. Visi daiktai yra meno kūriniai.

B. Parodykite vaikams visus užduočių knygoje „Filosofija vaikams“ pateiktus žymių dailininkų piešinius. Paklauskite vaikų, ar tai meno kūriniai? Kodėl?

C. Paprašykite vaikų, kad jie nupieštų du piešinius: vieną – paprastą, kitą, jų supratimu, meno kūrinį. Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Kurie kūriniai yra menas, o kurie ne? Tai nuolat kylantis klausimas, į kurį yra daugybė galimų atsakymų, todėl įdomu, ką apie įvairius piešinius spręs vaikai. Svarbu, kad jie *diskutuotų, išsakytų ir mokėtų pagrįsti* kuo daugiau *prieštaringų nuomonių*. Ir, svarbiausia, kad *suprastų*, jog yra tokia *problema* (kokiais kriterijais remiantis galima meną atskirti nuo nemeno), patys pakalbėtų apie meną. Gal tai praplės jų akiratį, paskatins estetiniu požiūriu vertinti ne tik meno kūrinius, bet ir įprastus daiktus ar reiškinius.

Kai vaikai po diskusijos *pieš* paprastą piešinį ir meno kūrinį, bus galima padaryti išvadą, kaip kiekvienas vaikas galų gale nusprendė – kuris piešinys yra meno kūrinys, o kuris ne.

6 pratimas

Ar menas tikrai yra toks, koks mums atrodo?

Paskaitykite vaikams eilėraštį:

KAIP NUPIEŠTI PAUKŠTĮ

Pirmiausia reikia nutapyti narvelį
 Su durim atvirom,
 Po to nutapyti
 Kažką mielo, kažką paprasto,
 Kažką gražaus, kažką vertingo
 Pauščiui.
 Paskui padėti paveikslą prie medžio
 Sode, miške arba girioje,
 Pasislėpti už medžio,
 Nieko nekalbant, nejudant.
 Kai pauštis atlėks,
 Jei jis iš viso atlėks,
 Žiūrėti be galo tyliai
 Ir laukti, kol pauštis įeis į narvelį,
 O kai jis bus viduj, pamažėl duris uždaryt teptuku.
 Paskui
 Ištraukti vieną po kito narvelio virbus,
 Atsargiai, nepalietus nė vienos pauštelio plunksnos,
 Po to nutapyti medžio portretą
 Parinkus pačią gražiausią šaką
 Pauščiui,
 Taip pat nutapyti žalius lapus
 Ir kvepiantį vėją,
 Saulės dulkes,
 Žvėrių ir žolynų šlamesį
 Vasaros kaitroje,
 O paskui laukti, kol pauštis įsigeis giedoti.
 Jei pauštis negiedos,
 Tai blogas ženklas,

TĘSINYS KITAME PUSLAPYJE

Ženklas, kad tas paveikslas prastas.
 Bet jei jis užgiedos, tai geras ženklas,
 Ženklas, kad galite pasirašyti.
 Tada švelniai ištraukite
 jo vieną plunksną
 ir savo parašą padėkit
 paveikslo kampe.

Žakas Preveras // *XX a. Vakarų poetai*. Vilnius, 1969, p. 48–49.

Paklauskite vaikų:

1. Ar tau patiko eilėraštis?
2. Kaip manai, kodėl dailininkas pasirinko būtent tokį „piešimo“ būdą?
3. Kaip lengviau „piešti“: įprastai ar taip, kaip nurodo poetas?
4. Kaip manai, kodėl dailininkas piešė būtent paukštį?
5. Ar sutinki, kad meno kūrinys būtinai turi būti šiek tiek paslaptingas ir nesuprantamas?
6. Kaip manai, ar taip nupieštas paukštis yra meno kūrinys? Kodėl?
7. Kaip manai, ar šis eilėraštis yra meno kūrinys? Kodėl?

Pasiūlykite vaikams sukurti tokio paties stiliaus eilėraščių tema „Kaip nupiešti žmogų?“.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Eilėraštis sudėtingas, siūlomas „piešimo“ būdas neįprastas ir nerealus, todėl eilėraščių paskaitykite keletą kartų, kad vaikai spėtų jį *suprasti* ir *įsiminti*. Aptarkite eilėraščių. Paklauskite, ar jis vaikams patiko, ką jie mano apie tokį piešimo „būdą“. Visai nesvarbu, kaip vaikai atsakinės į klausimus. Šio pratimo tikslas – parodyti, kad menas yra (ar bent jau gali būti) keistas ir nesuprantamas. Tik būtinai paprašykite vaikų *argumentuoti* savo nuomonę. Vaikų *sukurti* eilėraščiai turi būti tokio paties stiliaus kaip ir šis eilėraštis. Negerai, jei vaikai sakys: „Norint nupiešti žmogų, reikia piešti rankas, kojas, kūną ir galvą. Ir viskas“. Žmogų vaikai turi „piešti“ taip, kaip Ž. Preveras „piešia“ paukštį. Vaikai savo eilėraščių gali *užrašyti*.

7 pratimas

Ar laisvė tikrai yra tokia, kokia mums atrodo?

A. Paprašykite vaikų, kad jie įsivaizduotų, jog vienos šalies žmonės staiga tapo visiškai laisvi ir gali daryti, ką tik nori. O jeigu gali daryti, ką nori, esi laimingas. Toje šalyje buvo įkurta speciali ministerija, kuri turėjo prižiūrėti, ar tikrai visi žmonės laimingi ir patenkinti. Ministerija gauna įvairių prašymų:

1. Vieni žmonės mašinomis nori važinėti gatvėmis, o kiti – šaligatviais.
2. Žmonės nori valgyti, o gamyklų darbuotojai nenori dirbti ir gaminti maisto.
3. Žmonės nori vaikščioti savo kieme, o didelių ir piktų šunų šeimininkai nori, kad jų šunys bėgiotų palaidi.
4. Žmonės išeidami iš namų nori užrakinti duris, o vagys nori, kad durys būtų nerakintos ir jie bet kada galėtų įeiti ten, kur sumano.
5. Tėvai nori, kad jų vaikai eitų į mokyklą, o vaikai nenori.

Ką daryti ministerijai, kad visi žmonės būtų laimingi ir patenkinti?

B. Paklauskite vaikų:

1. Kaip manai, ar tu esi visiškai laisvas?
2. Kas būtų, jei tu būtum visiškai laisvas ir galėtum daryti, ką tik nori?
3. Ar gerai, kad žmonės yra susitarę dėl kai kurių dalykų, todėl ne visada gali daryti tai, ką užsimano? Kas būtų, jei visi žmonės galėtų daryti, ką tik nori?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Laisvė iš pirmo žvilgsnio atrodo paprastas ir aiškus dalykas: tu nori būti laisvas arba nenori, tu esi laisvas arba nesi. Kartais mūsų laisvei kas nors trukdo, bet mes žinome kas ir žinome, kaip tuos trukdžius pašalinti. Tačiau ar taip yra iš tikrųjų? Absoliuti laisvė, ypač vaikams, atrodo puikus dalykas. Visiems patinka daryti tai, ką nori. Šis pratimas turėtų padėti vaikams suprasti, kad jei keli žmonės nori dviejų priešingų dalykų, jie nebegali išlikti visiškai laisvi, nes derindami interesus turi kai ko atsisakyti. Ir instancijai, turinčiai padaryti taip, kad visi būtų patenkinti, neliks nieko kita, tik įvesti tam tikrus laisvių apribojimus. Padėkite vaikams *suprasti* pagrindinę šio pratimo *problemą* – kai ką daryti (pavyzdžiui, eiti į mokyklą) tiesiog reikia. O jei nori gyventi visuomenėje, drauge su kitais, turi *susitarti* dėl bendrų elgesio taisyklių (pavyzdžiui, važinėsite gatve ar šaligatviu), atsisakyti kai kurių savo laisvių.

8 pratimas

Ar aš tikrai esu toks, koks atrodo?

Paklauskite vaikų:

1. Ar tau būna taip, kad, atrodo, puikiai save pažįsti, bet kartais imi ir pasielgi taip, jog nustebini net pats save? Papasakok tokių atvejų.
2. Ar tu kartais galvoji apie tokius dalykus, kurie tau visiškai svetimi? Ar būna taip, kad tavo mintys stebina tave patį, ir ar tau atrodo, kad čia galvoji ne tu, o kažkas kitas? Papasakok tokių atvejų.
3. Ar tau būna taip, kad nežinai, ko nori? Papasakok tokių atvejų.
4. Ką tada darai? Ar kiti žmonės gali padėti tau sužinoti, ko tu nori?
5. Ar tau būna taip, kad vieną dieną visiškai nebenori tų saldinių, kuriuos anksčiau labai mėgai? Arba nebenori klausytis muzikos, kuri anksčiau tau labai patikdavo? Papasakok tokių atvejų.
6. Ar tu kartais nori tokių dalykų, kurių anksčiau nenorėdavai?
7. Ar tau kartais būna čia liūdna, čia linksma, bet pats nežinai kodėl?
8. Ar galėtum pasakyti, kad pažįsti save, ir žinai, ką galvosi ir ko norėsi rytoj ar po metų?

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

- | Mums atrodo, kad net ir tuo atveju, jei mes nieko nežinome ir nesuprantame,
- | tai bent jau save tikrai pažįstame ir suprantame. Tačiau ar taip yra iš tikrųjų?
- | Ne kartą kalbėjome, kaip sunku suprasti kitus. Bet ar visada lengva *suprasti*
- | *save*? Kartais mes patys sau esame didžiulė paslaptis. Paprašykite vaikų, kad
- | jie *pateiktų pavyzdžių*, kai jiems patiems buvo sunku suprasti save.
- | Pratimas paskatins *įsigilinti į save*, susimąstyti apie savo mintis ar norus.

9 pratimas

Ar paslaptys tikrai yra tokios, kokios mums atrodo?

A. Paklauskite vaikų:

1. Ar gerai, kad aplink mus yra tiek daug paslapčių?
2. Ar būtų įdomu gyventi, jei paslapčių nebūtų?
3. Ar būtų įdomu gyventi, jei aplink mus būtų vien paslaptys ir mes nieko nežinotume?
4. Ką tu gali padaryti, kad paslapčių būtų mažiau?
5. Vienas žmogus pasakė: „Kuo daugiau sužinau, tuo, man atrodo, aš mažiau žinau. Vos tik išsprendžiu kokią problemą ar randu atsakymą į man rūpintį klausimą, iškart iškyla naujų klausimų“. Ar ir tu kartais jautiesi taip pat?

B. Pasiūlykite vaikams nupiešti dvi paslaptis. Viena – įmintą, kitą – neįmintą. Kuo jos skiriasi?

Visus piešinius sukabinkite ant virvės.

PRATIMO ANALIZĖ IR PATARIMAI:

Ar paslaptys iš tikrųjų yra tokios, kokios mums atrodo? Keistos ir neįmenamos, todėl bauginančios?

Kartais tereikia pasistengti ir vieną kitą paslaptį galime įminti. Padėkite vaikams suprasti, kad norint išmokti įminti paslaptį ar bent jau suprasti, kad paslapčių yra, reikia viskuo domėtis, skaityti knygas, mokytis, mokytis ir dar kartą mokytis.

Žinoma, mes galime įminti ne visas paslaptis, tačiau jei aplink visiškai nebeliktų paslapčių arba jei mes nemokėtume tų paslapčių aptikti, argi būtų įdomu gyventi?

Vaikai turės *nupiešti* dvi paslaptis – įmintą ir neįmintą. Todėl pirmiausia turės išsiaiškinti, kuo jos *skiriasi*, ir tik tada šį skirtumą pavaizduoti popieriaus lape.

Ši knyga padės mokytojams išmokyti vaikus sklandžiai kalbėti, analizuoti tai, kas vyksta aplinkui, logiškai, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti. Pradinukai jiems skirtas užduotis galės atlikti mokykloje per pasaulio pažinimo, etikos, gimtosios kalbos, matematikos, dailės pamokas arba namuose. Jas nesunkiai atliks jaunesni vaikai, jos bus naudingos ir vyresniems.

Rasa Aškinytė

FILOSOFIJA VAIKAMS

Mokytojo knyga

Dailininkė ir meninė redaktorė

Ilona Kukenytė

SL 1686. 2003 07 30. 6,85 apsk. l. l. Tiražas 1500 egz. Užsakymas 828

Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio 10, 2600 Vilnius

Spausdino AB „Spaudos kontūrai“, Viršuliškių skg. 80, 2065 Vilnius

Vadovėlio autorė **Rasa Aškinytė** – humanitarinių mokslų (filosofijos) magistrė, edukologijos doktorantė, Vilniaus pedagoginio universiteto Etikos katedros lektorė, Vilniaus Tuskulėnų vidurinės mokyklos etikos ir filosofijos mokytoja, Edukacinio centro „Filosofija vaikams“ projektų koordinatore.

R. Aškinytė yra knygos „Filosofija vaikams“ autorė, vadovėlio „Etika 7–9 klasėms“, knygų „Mano ir tavo šalis Lietuva. Sociokultūrinio ir pilietinio ugdymo vadovėlis“, „Mano ir tavo šalis Lietuva. Sociokultūrinio ir pilietinio ugdymo mokytojo knyga“, mokytojo knygos „Mokykla be narkotikų“ bendraautorė, mokytojo knygos „Markas. Visuomenės tyrimas. Pilietinės visuomenės pagrindai“ (aut. M. Lipman, A. M. Sharp) vertėja.

Integruoto mokymo ciklą „Filosofija vaikams“, skirtą pradinukams, sudaro dvi knygos: **Užduočių knyga pradinukams** ir ją paaiškinanti bei papildanti **Mokytojo knyga**.

Leidiny **Filosofija vaikams. Mokytojo knyga** reikalauja glaudaus vaikų ir mokytojų bendradarbiavimo. Daugelį užduočių pradinukai galės atlikti tik po to, kai drauge su mokytoju atliks pratimus, aprašytus šioje mokytojams skirtoje knygoje. Pateikiama trumpi problemų komentarai, bendros pastabos, ugdomų įgūdžių ir gebėjimų lentelė. Vaikai mokomi suvokti, kas yra priežastys ir padariniai, panašumai ir skirtumai, faktai ir nuomonės, dalis ir visuma, jausmai ir emocijos, paslaptys ir keistenybės ir t. t.

ISBN 9986-16-306-4

9 789986 163060

TYTO ALBA

www.tytoalba.lt